UCHWAŁA NR XXVIII/211/21
RADY MIEJSKIEJ W RADOMYŚLU WIELKIM

z dnia 14 stycznia 2021 r.

w sprawie przyjęcia: ” Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radomyśl Wielki na lata 2021-2024”

Na podstawie art.18 ust.2 pkt.15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz.U.z 2020 r. poz.713 t.j.) w związku z art.87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2020r. poz. 282 t.j.) - Rada Miejska w Radomyślu Wielkim uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radomyśl Wielki na lata 2021-2024 stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Radomyśla Wielkiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia opublikowania w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Radomyślu
Wielkim

Jan Miękoś

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

GMINY

RADOMYŚL WIELKI

na lata 2021 - 2024

Opracował:

mgr Piotr Błasiak

TARNOBRZEG, wrzesień 2020 r.

SPIS TREŚCI

1. Wprowadzenie s. 4
   1.1. Podstawa prawna opracowania. s. 4
   1.2. Uwarunkowania formalno – prawne oraz podział kompetencji w zakresie ochrony zabytków. s. 7
   1.3. Zabytki i ich ochrona w dokumentach programowych gminy. s. 16
   1. 4. Zabytki i ich ochrona w krajowych i wojewódzkich dokumentach o charakterze pomocniczym. s. 18
2. Cele programu w świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. s. 31
3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Radomyśl Wielki. s. 31
   3.1. Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o najwyższym znaczeniu dla Gminy Radomyśl Wielki. s. 32
      3.1.1. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony. s. 32
      3.1.2. Zabytki nieruchome Gminy Radomyśl Wielki w Gminnej Ewidencji Zabytków. s. 35
      3.1.3. Ogólna charakterystyka zasobu. s. 35
   3.2. Zabytki ruchome. s. 62
   3.3. Zabytki archeologiczne. s. 63
   3.4. Krajobraz kulturowy. s. 66
4. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń. s. 67
5. Zadania. s. 69
   5.1. Rewaloryzacja układu urbanistycznego miasta Radomyśla Wielkiego. s. 69
   5.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i układów ruralistycznych na obszarach wiejskich. s. 71
   5.3. Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterrystycznych dla gminy i obszaru kulturowego, na którym zlokalizowana jest gmina. s. 72
   5.4. Opieka nad zabytkami ruchomymi. s. 74
   5.5. Opieka wartości niematerialnych. s. 74
   5.6. Opieka nad zabytkami archeologicznymi s. 75

5.7. Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego. s. 76
5.7.1. Rozwój turystyki i działania promocyjne. s. 76
5.7.2. Działania edukacyjne. s. 76
6. Instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radomyśl Wielki. s. 76
7. Zasady oceny realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radomyśl Wielki. s. 77
8. Źródła finansowania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radomyśl Wielki. s. 78
8.1. Źródła krajowe s. 79
8.2. Źródła zagraniczne pozaunijne s. 99
Załącznik Nr 1
Wykaz zabytków architektury i budownictwa z terenu gminy Radomyśl Wielki, figurujących w Gminnej Ewidencji Zabytków s. 104
Załącznik Nr 2
Wykaz zabytków ruchomych z kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP w Zdziarcu, wpisanych do rejestru zabytków województwa podkarpackiego. s. 107
Załącznik Nr 3
Spis stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Radomyśl Wielki, będących w rejestrze zabytków i ewidencji konserwatorskiej. s. 108

1. WPROWADZENIE

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych akt w planowaniu gminnym (powinien posłużyć do aktualizacji obowiązującego Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radomyśl Wielki w punkcie Środowisko kulturowe.

Przedmiotem programu jest Gmina Radomyśl Wielki jako region administracyjny oraz miejsce lokalizacji zabytków objętych programem.

Głównym celem jest określenie zadań, jakie powinny być realizowane w zakresie będącym przedmiotem programu. Zadania te określone są dla wszystkich obiektów zabytkowych i całości problematyki nad zabytkami dla obszaru całej gminy. Program ma określić pewien stan idealny, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami – wskazywać zadania konieczne do wykonania, ale też sugerować sposoby ich realizacji.

Głównym założeniem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Program opieki nad zabytkami już z samej definicji w ustawie jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji.

1.1. Podstawa prawna opracowania.

Podstawą prawną niniejszego opracowania jest art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2020 r. poz. 282), w którym wprowadzony został obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami przez samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne w oparciu o ewidencję oraz wytyczne Narodowego Instytutu Dziedzictwa. W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą jest Gminna Ewidencja Zabytków. Na podstawie art. 87 ust. 1 ww. ustawy prezydent, burmistrz, wójt gminy sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Zasadnicze cele sporządzenia programu ujęte zostały w art. 87 ust 2 ww. Ustawy:

1) włączenie programów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Na podstawie art. 87 ust. 3-5 ww. ustawy Gminny Program Opieki nad Zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, po czym program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu prezydent, burmistrz, wójt gminy co 2 lata sporządza sprawozdanie, które jest zobligowany przedstawić Radzie Miejskiej w Radomyślu Wielkim.

Jednocześnie ustalenia gminnego Programu Opieki nad Zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2 ww. ustawy)

Przy sporządzaniu programu wzięto pod uwagę następujące akty prawne:

- Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713),
- ustawę z dnia 27 kwietnia 2001 roku – Prawo ochrony środowiska ((tj. Dz.U. z 2019 r. poz. 1396 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 16 października 1991 roku o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55),
- ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 65 z późń. zm.),
- ustawę z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293),
- ustawę z dnia 7 lipca 1994 roku Prawo budowlane (Dz. U. z 2019 r. poz. 1186 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu

działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194),

- ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057),
- ustawę z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r. poz.902),
- ustawę z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),
- ustawę z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r. poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku (Dz. U. z 2011 r. Nr 113 poz. 661 z późn. zm.) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem,
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2018, poz. 1609 z późn. zm.),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2017 r. poz. 1674).

dokumenty programowe gminy:

- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radomyśl Wielki, przyjęte przez Gminę uchwałą Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim Nr XX/172/2000 z dnia 7 grudnia 2000 roku wraz z: I zmianą studium uchwaloną uchwałą Nr XXXI/237/09 Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim z dnia 30 listopada 2009 r., II zmianą studium uchwaloną uchwałą XX/119/2012 Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim z dnia 28 września 2012 r., III zmianą Studium uchwaloną uchwałą Nr XXVI/221/17 Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim z dnia 19 maja 2017 r. i IV zmianą studium uchwaloną uchwałą Nr IV/20/18 Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim z dnia 19 grudnia 2018 r.,

- Strategia Rozwoju Społeczno - Gospodarczego Gminy Radomyśl Wielki na lata 2014-2020, stanowiącą załącznik do uchwały Nr XXXIV/261/14 Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim z dnia 28 lutego 2014 r.,

oraz pozycje o charakterze pomocniczym:

- Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 roku,
- Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz uzupełnienie Strategii na lata 2004 - 2020,
- Strategia rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007 – 2020, Rzeszów 2006 r.,
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego - Perspektywa 2030, stanowiący załącznik do uchwały Nr LIX/930/19 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 27 sierpnia 2018 r.,
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018 - 2021 (załącznik do Uchwały LXI/996/18 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 24 września 2018 roku),
- Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020,

- Program rozwoju kultury w województwie podkarpackim na lata 2010 – 2020 (załącznik do uchwały XVLI/876/10 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 kwietnia 2010 roku).

1.2. Uwarunkowania formalno – prawne oraz podział kompetencji w zakresie ochrony zabytków.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami zadeklarowana została jako obowiązek państwa i każdego obywatela w **Konstytucji Rzeczpospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.**

W rozdziale I w art. 5 czytamy:

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

oraz w art. 6:

1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.
2. Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

Natomiast w rozdziale II Konstytucji RP określającej wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela w art. 86 czytamy:

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami jest **ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** z dnia 23 lipca 2003 roku (Dz. U. z 2020 r. poz. 282)

W świetle **ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza i polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku,
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto ustawa definiuje m. in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony.

Bez względu na stan zachowania ochronie i opiece podlegają:

1. Zabytki nieruchome będące w szczególności:
   a/ krajobrazami kulturowymi,
   b/ układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
   c/ dziełami architektury i budownictwa,
   d/ dziełami budownictwa obronnego,
   e/ obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
   f/ cmentarzami,
   g/ parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
   h/ miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
2. Zabytki ruchome, będące w szczególności:
   a/ dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
   b/ kolekcjami, stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
   c/ numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
   d/ wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i urządzeniami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, doku-

mentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e/ materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),

f/ instrumentami muzycznymi,

g/ wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h/ przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3. Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

a/ pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b/ cmentarzyskami,

c/ kurhanami

d/ reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej (art. 6. 1).

Ponadto ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6.2).

Ustawa określa także sposób i formy ochrony zabytków. Są nimi:

1. wpis do rejestru zabytków,
2. uznanie za Pomnik Historii,
3. utworzenie parku kulturowego,
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzenne - go.

Zgodnie z art. 16 ustawy:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

2. Uchwala określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.

3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.

5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin) na terenie których ten park ma być utworzony.

6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (….).

2. W … planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1/ uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,

2/ określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do najlepszego stanu,

3/ ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniając opiekę nad zabytkami.

W myśl art. 19:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1/ zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,

2/ innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,

3/ parków kulturowych.

2. W przypadku, gdy gmina posiada program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w Studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W Studium i planie, o którym mowa w ust. 1 ustala się w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej, obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20 stanowi, że projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W art. 21 zapisano, że ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Według art. 22 ust.4 wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy m. in.:

- sporządzenie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87),
- sporządzenie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, opracowanego zgodnie z Rozpo-rządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 roku,

Szczegółowo określone obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72 ww. ustawy.

Wzmiankowany wyżej art. 87 ustawy określa obowiązek gminy dotyczący sporządzenia i uchwalenia gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program powinien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w ustawie (wymienionym w rozdz. 2 niniejszego opracowania),
- program ogłoszony jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu wójt, burmistrz, prezydent miasta sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Ustawa o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r., poz. 713) określa zadania własne gminy. W tym także te, które wprost lub pośrednio odnoszą się do ochrony zabytków. Należą do nich zadania obejmujące m. in. następujące kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej,
- gminnych mostów, dróg, ulic, placów oraz organizacji ruchu drogowego,
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- kultury fizycznej i turystyki,
- zieleni gminnej i zadrzewień,
- cmentarzy gminnych,
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych,
- promocji gminy.

Ustawa z planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 roku (Dz. U. z 2020 r., poz. 293). Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić m. in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10 ust.1 pkt 4),
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10 ust. 2 pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15 ust. 2 pkt 3),

- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15 ust. 2 pkt 4),
- określa się w zależności od potrzeb granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15 ust. 3 pkt 6).

Wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39 ust. 3 pkt 2, art. 47 ust. 2 pkt 2). Projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa – Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r. (Dz. U. z 2019 r. poz. 1186 z późn. zm.) nie narusza przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2 ust. 2 pkt 3).

W art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstąpienie od przepisów techniczno - budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9 ust. 3 pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji.

Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;
2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów;
3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy gazociągów o zasięgu krajowym.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 39 ust. 2).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ administracji architektoniczno – budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których należy uzyskać pozwolenie budowlane, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m. in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057) określa , iż wśród zadań publicznych znajdą się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4 ust. 1 pkt. 16).

Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też,

iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2019 r. poz. 1396 z późn. zm.)
Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.
Art. 101 ust 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55). Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2 ust. 2 pkt. 5).

Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6 ust. 1 pkt. 3 park krajobrazowy.

Zgodnie z art. 16, ust. 1: park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Zarówno ustanowienie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16 ust. 3 ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 65 z późn. zm.). W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13 ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 67). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę (art. 68 ust. 3).

Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73 ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84 ust. 4).

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tj. Dz. U. z 2019 r. poz. 1170 z późn. zm.). Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt. 6 ustawa zwalnia

od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194). Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2), jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (Dz. U. z 2020 r. poz. 902).
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r. poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku (Dz. U. z 2011 r. nr 113, poz. 661 z późn zm.) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów.

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018, poz. 1609 z późn. zm.),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

1.3. Zabytki i ich ochrona w dokumentach programowych gminy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Radomyśl Wielki przyjęte uchwałą Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim Nr XX/172/2000 z dnia 7 grudnia 2000 roku wraz z: I zmianą studium uchwaloną uchwałą Nr XXXI/237/09 Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim z dnia 30 listopada 2009 r., II zmianą studium uchwaloną uchwałą XX/119/2012 Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim z dnia 28 września 2012 r., III zmianą Studium uchwaloną uchwałą Nr XXVI/221/17 Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim z dnia 19 maja 2017 r. i IV zmianą studium uchwaloną uchwałą Nr IV/20/18 Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim z dnia 19 grudnia 2018 r.,

Określa ono politykę przestrzenną gminy i stanowi dokument w oparciu, o który koordynowane są działania związane z zagospodarowaniem terenów na obszarze gminy.

W punkcie Studium – Diagnoza określono wewnętrzne uwarunkowania wspomagające lub utrudniające osiągnięcie założonych celów rozwoju gminy. Pośród uwarunkowań wewnętrznych wymieniono m.in. uwarunkowania:

- wynikające z funkcjonowania środowiska przyrodniczego i kulturowego, a wśród nich m.in.:
  - występowanie w obrębie gminy i jej otoczeniu terenów o walorach rekreacyjnych, które mogą być podstawą zwiększenia znaczenia turystyki pobytowej,
  - obiekty, zespoły, w tym historyczne układy przestrzenne, wpisane do rejestru zabytków, stwarzające podstawę do rozwoju turystyki,
  - tereny proponowane do rehabilitacji.
- wynikające z występowania obiektów i terenów chronionych na podstawie przepisów szczególnych:
  - tereny i obiekty wpisane do rejestru zabytków – zgodnie z ustawą o ochronie dóbr kultury.

W rozdziale II - *Kierunki polityki przestrzennej i zasady rozwoju infrastruktury technicznej*, w punkcie 2 – *Ochrona dziedzictwa*, określono główne kierunki polityki przestrzennej w zakresie dziedzictwa kulturowego. Stwierdzono, iż winni one zmierzać do utworzenia spójnego systemu ochrony zespołów i założeń historycznych oraz poszczególnych obiektów, mogących stanowić jedną z podstaw aktywizacji gospodarczej gminy Radomyśl Wielki.

Wśród głównych kierunków zmian uznano za celowe m.in.:

- zachowanie zabytków ludowej architektury jako niezwykle ważnego elementu w promowaniu walorów kulturowych gminy i świadczących o jej tożsamości. Jej cechy mogą stanowić także inspiracje i wskazówkę dla współczesnych projektów architektonicznych (forma obiektu, gabaryty, otoczenie),
- opieka nad zabytkowymi kaplicami, figurami, krzyżami przydrożnymi, jako

przykładów rzemiosła ludowego oraz ze względu na czas ich powstania,

- opieka nad zabytkowymi cmentarzami i miejscami pamięci narodowej które powinny być włączone we współczesne zagospodarowanie terenu, aby ich refleksyjny charakter został zachowany. Dotyczy to również nie istniejących obiektów dworskich, o których istnieniu świadczą zachowane historyczne materiały kartograficzne i zachowane fragmenty założeń parkowych lub pojedyncze drzewa parków podworskich,
- opracowanie szlaków turystycznych pieszych, rowerowych i samochodowych po zabytkowych obiektach z terenu gminy i miasta, gdyż stanowią one dobre „przystanki pośrednie i punkty docelowe",
- wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej miasta Radomyśl Wielki. Do obszarów chronionych włączono: pierzeje przyrynkowe i tereny przedmieść, które położone są w centrum w kierunku południowym wzdłuż ul. Piłsudskiego i Wałowej oraz w kierunku północnym wzdłuż ulic Firleja i Armii Krajowej. Ponadto sugeruje się, aby cały obszar Radomyśla Wielkiego ze względu na historyczne walory układu urbanistycznego został objęty MPZP w skali 1 : 2000. Podstawowe działania projektowe w tym obszarze winny zmierzać do pełnej rewaloryzacji układu przestrzennego tak wewnątrz, jak i na zewnątrz zachowanego układu urbanistycznego, elementów oryginalnego uformowania zespołu historycznego oraz układu komunikacyjnego (dojazdy) utrwalonego w tradycji do dzisiaj.

  Należy dążyć do zamknięcia ruchu przelotowego, usunięcia obiektów pełniących funkcje gospodarcze i techniczne po zakończeniu procesu rewaloryzacji całości, przeprowadzenia inwentaryzacji zieleni oraz opracowania programu funkcjonalnego wykorzystania zespołu historycznego. Autorzy Studium postulują funkcje kulturowe, turystyczne i mieszkaniowe oraz turystyczno-biznesowo-oświatowe i administracyjne. Ponadto należy dokonać oceny krajobrazu miasta oraz jego panoram z podstawowych kierunków wlotowych z uwzględnieniem przedpola widokowego. Należy uwzględnić zabiegi korekcyjno-plastyczne w układzie zieleni oraz zabiegi maskujące (kurtyny zieleni) w miejscach dysharmonijnej zabudowy,
- Rozpoznane zabytki archeologiczne z terenu gminy podlegają strefom ochrony dwóch rodzajów:

  - obiekty i zespoły zabytkowe, wpisane do rejestru zabytków archeologicznych, przeznaczone do bezwzględnego zachowania (w przypadku pozytywnego uzgodnienia ewentualnych inwestycji, podlegają one bezwzględnemu rygorowi przeprowadzenia wyprzedzających badań wykopaliskowych na koszt inwestora),

  - strefa archeologicznej ochrony biernej, częściowe zakazy do uwzględnienia na etapie planowania (bieżąca działalność inwestycyjna jest uwarunkowana zapewnieniem na koszt inwestora nadzorów archeologicznych lub

wyprzedzających badań ratowniczych – zależnie od zakresu inwestycji i stopnia naruszenia zabytkowych struktur stanowiska archeologicznego).

Strategia Rozwoju Społeczno - Gospodarczego Gminy Radomyśl Wielki na lata 2014-2020, stanowiąca załącznik do Uchwały Nr XXXIV/261/14 Rady Miejskiej w Radomyślu Wielkim z dnia 28 lutego 2014 r. wyznacza 4 obszary strategiczne, czyli główne kierunki działania w rozwoju gminy i miasta. Ochrona zabytków uwzględniona została w obszarze 2. *Kierunek: Oświata, kultura, sport, rekreacja.*

W obszarze tym wskazane zostały trzy podstawowe cele:

- Cel strategiczny 3: Zwiększenie atrakcyjności posiadanych zasobów gminy,
- Cel strategiczny 4: Zaspokajanie potrzeb mieszkańców gminy w zakresie usług społecznych,
- Cel strategiczny 5: Zrównoważony rozwój przestrzenny gminy zapewniający dbałość o środowisko naturalne.

W kontekście programu opieki nad zabytkami warte odnotowania są następujące zadania wskazane w *Strategii*:

- Szeroka promocja walorów gminy w skali regionu i kraju eksponując jej unikatowy charakter i atrakcyjne oferty dla inwestorów,

- Wspieranie inicjatyw lokalnych i ponadlokalnych w dziedzinie kultury na rzecz rozwoju wykorzystującego potencjał i tradycje gminy Radomyśl Wielki,

- Ochrona dóbr kultury (odnowa, rekonstrukcja, pomoc przy odbudowie zabytków sakralnych) oraz utworzenie Izby Pamięci,

- Wspieranie działań dążących do osiągnięcia ładu ekologicznego poprzez ochronę , kształtowanie środowiska przyrodniczego e zgodzie z obowiązującymi normami i zaleceniami w tym;

- Ochrona i utrzymanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej oraz doskonalenie systemu obszarów chronionych, poprzez opiekę nad parkami krajobrazowymi i pomnikami przyrody.

1.4. Zabytki i ich ochrona w krajowych i wojewódzkich dokumentach o charakterze pomocniczym.

Dokumentem pomocniczym o fundamentalnym znaczeniu kwestii ochrony zabytków w Polsce jest **Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022,** zwany dalej „Programem 2019-2022", przyjęty przez Radę Ministrów uchwałą nr 82 w dniu 13 sierpnia 2019 roku (M.P. z 2019 r. poz. 808). Jest on efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykule 84 w związku z art. 86 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

Program 2019-2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony

zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Ochrona dziedzictwa narodowego stanowi jedno z podstawowych zadań Rzeczypospolitej Polskiej, określonych w art. 5 Konstytucji, obok ochrony niepodległości i nienaruszalności terytorialnej, zapewnienia wolności i praw człowieka i obywatela, bezpieczeństwa obywateli i ochrony środowiska. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, jako jeden z najważniejszych elementów tego dziedzictwa, realizowane są przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej w powiązaniu z kontekstem polityki społeczno-gospodarczej, ale stanowią również cel sam w sobie, którego wartość wykracza poza kategorie czysto ekonomiczne.

Główny cel Programu 2019-2022 sformułowany został w oparciu o wnioski płynące z realizacji i ewaluacji Programu 2014-2017, a także zmianę systemu ochrony zabytków wprowadzonego ustawą z dnia 22 czerwca 2017 roku o zmianie ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw.

Głównym celem Programu jest *Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami,* który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania tj.:

- Cel szczegółowy 1 – Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Cel szczegółowy 2 – Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami,
- Cel szczegółowy 3 – Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach celu szczegółowego 1 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

W ramach celu szczegółowego 2 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

W ramach celu szczegółowego 3 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania

ogólnych celów rozwojowych — konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie. Tak sformułowany cel — przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych — realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz — dla obiektów rangi międzynarodowej — wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbałość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych, sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno - przyrodniczych

w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „**Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020**" (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej. Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest **Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013" oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2010**. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

- Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków,
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

- Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia gminnego Programu Opieki nad Zabytkami **Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe".**

Priorytet I tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą 104 Rady Ministrów w dniu 18 czerwca 2013 r. jako jedna z dziewięciu tzw. Strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów *„Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”,* a zwłaszcza jego priorytet 4.1. *„Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”.* Wytyczone w nim kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju przyjęta przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 roku jest kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średniej i długofalowej polityki gospodarczej kraju. W rozdziale VII. Opis głównych obszarów koncentracji działań wśród projektów strategicznych wymieniona została: *digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej, czyli kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audio-wizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczenia najcenniejszych zasobów kultury.*

Strategia rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007–2020 w części I ***DIAGNOZA PROSPEKTYWNA*** w punkcie 2 *Diagnoza sektorowo-przestrzenna kształtowania się procesu rozwoju regionu podpunkcie 2.5.5 Kultura* stwierdzono, że *szczególnych nakładów wymaga ochrona zabytków kultury materialnej i dziedzictwa kultury, w tym prace konserwatorsko renowacyjne.*

W części II ***CELE STRATEGICZNE, PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I PRZEDSIĘWZIĘCIA*** w punkcie 3 *Gospodarka regionu* priorytet 4 *Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa* w Kierunku działania 1: *Podniesienie konkurencyjności produktu turystycznego* stwierdzono , iż *niezbędna jest modernizacja szlaków turystycznych, dalsza rewaloryzacja zabytkowych, a często unikatowych obiektów sakralnych i świeckich (w tym obiektów architektury pałacowo-zamkowej oraz budownictwa drewnianego) oraz starówek miejskich. (…) Wsparte zostaną przedsięwzięcia służące rozwojowi turystyki na terenach wiejskich oraz obowiązujących standardów ochrony przyrody.*

W Kierunku 3: *Współpraca i współdziałanie podmiotów i instytucji związanych z turystyką, w tym rozwijanie partnerstwa publiczno–prywatnego oraz służącego pozyskiwaniu środków z funduszy europejskich i innych zewnętrznych źródeł wspierających bezpośrednio lub pośrednio rozwój turystyki* w/w priorytetu stwierdzono: *Realizacja (…) przedsięwzięć służących rozwojowi turystyki wymaga współdziałania wielu podmiotów, których działalność może wpływać na ruch turystyczny. Są nimi samorządy lokalne, powiatowe i samorząd województwa, terenowa administracja rządowa, Wojewódzki Konserwator Zabytków i podległe mu jednostki państwowej służby ochrony zabytków, administratorzy wybranych obiektów zabytkowych (…) i inne podmioty. (...) Należy przyjąć ustalenie, że wojewódzkie programy obejmujące rozwój transportu, (…) rewaloryzację zabytków i ochronę dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego, rozwój terenów wiejskich i inne związane z podróżami i usługami świadczonymi odwiedzającym, będą opiniowane przez specjalistów z zakresu turystyki.*

W punkcie 5 *Obszary wiejskie i rolnictwo* w priorytecie 2: *Odnowa wsi i modernizacja przestrzeni wiejskiej* w Kierunku działania 2: *Zaspokajanie potrzeb społecznych i kulturalnych oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego* czytamy: *Zaspokajanie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi powinno być odpowiedzią na ich zaangażowanie w rozwój miejscowości. W ramach tego kierunku wspierane będą przedsięwzięcia służące właściwemu gospodarowaniu naturalnym dziedzictwem wsi. Powinny one być ukierunkowane na zachowanie walorów krajobrazu geograficznego i kulturowego, przejawiające się wykorzystaniem walorów przyrodniczych i krajobrazowych na potrzeby plenerów artystycznych, prowadzenie konkursów na innowacyjne formy zagospodarowania określonych terenów, tworzenia punktów kultywowania tradycji wiejskich w postaci skansenów, izb tradycji itp. Wspierane przedsięwzięcia powinny skupiać się również na upowszechnianiu regionalnego dziedzictwa kulturowego wsi poprzez kultywowanie tradycyjnych wartości, muzyki charakterystycznej dla danego regionu, tradycyjnych strojów, zawodów i potraw, eksponowania charakterystycznej architektury, miejsc historycznych i kulturowych. Niezmiernie ważnym zagadnieniem jest wspomaganie*

przedsięwzięć z zakresu projektów architektonicznych, nawiązujących do charakteru budownictwa regionalnego.

W punkcie 7 Kapitał społeczny w priorytecie 3: Rozwój kultury w kierunku działania 2: Kształtowanie kulturowej tożsamości regionalnej stwierdzono, że wzmacnianiu regionalnych więzi kulturowo–społecznych mieszkańców województwa podkarpackiego będą służyć:

- wspieranie pielęgnowania polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej,

- wspieranie udostępniania dorobku kultury w taki sposób, by stawał się podstawą kształcenia wrażliwości emocjonalnej człowieka, ułatwiał wartościowanie, trafne wybory estetyczne i etyczne, pobudzał i rozwijał aktywność i świadome uczestnictwo kulturalne,

- propagowanie wiedzy o regionie i „małych ojczyznach" – zwłaszcza wśród młodzieży szkolnej (organizacja wycieczek turystyczno-krajoznawczych, wyznaczanie „szlaków kulturowo - historycznych"),

- promocja korzyści ze współpracy kulturalnej społeczności i władz w ramach regionu,

- ochrona dóbr kultury materialnej (w szczególności zabytków nieruchomych, tak architektury miejskiej i wiejskiej oraz zabytków ruchomych – wytworów sztuk, czy rzemiosła),

- zachowanie innych wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń,

- wspieranie twórczości artystycznej o znaczeniu ogólnonarodowym, regionalnym i lokalnym, której źródła tkwią w dziedzictwie regionu,

- ochrona krajobrazu kulturowego wsi podkarpackiej i małych miast.

Silniej wspierane będzie i chronione dziedzictwo kultury zarówno tej o znaczeniu ogólnonarodowym, jak i regionalnym i lokalnym. Sprzyjać to powinno wytworzeniu się i wzmacnianiu poczucia tożsamości regionalnej.

W punkcie 8 Współpraca międzynarodowa w priorytecie 2: Współpraca na rzecz rozwoju turystyki, ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego w kierunku działania 2: Podejmowanie działań w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego stwierdzono, że: Nieodzowne jest (…) podejmowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez:

- inicjowanie i wspieranie wspólnych projektów badawczych, edukacyjnych i edytorskich prezentujących i upowszechniających dziedzictwo kulturowe, (…) (programy edukacyjne, trasy turystyczne, imprezy folklorystyczne, festyny archeologiczne itp.),

- zagospodarowanie, popularyzację i promocję obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie jako miejsc szczególnie atrakcyjnych turystycznie,

- realizację programu ochrony unikatowej drewnianej architektury sakralnej: rzymskokatolickiej, greckokatolickiej, i prawosławnej jako obiektów będących dla regionu i pogranicza polsko–słowacko-ukraińskiego wyznacznikiem tożsamości kulturowej, specyficznym przykładem wielowiekowej linii rozwojowej tradycyjnych świątyń drewnianych, obiektów dokumentujących lokalną tożsamość religijno–kulturową,

- przygotowanie programu ochrony zabytkowych cmentarzy, ze szczególnym uwzględnieniem cmentarzy wojskowych z okresu I wojny światowej oraz kirkutów jako ważnych elementów

dziedzictwa kulturowego,
- ochrona zabytkowego krajobrazu, głównie parków rezydencjonalnych w Polsce i na Ukrainie,
- ochrona zabytków ruchomych (wspieranie rozwoju pracowni konserwatorskich w muzeach, unowocześnienie metod gromadzenia, inwentaryzowania i opracowywania zbiorów, wspierania inwestycji remontowych w celu poprawy bezpieczeństwa zbiorów muzealnych),
- wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów,
- publikowanie materiałów dokumentujących i popularyzujących dziedzictwo i krajobraz kulturowy.

W *Strategii* wyznaczono 8 celów strategicznych. Cel 6: W*spieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochrona wartości przyrodniczo–krajobrazowych* w priorytecie 2 wymienia się: *Współpracę na rzecz rozwoju turystyki, ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego.* W jego ramach wyszczególnia m.in. Kierunek 2: *Podejmowanie działań w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego* z takimi działaniami jak:

- Działanie 1: Rozwój wymiany kulturalnej, realizacja wspólnych przedsięwzięć kulturalnych,
- Działanie 2: Podejmowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030 opracowany został w 2018 roku. Kierunki polityki przestrzennej zawarte w tym planie zostały powiązane z określonymi w strategii rozwoju województwa polami strategicznymi, priorytetami, celami i kierunkami działań. Wśród nich trzecie pole strategiczne to *Kultura, turystyka i ochrona środowiska.*

W ramach tego pola za priorytet przyjęto Rozwój kultury i ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jako warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego. Za jeden z trzech przyjętych w jego ramach celów strategicznych uznano wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych. Jednym ze sposobów realizacji tego celu winna być rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej jako podstawy tworzenia produktu turystycznego.

Ważne dla ochrony dziedzictwa kulturowego są przyjęte w Planie zasady, wśród których istotne znaczenie dla ochrony i opieki nad zabytkami mają przede wszystkim:

- ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utrzymanie ładu przestrzennego w obrębie dawnych układów urbanistycznych i obszarów proponowanych do ochrony krajobrazu kulturowego,
- przeznaczenie obszarów predystynowanych do ochrony przyrodniczej i krajobrazowej oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe o różnym

reżimie ochronnym, oparte o dokładne rozpoznanie zasobów, waloryzację terenu i określenie odporności środowiska na antropopresję,

- tworzenie spójnego systemu ekologicznego poprzez rozwój wielkoprzestrzennych obszarów ochrony środowiska naturalnego i kulturowego,
- promocja obszarów koncentracji walorów turystycznych, zespołów i obiektów zabytkowych w celu ich gospodarczego wykorzystania,
- zasada maksymalnej integracji działań na rzecz ochrony środowiska, w szczególności walorów krajobrazowych, przyrody, ochrony bioróżnorodności przyrody i krajobrazu kulturowego w sferze badawczej, społeczno-gospodarczej i ekonomicznej oraz w wojewódzkich programach sektorowych, na obszarach transgranicznych i na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami,
- ograniczenie negatywnych skutków działalności urządzeń infrastruktury technicznej, społecznej i gospodarczej oraz różnych form aktywności społecznej i gospodarczej na środowisko naturalne i kulturowe.

W Planie zawarto również ustalenia w zakresie ochrony, kształtowania i racjonalnego wykorzystania krajobrazu kulturowego, w których określono i wymieniono m.in.: obszary szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, obszary rezerwatów kulturowych, obiekty zabytkowe i zespoły obiektów zabytkowych przewidziane do szczególnej ochrony i wykorzystania turystycznego (m.in. jako Pomniki Historii). Wskazano także na historyczne układy urbanistyczne przewidziane do szczególnej ochrony, obiekty i zespoły obiektów wymagające stałej ochrony konserwatorskiej, istniejące i projektowane szlaki kulturowe oraz określono zasady ochrony i zagospodarowania przestrzennego na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, jak również zasady ochrony układów urbanistycznych objętych szczególną ochroną. W Planie sformułowano także podstawowe cele i zasady realizacji oraz wyznaczono ogólnie obszar „Programu ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego terenów przygranicznych w zakresie unikatowej architektury drewnianej".

Wykonana metodą SWOT synteza uwarunkowań wśród mocnych i słabych stron województwa uwzględnia także problemy ochrony dziedzictwa kulturowego.

Plan wskazuje także na konieczność wykonania studiów programowo-przestrzennych dla: wskazanych stref koncentracji walorów turystycznych, ochrony zabytkowej architektury drewnianej terenów pogranicza, projektowanych parków i rezerwatów kulturowych, projektowanych szlaków kulturowych, stref uzdrowiskowych. Opracowanie ww. studiów określone zostało jako zadanie władz województwa. Uznano także za konieczne sporządzenie przez inne jednostki samorządowe miejscowych planów rewaloryzacji, rewitalizacji i zagospodarowania przestrzennego wybranych zabytkowych centrów miast historycznych oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów proponowanych

Pomników Historii.

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego zawarto także wykaz działań i zadań, w ujęciu przedmiotowym i podmiotowym (między innymi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego), których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia założonych w Planie celów.

W **Strategii rozwoju turystyki województwa podkarpackiego na lata 2007-2020** wskazano następujące cele strategiczne:

I. Stworzenie ciekawej i unikalnej oferty turystycznej w oparciu o istniejący potencjał województwa podkarpackiego:

a) rozwój istniejących produktów turystycznych oraz przekształcanie atrakcji w produkty turystyczne:

- rozwój i komercjalizacja istniejących produktów turystycznych – dywersyfikacja usług turystycznych świadczonych przez podmioty i instytucje - promocja idei „od waloru poprzez atrakcję do produktu",

b) rozwój nowych produktów turystycznych.

- wdrożenie „Koncepcji produktów turystycznych dla województwa podkarpackiego" (stanowiącej integralną część niniejszej Strategii) - opracowanie i wdrażanie Programu Kreacji i Wdrażania Produktów Turystycznych oraz wypracowanie mechanizmów stymulujących proces kreacji nowych produktów turystycznych - wsparcie budowy marki produktów - tworzenie i rozwój transgranicznych klastrów turystycznych - rozwój produktów niszowych i specjalistycznych.

II. Przygotowanie wysoko wykwalifikowanych kadr dla obsługi ruchu turystycznego, planowania oraz zarządzania rozwojem turystyki w regionie:

a) doskonalenie kadr operacyjnych w usługach turystycznych i okołoturystycznych oraz kształtowanie postaw proturystycznych mieszkańców:

- wprowadzenie zintegrowanego systemu szkoleń zawodowych dla kadr obsługujących ruch turystyczny,
- realizacja programów szkoleniowych w sektorze usług okołoturystycznich,
- wprowadzenie systemu efektywnych staży zawodowych,
- wprowadzenie regionalnego systemu podnoszenia jakości,
- kształtowanie postaw proturystycznych wśród mieszkańców,

b) kształtowanie nowych kadr dla obsługi ruchu turystycznego:

- realizacja programów szkoleniowych dla bezrobotnych i wykluczonych społecznie,
- powstanie specjalistycznych centrów szkoleniowych,
- dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy w turystyce oraz specyfiki oferty województwa,

c) Rozwój badań na rzecz kształtowania profesjonalnych kadr dla turystyki:

- prowadzenie badań rynku pracy w turystyce i dystrybucja ich wyników,
- prowadzenie badań potrzeb szkoleniowych wśród pracodawców i pracowników,

- monitorowanie efektywności programów szkoleniowych.

III. Zrównoważony rozwój i zarządzanie przestrzenią turystyczną:

a) poprawa dostępności komunikacyjnej regionu oraz dostępności atrakcji i produktów turystycznych:

- rozbudowa lotniska w Jasionce oraz lotnisk lokalnych,
- ułatwienia w ruchu granicznym i zwiększenie ilości turystycznych przejść granicznych ,
- zwiększenie dostępności kolejowej i drogowej regionu oraz atrakcji turystycznych,
- rozbudowa infrastruktury okołoturystycznej,
- rozwój i równomierne rozmieszczenie infrastruktury usługowej,

b) Rozwój infrastruktury turystycznej i paraturystycznej zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

- prowadzenie spójnej polityki przestrzennej,
- równomierna rozbudowa infrastruktury noclegowej i gastronomicznej o zróżnicowanym standardzie,
- rozbudowa infrastruktury rekreacyjnej, rozrywkowej i sportowej, sprofoliwanej dla konkretnych odbiorców,
- rozwój, utrzymywanie i zagospodarowywanie szlaków turystycznych,
- rozbudowa infrastruktury turystycznej i paraturystycznej na obszarach chronionych i cennych przyrodniczo,
- regionalizacja infrastruktury,
- wykorzystanie walorów naturalnych i antropogenicznych województwa oraz ich zagospodarowanie,
- zwiększenie dostępności województwa dla niepełnosprawnych oraz osób starszych,

c) ochrona środowiska naturalnego i krajobrazu kulturowego:

- stałe prowadzenie edukacji ekologicznej,
- podnoszenie jakości środowiska naturalnego,
- estetyzacja krajobrazu,
- równomierne rozłożenie ruchu turystycznego w regionie,
- renowacja i zabezpieczenie obiektów o znacznej wartości kulturowej, rewitalizacja zabytkowych układów urbanistycznych.

IV. Stworzenie zintegrowanego systemu marketingu i promocji województwa podkarpackiego w kraju i za granicą:

a) Kreacja wizerunku:

- opracowanie strategii marketingowej i promocyjnej dla województwa podkarpackiego,
- stosowanie logo województwa zgodnie z katalogiem identyfikacji wizualnej,

b) rozwój regionalnego systemu informacji turystycznej:

- stworzenie i wdrożenie regionalnego analogowego systemu IT,
- rozwijanie regionalnego cyfrowego systemu IT,

- efektywne regionalny zarządzanie systemem IT,

c) rozwój badań marketingowych:

- stworzenie systemu badań marketingowych, prowadzenie ich i udostępnianie wyników.

V. Stworzenie silnego otoczenia instytucjonalnego wspierającego rozwój turystyki:

a) Wzmocnienie sektora samorządowego, pozarządowego i branży turystycznej:

- wsparcie zasobów ludzkich,
- rozwijanie kontaktów międzynarodowych i międzyregionalnych,
- stymulowanie rozwoju sektora pozarządowego i branży turystycznej,
- wzmocnienie turystyki w strukturach jednostek samorządu terytorialnego,

b) rozwój partnerstwa publiczno-prywatnego:

- realizacja projektów w formule PPP,
- stymulowanie rozwoju inwestycji turystycznych.

Program Rozwoju Kultury w Województwie Podkarpackim na lata 2010-2020 zawiera zarówno syntetyczną charakterystykę zasobu dziedzictwa kulturowego (zabytków nieruchomych), prezentację działających na terenie województwa muzeów i zgromadzonych w nich zbiorów, z krótkim omówieniem placówek muzealnych, dla których Województwo Podkarpackie jest organizatorem, jak również wyznaczone cele strategiczne, wśród których ochrona dziedzictwa kulturowego zajmuje ważne miejsce. Wyszczególnione też zostały konkretne działania, które są zbieżne z działaniami Programu opieki. Są to:

1. Rozpoznanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego w celu zgromadzenia informacji na temat cennych pozostałości po wielowiekowej i wielokulturowej historii.
2. Inwentaryzacja i ewidencja zabytków kultury materialnej i niematerialnej regionu.
3. Prowadzenie prac badawczo-naukowych związanych z dziedzictwem kulturowym województwa.
4. Popularyzacja wyników badań i wykorzystanie ich w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym oraz w dziedzinach pokrewnych.
5. Rewaloryzacja materialnego dziedzictwa kulturowego województwa, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków ruchomych i nieruchomych wraz z ich zabytkowym otoczeniem, wyposażenia, wystroju i kolekcji oraz układów urbanistycznych, ruralistycznych i zabytkowych zespołów budowlanych i parkowych.
6. Podejmowanie działań na rzecz fizycznej ochrony zabytków przed zagrożeniami.
7. Upowszechnianie wiedzy o znaczeniu i wartości dziedzictwa kulturowego poprzez inicjowanie i realizację programów edukacyjnych, szkoleniowych i promocyjnych.

8. Budzenie wrażliwości społecznej i kształtowanie postaw odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe województwa i jego przekazanie następnym pokoleniom w niezmienionej formie.
9. Ochrona tożsamości kulturowej mieszkańców województwa, poprzez położenie nacisku na tolerancję i pozyskiwanie wiedzy na temat różnorodności narodowo–etniczno-religijnej charakterystycznej dla terenów obecnego województwa podkarpackiego.
10. Aktywizacja społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie przejmowania zabytków i adaptacji ich na cele kulturalne umożliwiające poszanowanie ich pierwotnego charakteru.
11. Inicjowanie i realizacja projektów dotyczących pozamaterialnej sfery dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem działań zmierzających do integracji społeczności regionalnej województwa wokół kultywowania tradycji i popularyzowania odmienności kulturowej województwa.
12. Tworzenie parków kulturowych dla ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej.
13. Udostępnianie dziedzictwa kulturowego województwa poprzez realizacje projektów mających na celu powstanie infrastruktury umożliwiającej jego prezentację i promocję, w tym tworzenie szlaków tematycznych obejmujących najcenniejsze i najważniejsze miejsca z punktu widzenia wartości historyczno-kulturowej.

W innych celach strategicznych wskazano też szereg działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. rozwój muzeów, digitalizacja zbiorów, szereg działań promocyjnych, edukacyjnych i dokumentacyjnych odnoszących się nie tylko do szeroko pojętej kultury, lecz również ściśle w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, a także rozwój turystyki w oparciu o obiekty zabytkowe.

Problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego porusza także opracowany w 2018 roku **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018 – 2021,** stanowiący załącznik do uchwały Nr LXI/996/18 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 24 września 2018 r.

Głównymi celami w/w Programu są:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
2. Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie zabytków do

poprawy stanu ich zachowania,

4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Cele programu w świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Radomyśl Wielki

Scharakteryzowanie zasobu zabytków ma na celu określenie, co (przede wszystkim) należy chronić i czym należy się opiekować, a tym samym pomóc we właściwym rozłożeniu akcentów w Programie Opieki nad Zabytkami.

3.1. Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o najwyższym znaczeniu dla Gminy Radomyśl Wielki.

Omówienie zabytków nieruchomych Gminy Radomyśl Wielki podzielono na trzy zasadnicze części. W części pierwszej omówiono zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony określonymi w Ustawie z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, do jakich należą: uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego i ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

W drugiej części omówiono zagadnienie ewidencji zabytków, do prowadzenia, której na mocy ustawy zobligowane są samorządy gminne. W ostatniej, trzeciej części, omówiono całość zasobu zabytków nieruchomych z terenu gminy Radomyśl Wielki.

Należy również podkreślić, iż te obiekty zabytkowe, które uwzględnione są w ewidencji zabytków, a nie figurują w rejestrze zabytków lub nie bierze ich pod uwagę miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, nie są prawnie chronione.

Uwzględnienie ich wyłącznie w ewidencji ma charakter informacyjny, pomocny przy określaniu i ocenianiu zasobu obiektów zabytkowych na określonym terytorium oraz przy opracowywaniu programów opieki nad zabytkami.

Przed przystąpieniem do omówienia podstawowych form ochrony obiektów zabytkowych należy także zaznaczyć, iż na terenie Gminy Radomyśl Wielki nie występują obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO, nie ma też zabytków, które byłyby uznane za pomnik historii.

3.1.1. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony.

Park kulturowy.

Park kulturowy to nowa forma ochrony zabytków, wprowadzona na mocy ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Park Kulturowy powołuje mocą uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, rada gminy (lub rady gmin, jeśli obszar parku znajduje się na terenie kilku gmin).

Utworzenie parku kulturowego ma na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Do chwili obecnej na terenie Gminy Radomyśl Wielki nie został utworzony żaden park kulturowy.

Rejestr zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Dla woje-

wództwa podkarpackiego jest nim Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków, mający swą siedzibę w Przemyślu, dysponujący delegaturami w Krośnie, Rzeszowie i Tarnobrzegu. Wpis do rejestru zabytków odbywa się na mocy decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydanej z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub posiadacza wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W tym samym trybie do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Wedle stanu obecnego na terenie Gminy Radomyśl Wielki znajdują się następujące obiekty i zespoły obiektów wpisane do rejestru zabytków:

- Decyzja A – 519 z dnia 19 maja 1991 r.
  Kościół pomocniczy p.w. Przemienienia Pańskiego i Najświętszej Marii Panny Królowej, przy ul. Rolnej w Radomyślu Wielkim.
- Decyzja A – 1156 z dnia 12 grudnia 1989 r.
  Cmentarz żydowski z pomnikiem ofiar masowych egzekucji w Radomyślu Wielkim
- Decyzja A – 535 z dnia 30 sierpnia 1949 r.
  Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja Biskupa w Zgórsku
- Decyzja A – 1610 z dnia 6 maja 2019 r.
  Kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP w Zdziarcu
- Decyzja A – 408 z dnia 28 lutego 2010 r.
  Najstarsza część cmentarza parafialnego wraz z nagrobkami w Zdziarcu
- Decyzja C – 51 z 28 grudnia 1968 r.
  Grodzisko średniowieczne w Podborzu.

Ochrona ustalona w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalonego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad

zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
- ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami,
- uwzględnia się ochronę:
  ◊ zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
  ◊ innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
  ◊ parków kulturowych,
- uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Radomyśl Wielki jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w niewielkim stopniu dotyczą istotnych kwestii dla ochrony zabytków gminy i miasta. Większość MPZP dotyczy niewielkich obszarów, wykonane są pod kątem planowanych nowych inwestycji.

Uchwalone plany winny uwzględniać ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków i Gminnej Ewidencji Zabytków oraz zapisy dotyczące ich ochrony zawarte w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania przestrzennego Gminy Radomyśl Wielki.

Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Spis planów uchwalonych znajduje się na stronie internetowej Urzędu Gminy Radomyśl Wielki w Biuletynie Informacji Publicznej zakładka: Zagospodarowanie przestrzenne.

3.1.2. Zabytki nieruchome Gminy Radomyśl Wielki w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków należy do obowiązków gminy. Ewidencję tę prowadzi się w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych Wojewódzką Ewidencją Zabytków (art. 22 ust. 4 Ustawy o ochronie zabytków …). Wykaz obiektów objętych Gminną Ewidencją Zabytków na terenie Gminy Radomyśl Wielki został dołączony do niniejszego opracowania w formie załącznika (zał. Nr 1)

3.1.3. Ogólna charakterystyka zasobu.

Jednostka podziału administracyjnego, określana dziś jako Gmina Radomyśl Wielki utworzona została w styczniu 1973 roku pod nazwą Gmina Radomyśl Wielki. W skład tej jednostki weszło miasto Radomyśl Wielki, będące dotąd odrębną jednostką administracyjną oraz otaczające je gromady: Dąbie, Dąbrówka Wisłocka, Dulcza Mała, Dulcza Wielka, Janowiec, Partynia, Pień, Ruda, Zdziarzec, Zgórsko i Żarówka. Nowoutworzona jednostka znalazła się w powiecie mieleckim, na terenie województwa rzeszowskiego. W 1975 roku zlikwidowano powiaty, a jednostka Gmina Radomyśl Wielki znalazła się w nowoutworzonym województwie tarnowskim. Ten stan utrzymał się do 1998 roku , kiedy to przywrócono podział na powiaty i utworzono województwo podkarpackie z siedzibą w Rzeszowie. Miasto i Gmina Radomyśl Wielki znalazła się ponownie w powiecie mieleckim. Do czasu przekształcenia gminy w jednostkę samorządu terytorialnego w 1990 roku, na jej terenie działała Gminna Rada Narodowa w Radomyślu Wielkim. Był to organ lokalnej władzy państwowej; organem wykonawczym gminy była Naczelnik Gminy w Radomyślu Wielkim. Zgodnie z ustawą o samorządzie terytorialnym w 1990 roku utworzona została Gmina Radomyśl Wielki stanowiąca jednostką samorządu terytorialnego, obejmującą swoim zakresem działania dotychczas istniejącą jednostkę – Gminę Radomyśl Wielki. W ramach porządkowania struktur podziału terytorialnego już w latach 90-tych XX wieku na terenie gminy wyodrębniono, jako jednostki pomocnicze sołectwa: Dąbie, Dąbrówka Wisłocka, Dulcza Mała, Dulcza Wielka, Janowiec, Partynia, Pień, Ruda, Zdziarzec, Zgórsko i Żarówka. Poniżej przedstawiono w układzie alfabetycznym zarys historii poszczególnych miejscowości należących do Gminy Radomyśl Wielki.

Dąbie położone jest w południowej części gminy, przy drodze z Radomyśla wielkiego do Dębicy, nad Potokiem Zgórskim. Pierwsza wzmianka o istnieniu wsi pojawia się w rejestrze poborowym z 1576 roku jako *Dambie.* Założona prawdopodobnie przez hetmana Jana Tarnowskiego. Od momentu powstania w II poł. XVI wieku leżało w kluczu wiewióreckim. Po Janie Tarnowskim dobra

wiewióreckie przejmują Ostrogscy a następnie Zasławscy. Od początku swego istnienia przynależy do parafii Św. Stanisława BM w Zasowie.

Od 1 stycznia 1908 roku przyłączono ją do powiatu mieleckiego i sądu powiatowego w Radomyślu Wielkim.

W *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1880 roku czytamy: *Dąbie, wś, pow. pilzneński, o23 kil. na pn. od Pilzna, o 4 na płn. zach. od Zassowa, 2071 mg. rozl., 171 dm, 989mk.,par. łacińska w Zassowie, położenie płaskie, gleba piaszczysta, st. Pocztowa w miejscu, leży o 14 kilm. od Dębicy, przy drodze krajowej z Dębicy do Nadbrzezia, między Dębicą a Mielcem. Obszar dworski należy do klucza Ocieka, dawniej jednej z rozległych własności familii hr. Rejów; teraźniejszy właściciel Zygmunt hr. Romer.*

Dąbrówka Wisłocka położona jest we wschodniej części gminy, przy drodze z Radomyśla Wielkiego do Zasowa. Od momentu założenia w połowie XVI wieku wchodziła w skład klucza wiewióreckiego hetmana Jana Tarnowskiego. Potwierdzenie istnienia wsi znajdujemy w rejestrze poborowym z 1576 roku. Po Tarnowskich kolejnymi właścicielami wsi byli: Ostrogscy, Zasławscy, Lubomirscy i Sanguszkowie.

Pod koniec XVIII wieku klucz wiewiórecki stopniowo został rozprzedawany. Właścicielami wsi była wówczas rodzina Paprockich. W latach 1848–1851 było własnością Ignacego Wisłockiego, zaś w latach 1851–1855 należało do jego syna Apolinarego i synowej Henryki z bar. Puteani Wisłockich. W *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1880 roku czytamy: *Dąbrówka Paprocka czyli Wisłocka, inaczej Leopold z Pniakami, wś, pow. Mielecki, 1826 mor. rozl., 143 dm., 831 mk.; probostwo łac. w Zassowie, położenie płaskie, gleba żytnia. Obszar dworski jest od dłuższego szeregu lat własnością fam. Wisłockich; stąd nazwa.*

Od 1883 roku właścicielem wsi wraz z częścią gruntu w Janowcu i Zdziarcu był Ludwik Pietrzycki. Kolejnymi właścicielami posiadłości byli Bernard i Chana Balsamowie oraz w drodze kupna Majer Zughaft. Obszar dworski wraz z karczmą stanowił własność Walentego i Konstancji Celowskich. Pod względem administracyjnym wieś należała do powiatu pilzneńskiego i okręgu sądowego w Zasowie. Od 1 września 1878 roku weszła w skład powiatu sądowego w Radomyślu Wielkim zaś administracyjnie do powiatu mieleckiego. W okresie międzywojennym należała do województwa krakowskiego i powiatu mieleckiego.

Dulcza Mała wraz z przysiółkami: Budy, Góra, Pole, Zabagnie, Załuże, Zastawie i Zastawie-Budy położona jest w północno-zachodniej części gminy, przy drodze z Radomyśla Wielkiego do Jam.

Pierwsza wzmianka o istnieniu wsi w 1411 roku pojawia się w *Zapiskach sądowych województwa sandomierskiego 1395-1444.* W świetle rejestru poborowego z 1536 roku wchodziła w skład klucza przecławskiego i stanowiła własność Mikołaja Ligęzy z Bobrku k. Oświęcimia. Z dóbr przecławskich wydzielone zostały w 1577

roku wsie Dulcza Mała i Ruda, oraz Bobrowa , Brzezie i Klęczany jako uposażenie Elżbiety Ligęzianki, poślubionej wówczas przez Mikołaja Firleja herbu Lewart, kasztelana bieckiego. Z wizytacji biskupiej z 1721 roku dowiadujemy się o istnieniu wsi Wólka Zastawna (obecnie Zastawie- część Dulczy Małej). Kolejnymi właścicielami wsi byli: Wodziccy i Stadniccy. W *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1881 roku czytamy: *Dulcza mała wś, pow. Mielecki, o 18 kil. na płd. zach. od Mielca, o 7 kil. na płn.-zach. od st. poczt. i par. rzym. kat. w Radomyślu.Dm. 205, mk. 1106. Własność większa obejmuje roli ornej 416, łąk i ogrodów 52, pastw. 26, lasu 994 mor.; własn. mn. roli orn. 1563, łąk i ogr. 162, past. 327, lasu 50 mr. We wsi szkoła etat. jedno-klas. i cegielnia pospolita. Właściciel większej posiadłości hr. Bobrowski.* W 1892 roku działała we wsi czytelnia założona przez Krakowskie Towarzystwo Oświaty Ludowej, staraniem hr. Reja z powiatowego komitetu Towarzystwa w Mielcu.

Dulcza Wielka położona jest nad potokiem Jamnica, w północno-zachodniej części gminy, przy drodze prowadzącej z Żarówki do Radgoszczy.

Pierwsza wzmianka o miejscowości, w której występuje ona pod nazwą *Dolszcza",* pojawiła się w *Zbiorze dokumentów małopolskich* w 1399r. Druga część nazwy Wielka pojawiła się dopiero na początku XV wieku w *Zapiskach sądowych województwa sandomierskiego 1395-1444*. Do 1427 roku wieś była w posiadaniu Mikołaja i Klemensa Sulimów. Następnie zakupił ją syn Jana Ligęzy, wojewody i starosty łęczyckiego – Stanisław z Gorzyc Ligęza herbu Półkozic, kasztelan żarnowski i małogoski i dołączył do dóbr przecławskich. W 1460 r. majątek odziedziczył jego syn – również Stanisław. Pod koniec XV w. współwłaścicielami klucza przecławskiego, byli kolejni potomkowie rodu Ligęzów, a mianowicie czterej synowie Stanisława: Mikołaj, Stanisław, Feliks i Piotr. Od 1501 r. jako jedyny dziedzic pojawia się już tylko Mikołaj. Następnym właścicielem Przecławia i przyległości był jego syn Stefan, a kolejnym Hermolaus Ligęza. Na początku XVIII wieku wieś znalazła się w posiadaniu Radziwiłłów. W 1816 r. doszło do zawarcia związku małżeńskiego między Anną Radziwiłłówną a Atanazym Raczyńskim. Wtedy to w wyniku podziałów majątkowych Dulcza znalazła się posiadaniu rodu Raczyńskich. W 1885 r. właścicielem Dulczy Wielkiej i Wólki Duleckiej był hrabia Karol Edward Raczyński. W 1887 roku posiadłości dworskie w tych miejscowościach wraz z prawem propinacji zostały sprzedane Piotrowi i Annie Forystom. Na Forystach kończy się okres większej własności ziemskiej, która skupiona była w rękach jednego właściciela. W 1830 roku w 286 domach mieszkało ponad 1500 osób. Jako części wsi określono: Bielizny, Groblę, Koniec, Łęg, natomiast przysiółki to: Dęba, Podlesie, Poręby, Stara Wieś, Świerże, Nowa Wieś, Zagórze oraz Bania. Od 1870 r. funkcjonowała we wsi szkoła jednoklasowa, w latach późniejszych przekształcona w pięcioklasową.

W czasie rabacji galicyjskej w 1846 roku chłopi splądrowali i zniszczyli dwór

oraz zabili siedmiu jego mieszkańców, w tym dzierżawcę Raczyńskich - Rzuchowskiego. W *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1881 roku czytamy: *Dulcza wielka z Wolą dulecką, wś, pow. pilzneński, o 25 kil. na płn. od Pilzna, o 4-5 kil. od st. poczt. w Radomyślu. Par. rzym. Kat. w Zdziarcu. Dm. 286, mk.1523. Własn. wiek. ma roli orn. 474, łąk o ogr. 119, pastw. 64, lasu 1356 mr. Własn. mniej. roli orn. 1768, łąk i ogr. 281, pastw.126, lasu 8 mr. We wsi szkoła etat. jednokl. Właściciele większej posiadłości hr. Raczyńscy z Dębicy*. Znajduje się tam także wzmianka o przysiółku Dulczy Wielkiej – Podlesiu: *Podlesie, wólka do Dulczy Wielkiej, pow. mielecki, na wsch. od Radomyśla, ma 20 dm., 102 mk. W opisie Dulczy mylnie podano, iż leży w pow. Pilzneńskim, o 4-5 klm. od Radomyśla, gdyż znajduje się w pow. mieleckim, odl. 2-5 klm. od Radomyśla.*

W okresie międzywojennym miało miejsce jeszcze jedno istotne wydarzenie. W 1925 roku zrodziła się inicjatywa budowy kościoła. Jednakże ze względu na biedę, nie można było zrealizować tych planów. Dopiero w 1935 r. Rada Gromadzka przekazała pod budowę nowej świątyni 2 morgi pola. I tak w ciągu dwóch miesięcy- sierpnia i września 1931 r.- postawiono drewniany kościółek. Pierwsza msza św. i jednocześnie poświęcenie świątyni miało miejsce 23 stycznia 1938 r. Od tego czasu raz w tygodniu odprawiał tu msze święte wikariusz ze Zdziarca- ks. Józef Solak. Tak było do 1 sierpnia 1938r., kiedy to biskup Franciszek Lisowski powołał w Dulczy samodzielną parafię pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej. Pierwszym proboszczem został ksiądz Stanisław Szafrański, który funkcję tę sprawował do 1945 roku. Parafia w 1938 r. liczyła 1700 wiernych. W 1946 r. probostwo objął ksiądz Kazimierz Kalinowski. Kierowany przez niego komitet parafialny podjął inicjatywę budowy nowego kościoła. W listopadzie 1951r. został poświęcony kamień węgielny pod jego budowę. W 1956 roku ks. biskup pomocniczy tarnowski Karol Pękala dokonał uroczystego poświęcenia kościoła.

W okresie powojennym Dulcza Wielka kilkakrotnie zmieniała przynależność administracyjną. Do połowy lat pięćdziesiątych wchodziła w skład gminy Radomyśl Wielki powiatu mieleckiego województwa rzeszowskiego. W 1975 roku przeszła w struktury utworzonego wówczas województwa tarnowskiego. Ostatnia zmiana miała miejsce w styczniu 1999 roku. Wówczas to Dulcza Wielka wraz z całą gminą Radomyśl Wielki weszła w skład powiatu mieleckiego województwa podkarpackiego.

Dulcza Wielka początkowo należała do rzymskokatolickiej parafii Zdziarzec. W roku 1938 erygowano tu samodzielną parafię pw. Trójcy Przenajświętszej należącą do dekanatu Radomyśl Wielki. · Po wojnie a latach 1951-1956 wybudowano obecny kościół według projektu tarnowskiego architekta Edwarda Okonia.

Janowiec z przysiółkami Pniaki i Podlesie, położony jest w południowo - zachodniej części gminy, przy drodze z Mielca przez Radomyśl Wielki do Tarnowa. Jako jednostka administracyjna powstała w 1947 roku. Wcześniej funkcjonowała

w dwóch strukturach jako Podlesie Żarowskie, przysiółek Żarówki i Janowiec, przysiółek Zdziarca. W XVI wieku istniał tu folwark zwany Janowice, stanowiący własność hetmana Jana Tarnowskiego i przynależny do klucza wiewióreckiego.

W 1799 roku znaczna część Janowca wraz z Zdziarcem stała się drogą kupna od ostatniego właściciela klucza wiewióreckiego Józefa Rogalińskiego własnością rodu Siedleckich. W XIX wieku byli początkowo ich właścicielami byli Marynowscy , od których wykupili je Józef i Olimpia Bobrowscy – właściciele Radomyśla Wielkiego.

W *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1887 roku czytamy: *Podlesie, wólka do Żarówki, pow. mielecki, przy drodze z Czarny, st. kolei arcyks. Karola Ludwika, do Radomyśla, ma 57 dm., 301 mk. (145 m., 156k.) rz.-kat. Przysiółek leży na zach. od wsi, wciskając się w duży bór. Domy stoją nad pot. uchodzącym do pot. Radgoszczy (dopływu Brenia).*

W 1901 roku na terenie wsi zamieszkały Siostry Służebniczki Starowiejskie. W 1933 roku Siostry Służebniczki założyły we wsi szkołę dwuklasową, funkcjonującą do 1939 roku.

Partynia z przysiółkiem Schabowiec, położona jest na północ od Radomyśla Wielkiego, przy drodze prowadzącej z Mielca do Tarnowa.

Wieś powstała prawdopodobnie pod koniec XVII wieku. *Rejestr pogłównego powiatu sandomierskiego* z 1662 roku wskazuje nowe osady na terenie obecnej gminy Radomyśl Wielki: Partynia, Pień, Podborze, Schabów (obecnie Schabowiec, część Partyni). W tym to czasie stanowiła własność rodu Ossolińskich. Niezmiernie ważnym wydarzeniem było założenie przez Józefa Maksymiliana Ossolińskiego w 1817 roku Biblioteki im. Ossolińskich we Lwowie. Na jej utrzymanie przeznaczał rocznie 6000 zł reńskich z dóbr Ossolińskich i zgórskiego klucza folwarków.

W *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1886 roku czytamy: *Partynia, wś nad Partyńskim pot., dopływam Brenia z lew. Brzegu, leży w piaszczystej równinie nadwiślańskiej, pow. mielecki, 2,2 klm. na płn. od Radomyśla. Ma Przysiółek Schabowiec, na wschód od wsi, rozciągający się na północnym brzegu lasu. Kasa pożyczk. Gminna z kapit. 337 zł w.a. We wsi jest 139 dm. I 609 mk. (313męż., 296 kob.) rz. Kat., par. w Zgórsku. Na Schabowiec przypada 33 dm. I 175 mk. Obszar wiek. Pos. (Bibl. Ossolinskich we Lwowie) ma 424 mr. roli, 72 mr. łąk, 18 mr. pastw. i 153 mr. lasu; pos. mn. 648 mr. roli, 61 mr. łąk, 92 mr. pastw. i 7 mr. lasu. Otaczają tę wieś: od zachodu Dolna Wieś, Pień i Jamy od płn. Zgórsko, a od wschodu Podlesie i Ruda.*

Pień położony jest w północnej części gminy. Przy drodze z Radomyśla Wielkiego do Jam.

Wieś powstała w XVI wieku przy drodze prowadzącej już około 1470 roku z Gruszowa Wielkiego koło Dąbrowy Tarnowskiej do Mielca przez most na Wisłoce koło Woli Mieleckiej, tak jak w XVIII wieku i dalej przez Rydzów, Zgórsko, Pień,

Radomyśl Wielki, gdzie rozdwajała się na tzw. trakt krakowski prowadzący przez Dulczę Małą, Radgoszcz, Gruszów Wielki i Dąbrowę Tarnowską oraz późniejszy od niego trakt tarnowski wiodący przez Żarówkę, Luszowice, lisią Górę do Tarnowa.

Pierwsza wzmianka o istnieniu wsi należącej do parafii Zgórsko, pochodzi z 1578 roku i zawarta jest w *Rejestrze poborowym powiatu sandomierskiego.* Kolejna wzmianka o istnieniu wsi zawarta jest w *Rejestrze pogłównego powiatu sandomierskiego* z 1662 roku. Wieś przynależała do klucza zgórskiego, którego właścicielami byli kolejno: Mieleccy, Chodkiewiczowie i Ossolińscy.

W *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1887 roku czytamy: *Pień, wś, pow. mielecki, w równinie, na wznieś. 180 mt. npm., w międzyrzeczu Partyńskiego potoku i Jamnicy, dopływów Brenia, 5,2 klm na płn.-zach. od Radomyśla, par. rzym.-kat. w Zgórsku. Ma 62 dm. I 309 mk. (167 męż.,142 kob.); 303 rzym.-kat. a 6 izrael. Ma obszaru 516 mr., w tem 441 mr. roli orn., 32 mr. łąk i 37 mr. pastw. Zakład im. Ossolińskich we Lwowie jest posiadaczem większ. Własności, gruntów jednak niema, tylko prawo propinacyi. Wioska graniczy na płn. z Jamami I i II (czyli Przybyszycami), na wschód z Partynią a na płd. i zach. z Dolną Małą (* sic!).

Podborze położone jest w północno-wschodniej części gminy, nad Potokiem Zgórskim, na wschód od drogi z Tarnowa do Mielca.

Pierwsze ślady osadnictwa sięgają X wieku. W XII wieku stanowiło własność Siemiana z Pacanowa herbu Jelita, protoplasty Pacanowskich, ówczesnego właściciela Zgórska. Jeszcze w 2 połowie XV wieku wieś należała do Pacacowskich. W roku 1512 Piotr Pacacowski sprzedał dobra zgórskie za 800 złotych węgierskich Stanisławowi Mieleckiemu, kasztelanowi zawichojskiemu, który włączył je do dóbr mieleckich. W 1542 roku synowie Jana Mieleckiego, Jan, Sebastian i Walerian rozdzielili między siebie dobra po ojcu. Janowi Mieleckiemu, kasztelanowi wiślickiemu i marszałkowi wielkiemu koronnemu przypadło w udziale 1/3 miasta Mielca, zamku, stawu rybnego Studzieniec, wyrębu w lasach oraz wsi Gliniany oraz wsie: Cyranka, Długa Wola (Wola Mielecka), Podborze, Zgórsko, Chorzelów, Brzyście, Gawłuszowice, stawy rybne w Cyrance i Chorzelowie, sadzawkę rybną i młyn na rzece Studzieniec, lasy Drozdów pod Mielcem oraz dobra na Rusi i połowę kamienicy w Krakowie. Dobra Jana Mieleckiego przeszły następnie na jego syna Mikołaja, wojewodę podolskiego i hetmana wielkiego koronnego. Po jego śmierci w 1585 roku, dobra odziedziczyła córka Zofia, która w 1586 roku wyszła za mąż za księcia Jana Szymona Olelkowicza Słuckiego herbu Pogoń, a po jego śmierci w 1593 roku za Jana Karola Chodkiewicza herbu Kościesza, wojewodę wileńskiego i hetmana wielkiego litewskiego. Hetman Jan Chodkiewicz sprzedał w latach 1608-1611 swe dobra mieleckie Janowi Zbigniewowi Ossolińskiemu herbu Topór, marszałkowi sejmu zwyczajnego w Warszawie w 1601 roku, wojewodzie podlaskiemu od 1605, wojewodzie sandomierskiemu, staroście nowomiejskiemu w 1606 roku, staroście dobrzyńskiemu w 1603 roku i sekretarzowi królewskiemu króla

Stefana Batorego w roku 1577 za 130 000 złotych polskich. Wieś historyczne związana jest z pobliskim Zgórskiem. W czasach Długosza (1470 r.) wieś należała do parafii w Mielcu, zaś od 1582 roku przynależy do parafii Zgórsko.

W *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1887 roku czytamy: *Podborze, wś, pow. mielecki, leży w piaszczystej równinie, na prawym brzegu Brenia, tworzącego obszerny staw. Z Podlesiem, Giełdą, Zgórskiem, Wilczą Wolą i Podkościelem tworzy wspólną gminę, chociaż każda z tych osad leży osobno, Podlesie na lewym brzegu Brenia a Zgórsko na zachód, u ujścia do tej rzeczki pot. Partyńskiego. Prócz tego kilka domów, należących do Podborza leży na północ, bliżej dużego boru, zwanego Wychylówką i wsi Piątkowiec. Par. rzym-kat. w Zgórsku. Samo P. ma 65 dm. i 248 mk. rz.-kat. a wraz z wólkami 203 dm., 828 mk. (418 mr., 410 kob.), z tych zaś 822 rz.-kat. i 6 izraelitów. Na obszarze więk. pos. jest 4 dm., 42 mk. (w tem 28 izrael.). Pos. więk. w P. należy do Zakładu Ossolińskich we Lwowie i składa się z 62 mr. roli, 3 mr. łąk i 123 mr. pastw. Kasa pożyczk. Gminna ma 767 zł. w.a.*

Radomyśl Wielki, siedziba miasta i gminy miejsko-wiejskiej, położony jest w centrum gminy, u zbiegu dróg Tarnów- Mielec i Dąbrowa Tarnowska – Przecław.

Miasto założone zostało staraniem Mikołaja Firleja, kasztelana bieckiego, na gruntach wsi Dulczy i Rudy, na mocy przywileju lokacyjnego króla Stefana Batorego, wydanego na sejmie w Warszawie dnia 31 stycznia 1581 roku. Na mocy przywileju miasto otrzymało prawo do dwóch jarmarków i czteroletni okres wolizny, co świadczy o zaawansowaniu demograficznym tego regionu. Miasto założono na regularnym czworoboku rynku, z naroży którego wyprowadzono prostopadle po dwie ulice. Wkrótce po lokacji rozpoczęto w nim budowę kościoła pod wezwaniem św. Michała Archanioła, wzmiankowanego po raz pierwszy w 1595 roku. Stał się on kościołem parafialnym w dniu 7 lipca 1599 roku, w wyniku oficjalnej erekcji parafii przez kardynała i biskupa krakowskiego Jerzego Radziwiłła. W roku 1602 sufragan krakowski Paweł Dębski ją konsekrował nadając wezwanie Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja. Był to budynek drewniany, który uległ zniszczeniu prawdopodobnie przez pożar. W tym czasie w roku 1608 powołano do życia Bractwo św. Anny i erygowano jedną z kaplic dla potrzeb bractwa pod wezwaniem św. Anny. W 1609 roku biskup krakowski Piotr Tylicki wyniósł probostwo do godności prepozytury oraz erygował kolegium mansjonarzy. W latach 1615- 1620 kościół p.w. św. Stanisława BM i klasztor dla Braci szpitalnych Św. Ducha de Saxia wzniósł i uposażył Mikołaj Firlej, a erygował w 1620 biskup krakowski Marcin Szyszkowski, który następnie w 1659 roku biskup krakowski Andrzej Trzebicki podniósł do godności prepozytury szpitalnej.

W 1631 roku, na prośbę Mikołaja Firleja król Zygmunt III Waza wyraża zgodę na jarmarki: w poniedziałek po niedzieli suchej (I niedziela Wielkiego Postu), na św. Wawrzyńca i Wszystkich Świętych.

W 1646 r. wydano kolejny akt lokacyjny parafii i nakładem Mikołaja Firleja

zbudowano kolejny kościół pod poprzednim wezwaniem. Konsekracji tej świątyni dokonał biskup sufragan krakowski Michał Kunicki w 1740 roku. Świątynia ta spłonęła w okresie pomiędzy 1740 a 1770 rokiem. W 1 poł. XVIII wieku Radomyśl Wielki przeszedł na własność Wodzickich z Granowa. Na prośbę Eliasza Wodzickiego, starosty stopnickiego król August III Sas, przywilejem wydanym w Warszawie dnia 25 maja 1761 roku nadaje miastu prawo jarmarku tygodniowego, który rozpoczynać miał się w wigilię Wniebowstąpienia Pańskiego. W latach 1779 – 1784 Eliasz Wodzicki przystąpił do budowy murowanego kościoła, którego poświęcenie nastąpiło w roku 1787 przez pierwszego biskupa diecezji tarnowskiej Floriana Amanda Janowskiego. Kościół otrzymał wezwanie Przemienienia Pańskiego. W 1851 roku bogaty mieszczanin Piotr Kosturkiewicz wybudował na starym cmentarzu, w miejscu drewnianego kościółka p.w. Św. Stanisława murowaną kaplicę z kryptą grobową dla rodziny fundatora. Na początku XIX wieku dobra radomyskie stanowiły własność rodu Stadnickich. Wznoszą oni przy Rynku dwór, później przeznaczony na zajazd, a następnie zamieniony na plebanię do 1974 roku.

Dominium w cyrkule tarnowskim, złożone z miasteczka Radomyśl Wielki, wsi Dulcza Mała i Ruda oraz przysiółka Wólka Plebańska w latach 1848–1872 było własnością hr. Olimpii Bobrowskiej. W 1866 roku nadano prawa miasta powiatowego. W 1872 roku zadłużone dobra radomyskie wystawione zostały na sprzedaż. Majątek został rozparcelowany. Jego nabywcami byli: Szronelowie, Stanisławscy, Antoni Kuczkowski oraz Stanisław i Katarzyna Wróblewscy (folwark Ruda). W 1871 roku miasto dwukrotnie nawiedzają groźne pożary, niszcząc drewnianą zabudowę miasta, zaś dwa lata później okolicę nawiedza epidemia cholery. Pod koniec XIX i na początku XX wieku drewnianą zabudowę zastąpiono murowaną. Dokonane w XIX w. regulacje i ich późniejsze konsekwencje przestrzenne wraz ze znaczącym wpływem wynikającym z ówczesnej sytuacji polityczno-społecznej, nadały miastu specyficzny charakter.

Dnia 1 września 1878 roku zaczął funkcjonować w Radomyślu Wielkim Sąd Powiatowy, przeniesiony z Zasowa. W mieście funkcjonuje szkoła ludowa, urząd pocztowy, apteka, młyn, Kasa Pożyczkowa i Ochotnicza Straż Pożarna.

W 1907 roku na wniosek Rady Miejskiej cesarz Franciszek Józef I Habsburg nadał miastu przydomek „Wielki". W 1908 roku w mieście powstało Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół" w budynku odkupionym po Stowarzyszeniu Oszczędności i Pożyczek.

W 1919 odebrano Radomyślowi na 15 lat prawa miejskie, bo już w 1934 r. przywrócono je.

Niezwykle istotne znaczenie dla kolorytu i charakteru miasta posiadała społeczność żydowska, która do końca II wojny światowej stanowiła znaczącą część mieszkańców miasta.

Ruda położona jest we wschodniej części gminy, u zbiegu dróg prowadzących z Mielca do Zasowa i Radomyśla Wielkiego do Przecławia.

Pierwsza wzmianka o istnieniu wsi pojawia się w 1500 roku, którą *Księga uposażeń* z 1529 roku, określa jako „ *Ruda in cruda radice*", tj. Ruda na surowym korzeniu.

W 1536 roku część kmieci, z powodu niewykarczowania ziemi na łany, znajdowała się w stanie wolizny. Wieś wchodziła wówczas w skład dóbr przecławskich i stanowiła własność rodu Ligęzów.

W 1577 roku z dóbr przecławskich wydzielone zostały wsie Dulcza Mała i Ruda oraz Bobrowa, Brzezie i Klęczany jako uposażenie Elżbiety Ligęzianki, poślubionej wówczas przez Mikołaja Firleja herbu Lewart, kasztelana bieckiego.

W roku 1667 Mikołaj Firlej przekazuje, miasto Radomyśl z wsiami Rudą, Dulczą Wielką i Małą i innymi Marcjanowi Mierzejewskiemu, które z czasem przejdą na syna Franciszka. Franciszek Mierzejewski w testamencie z 28 kwietnia 1691 roku głównym spadkobiercą majątku czyni Pana Boga, oddając dużą gotówkę klasztorom, natomiast dobra radomyskie powierza egzekutorom do sprzedaży. Dobra radomyskie zakupują Wodziccy z Granowa. Na początku XIX wieku była własnością Stadnickich, następnie w latach 1848–1872 -hr. Olimpii Bobrowskiej. W 1872 roku w wyniku parcelacji dóbr radomyskich folwark Ruda przeszedł na własność Stanisława i Katarzyny Wróblewskich. Od końca XIX wieku należała do Kosturkiewiczów.
Szymon Kosturkiewicz był właścicielem Rudy Górnej (331 ha ziemi i gorzelnia), Piotr Kosturkiewicz Rudy Dolnej (140 ha ziemi), zaś Karol Kosturkiewicz (młyny).

W *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1888 roku czytamy: *Ruda, wś, pow. mielecki, nad Breniem, na piaszczystej równinie, przy gościńcu z Pilzna do Mielca. Par. rz.-kat. w Przecławiu, urz. poczt. w Radomyślu (o 3 klm.). Wś ciągnie się wzdłuż gościńca i potoku, granicząc na płn. z Grzybowem a na płd. z Dąbrówką. Na zach. ma Radomyśl, na wschód zaś duży bór przecławski. Dzieli się na R. Dolną (48 dm.) i R. Górną (99 dm.), ku Radomyślowi os. Schabowiec i Słomiankę, a na wschodzie między Goleszowskim lasem i wsią Witowem Kądziołki (63 dm.). Na obszarze wiek. pos. (Ludw. Kosturkiewicza) znajduje się 5 dm. W ogóle jest 214 dm., 1197 mk.; 1148 rz.-kat. i 49 izrael. Z 4026 mr. obszaru przypada na własność większą 1425 mr. (1184 roli, 146 łąk i ogr., 69 pastw. i 26 lasu) a 2601 na własn. mniejszą (2055 roli, 220 łąk, 282 pastw. i 44 lasu) .*

Zdziarzec położony jest w południowej części gminy, przy drodze prowadzącej z Radomyśla Wielkiego do Dębicy.

Pierwsza wzmianka o istnieniu wsi pochodzi z 1326 roku i zawarta jest w *Rachunkach świętopietrza*.

W 1386 roku król Władysław Jagiełło nadał wieś wraz z Wadowicami, Żukowicami i Luszowicami Janowi Tarnowskiemu, kasztelanowi sandomierskiemu. Wsie te weszły w skład dóbr rzochowskich Tarnowskich.

W świetle działu rodzinnego Tarnowskich w 1448 roku Janowi Feliksowi Tarnowskiemu, wojewodzie lubelskiemu przypadło miasto Rzochów wraz z wsiami:

Grabie, Tyszyma, Kiełków, Książnice, Goleszów, Wadowice, Zdziarzec, Górki, Zdaków, Krzemienica, część Jaślan oraz Ocieka i inne posiadłości.

W 1508 roku w wyniku kolejnego działu dóbr między synami Jana Feliksa „Szrama" Tarnowskiego, wojewody krakowskiego, Stanisławowi Tarnowskiemu, kasztelanowi sądeckiemu przypadł klucz rzochowski, obejmujący: miasto Rzochów, wsie: Kiełków, Goleszów, Podleszany, Książnice, Górki, Zdziarzec, Tuszyma, Kościelów, Wola Ociecka, Werynia, Kolbuszowa, Wadowice oraz zamek Rzemień. Po śmierci Stanisława Tarnowskiego zamek w Rzemieniu wraz z dobrami rzochowskimi przeszły, na drodze podziału pomiędzy braćmi Stanisławem, Janem Amorem i Wojciechem w posiadanie tego ostatniego Tarnowskiego, zwanego niekiedy Rzemieńskim. Dnia 22 czerwca 1541 roku Jan Tarnowski, kasztelan krakowski, hetman wielki koronny zakupił od Wojciecha i Jana Tarnowskich z Rzemienia wieś Zdziarzec, włączając ją do dóbr wiewióreckich. Po jego bezpotomnej śmierci dobra przejęła córka Zofia. W połowie XVI w. Zofia Tarnowska wyszła za mąż za wojewodę kijowskiego księcia Konstantyna Wasyla Ostrogskiego. Klucz Wiewiórki z Zdziarcem i Zasowem przeszedł wtedy na własność tej rodziny (1580-1603). 3 maja 1603 roku Konstanty Ostrogski dokonał podziału swych dóbr pomiędzy dwóch synów, wskutek czego Zdziarzec, jako część klucza wiewióreckiego, stał się własnością Janusza Ostrogskiego. Janusz Ostrogski zmarł bezpotomnie w 1620 roku, pozostawiając dobra w rękach żony Teofili Ostrogskiej. Stan ten trwał do roku 1635, kiedy to dobra wiewióreckie przeszły w ręce Władysława Dominika Zasławskiego – syna Eufrozyny z Ostrogskich Zasławskiej, wnuka Janusza Ostrogskiego. Tenże Władysław Dominik Zasławski w 1638 roku oddał kilka wsi, w tym Zdziarzec, w dzierżawę Hieronimowi Trojanowskiemu, otrzymując za nie 18 tysięcy złotych polskich. Po upływie trzyletniej arendy Trojanowskiego, w 1640 roku książę ponownie wydzierżawia dobra, tym razem Janowi Wodniańskiemu. W 1650 roku Władysław Dominik Zasławski wstąpił w związek małżeński z Katarzyną Sobieską, z którą miał dwoje dzieci: syna Aleksandra Janusza i córkę Teofilię. Książę Władysław Dominik Zasławski umiera w 1656 roku. Do czasu uzyskania pełnoletności przez Janusza Aleksandra kluczem wiewióreckim zarządzała jego matka Katarzyna z Sobieskich Zasławska. Aleksander Dominik Zasławski podobnie jak ojciec, puszczał w dzierżawę poszczególne folwarki. Od 1673 roku jako dzierżawca Zdziarca występuje Stanisław Dydyński. Po śmierci Aleksandra Dominika Zasławskiego w 1682 roku klucz wiewiórecki przejęła jego siostra Teofilia, zamężna za Jerzego Dymitra Wiśniowieckiego, wojewodę bełskiego i hetmana wielkiego koronnego. Zmarł on 1682 roku, a w 1683 Teofilia wyszła ponownie za mąż za księcia Józefa Karola Lubomirskiego, koniuszego koronnego. W 1699 roku oddała ona całość klucza wiewióreckiego w dzierżawę Aleksandrowi Modrzejewskiemu i Agnieszce z Werby. Po śmierci Teofili dobra przejął jej syn Aleksander Dominik Lubomirski. Nastąpiło stopniowe rozczłonkowanie klucza wiewióreckiego. W 1712 roku Zdziarzec, poprzez Aleksandra Wolskiego przeszedł w czasowe posiadanie Franciszka Rzeczyckiego. W 1718 roku dziedzicem Zdziarca był

Kazimierz Siedlecki, podstoli przemyski i pisarz grodzki sandomierski. W 1720 roku po śmierci Aleksandra Dominika Lubomirskiego klucz wiewiórecki przejęła jego siostra Marianna, żona Pawła Karola Sanguszki, marszałka wielkiego litewskiego. Po śmierci żony Marianny w 1729 roku, Paweł Karol Sanguszko wykupił z rąk Kazimierza Siedleckiego Zdziarzec. Podobnie uczynił w stosunku do pozostałych wsi będących w dzierżawie. Po śmierci Pawła Karola Sanguszko dobra odziedziczył jego syn Janusz Aleksander Sanguszko. W 1731 roku ożenił się z Konstancją Denhoffówną, wojewodzianką malborską. W 1753 roku jako zadośćuczynienie za nieudane pożycie przekazał Konstancji klucz wiewiórecki. Po śmierci męża w 1775 roku Konstancja wyszła za mąż za Józefa Rogalińskiego. W czasie zaboru austriackiego z klucza wiewióreckiego utworzono dominium z ośrodkiem w Wiewiórce. W 1778 roku jako właścicielka występuje Konstancja Sanguszko-Rogalińska. Rok wcześniej nastąpił nieformalny podział majątku na : dominium zasowskie obejmujące wsie: Dąbrówka, Zdziarzec, Żarówka, Jastrząbka Stara, Jastrząbka Nowa, Dąbie, Zasów, Mokre oraz dominium wiewióreckie z wsiami: Korzeniów, Nagoszyn, Wiewiórka, Przeryty Bór, Róża, Borowa, Jaźwiny i Czarna. Dzierżawcą i administratorem dominium zasowskiego został Jan Dobrowolski. Józef Rogaliński mający opinię hulaki zaczął wyprzedawać własność żony. W 1799 roku Zdziarzec ponownie trafił w ręce rodziny Siedleckich.

W XIX wieku był już całkowicie wyłączony z klucza wielkich włości. W 1831 roku jako właściciel Zdziarca występuje Walenty Marynowski, a następnie jego córka Teresa. W latach 1840–1851 majątek ten należał do Teresy Marynowskiej, zaś w latach 1851–1855 do jej spadkobierców, tj. córek brata Tadeusza Marynowskiego: Julii Fox, Tekli Niemyskiej, Zofii Sech, Pauliny Garlickiej i Teresy Daniłowicz.

Po 1855 roku Zdziarzec zmienił właściciela. Nabyła go wraz z folwarkiem Janowiec Olimpia Bobrowska, właścicielka dominium radomyskiego. Po śmierci Olimpii Bobrowskiej w 1877 roku, hrabia Władysław Bobrowski w 1883 roku sprzedał Zdziarzec wraz z folwarkiem Janowiec Marcinowi Trybulcowi z żoną Teofilą.

Na początku XX wieku jako właściciel większej własności w Zdziarcu występuje Maksymilian Ostoja Solecki.

Zgórsko, najstarsza wieś gminy Radomyśl Wielki, położna jest północnej części gminy, przy drodze prowadzącej z Mielca do Tarnowa, nad Potokiem Zgórskim.

Pierwsza wzmianka o istnieniu wsi zawarta jest w dokumencie biskupa krakowskiego Maura z lat 1110-1117, wśród 7 osad z których dziesięcina płacona jest kościołowi parafialnemu w Pacanowie, którego patronem był Siemian z rodu Nagodziców (Jelitczyków), protoplasta rodu Pacanowskich. *Liber Beneficiorum* Jana Długosza z lat 1470-1480 potwierdza przynależność Zgórska do rodu Pacanowskich z którego nadal płacono dziesięcinę kościołowi w Pacanowie.

W 1512 roku Stanisław Mielecki, kasztelan zawichojski zakupił Zgórsko od Piotra Pacanowskiego, kasztelana radomskiego, włączając je do dóbr mieleckich.

W 1532 roku po śmierci Stanisława, Zgórsko przypadło w drodze podziału masy spadkowej jego synowi Janowi Mieleckiemu (1501-1561), wojewodzie podolskiemu. Następnym dziedzicem Zgórska był syn Jana, Mikołaj Mielecki (1540-1585), wojewoda podolski i hetman wielki koronny. Przed 1574 rokiem wznosi we wsi renesansowy dwór obronny. Za życia tych Mieleckich wieś Zgórsko znacznie się rozrosła, ufundowali oni tutaj kościół i parafię. Po roku 1585 Zgórsko poprzez córkę Mikołaja – Zofię, znalazło się ostatecznie w rękach drugiego jej męża Jana Karola Chodkiewicza, wojewody wileńskiego i hetmana wielkiego litewskiego. W 1611 roku Chodkiewicz sprzedaje cały klucz mielecko-zgórski Zbigniewowi Ossolińskiemu, wojewodzie podlaskiemu (od 1613 r. sandomierskiemu). Między rokiem 1611 a 1617 dwór zgórski był główną i ulubioną rezydencją wojewody. Jeszcze za życia ojca dobrami zarządzał syn Krzysztof Ossoliński, wojewoda sandomierski. Jednak po śmierci Zbigniewa dobra mielecko-zgórskie odziedziczył jego młodszy syn Maksymilian Ossoliński, podskarbi nadworny koronny. Pod koniec XVIII wieku dobra mielecko-zgórskie były w posiadaniu Michała Ossoliński, kasztelan czechowski i jego żona Anna Szaniawska herbu Junosza. Po ich śmierci dobra te odziedziczył syn Józef Maksymilian Ossoliński, urodzony w 1848 roku w Woli Mieleckiej, badacz i historyk literatury, założyciel Biblioteki im. Ossolińskich we Lwowie w roku 1817, któremu przekazał swój potężny księgozbiór. Na utrzymanie i uposażenie Biblioteki przeznaczył 6000 złotych reńskich rocznie, pochodzących z dochodu dóbr dziedzicznych Ossolińskich, w tym ze Zgórska. Ustanowienie Biblioteki zmieniło nieznacznie status własności Zgórska. Dobrami zarządzali od tej pory tzw. kuratorzy ekonomiczni, których siedziba mieściła się w dworze w Przybyszu. Kuratorami byli: Teodor Broniewski, Roman Broniewski, Antoni Broniewski, Michał i Karol Baierowie, a od lat 30-tych XX wieku ród Ledóchowskich.

Żarówka położona jest w południowo- zachodniej części gminy, przy drodze z Mielca do Tarnowa, nad potokiem Jamnica.

Pierwsza wzmianka o istnieniu wsi określanej jako „Zdzar" pochodzi z 1581 roku. W 1591 roku określana jest jako „Zdzar alias Zdzarowka". Początkowo wieś była własnością księcia Konstantego Wasyla Ostrogskiego, wojewody kijowskiego, męża Zofii Tarnowskiej, córki Jana Amor Tarnowskiego, hetmana wielkiego koronnego. 3 maja 1603 roku Konstanty Ostrogski dokonał podziału swych dóbr pomiędzy dwóch synów, wskutek czego Żarówka, jako część klucza wiewióreckiego, stała się własnością Janusza Ostrogskiego. Janusz Ostrogski zmarł bezpotomnie w 1620 roku, pozostawiając dobra w rękach żony Teofili Ostrogskiej. Stan ten trwał do roku 1635, kiedy to dobra wiewióreckie przeszły w ręce Władysława Dominika Zasławskiego – syna Eufrozyny z Ostrogskich Zasławskiej, wnuka Janusza Ostrogskiego. Tenże Władysław Dominik Zasławski w 1638 roku oddał kilka wsi, w tym Zdziarzec, w dzierżawę Hieronimowi Trojanowskiemu, otrzymując za nie 18 tysięcy złotych polskich. Po upływie trzyletniej arendy Trojanowskiego, w 1640 roku książę ponownie

wydzierżawia dobra, tym razem Janowi Wodniańskiemu. W 1644 roku Żarówkę dzierżawili Łyczko i Radliński. W 1650 roku Władysław Dominik Zasławski wstąpił w związek małżeński z Katarzyną Sobieską, z którą miał dwoje dzieci: syna Aleksandra Janusza i córkę Teofilię. Książę Władysław Dominik Zasławski umiera w 1656 roku. Do czasu uzyskania pełnoletności przez Janusza Aleksandra kluczem wiewióreckim zarządzała jego matka Katarzyna z Sobieskich Zasławska. Aleksander Dominik Zasławski podobnie jak ojciec, puszczał w dzierżawę poszczególne folwarki. W 1670 roku Żarówkę z Dąbiem i Przerytym Borem dzierżawił Kazimierz Kucharski. Po śmierci Aleksandra Dominika Zasławskiego w 1682 roku klucz wiewiórecki przejęła jego siostra Teofilia, zamężna za Jerzego Dymitra Wiśniowieckiego, wojewodę bełskiego i hetmana wielkiego koronnego. Zmarł on 1682 roku, a w 1683 Teofilia wyszła ponownie za mąż za księcia Józefa Karola Lubomirskiego, koniuszego koronnego. W 1686 roku dzierżawcą Żarówki był nadal Kazimierz Kucharski. Kolejnym dzierżawcą wsi w 1709 roku był Gabriel Głębski, podstoli inflancki.

Po śmierci Teofili dobra przejął jej syn Aleksander Dominik Lubomirski. Nastąpiło stopniowe rozczłonkowanie klucza wiewióreckiego. Tenże w 1720 roku wydzierżawił Żarówkę Gabrielowi Głębskiemu z zastrzeżeniem praw jego dziedzicom aż do wygaśnięcia kontraktu. W 1720 roku po śmierci Aleksandra Dominika Lubomirskiego klucz wiewiórecki przejęła jego siostra Marianna, żona Pawła Karola Sanguszki, marszałka wielkiego litewskiego. Kolejna wzmianka o Żarówce pochodzi z 1724 roku przy przekazaniu jej w zastaw Januszowi Głębskiemu. Po śmierci Pawła Karola Sanguszko dobra odziedziczył jego syn Janusz Aleksander Sanguszko. W 1731 roku ożenił się z Konstancją Denhoffówną, wojewodzianką malborską. W 1753 roku jako zadośćuczynienie za nieudane pożycie przekazał Konstancji klucz wiewiórecki. Po śmierci męża w 1775 roku Konstancja wyszła za mąż za Józefa Rogalińskiego. W 1784 roku dzierżawcą wsi był Józef Wyrzykowski. Lata 1787-1790 przyniosły kolejne zmiany właścicieli klucza wiewióreckiego, albowiem Józef Rogaliński sprzedał klucz Gotliebowi Litzke. W 1791 roku wieś Żarówkę zakupił od Józefa Toruńskiego i Karola Barańskiego Nikodem Stojowski, cześnik żytomirski, burgrabia krakowski. Po jego śmierci na mocy działu Żarówkę wraz z Rzędzianowicami odziedziczyła jego najmłodsza córka Eufrozyna Chwalibogowa, która będąc bezdzietną, aktem z 17 stycznia 1806 roku odstąpiła je dzieciom siostry Apolonii, zamężnej za Stanisławem Boguszem. W ten sposób Żarówka znalazła się w rękach Boguszów. W 1835 roku w wyniku działu majątkowego Żarówkę odziedziczył czwarty syn Stanisława - Henryk Bogusz. W 1845 roku na mocy kontraktu zawartego z Henrykiem Boguszem dzierżawcą Żarówki został Wojciech Biliński. Wojciech Biliński zginął w 1846 roku w czasie rabacji galicyjskiej. Z 1870 roku pochodzi umowa kupna –sprzedaży między właścicielem miejscowości Antonim Ostoją – Zabierzowskim a trzydziestoma włościanami, jako kupującymi. Osiemnaście lat później, parcele wykupiło kolejne piętnaście rodzin z Żarówki. Według *Słownika Geograficznego*

Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich z 1895 roku właścicielem większości gruntów Żarówki był Feliks Zabierzowski.

***

Najstarsza **parafia** na obszarze gminy powstała **w Zdziarcu.** Pierwsza wzmianka o istnieniu parafii św. Marcina, pochodzi z *Rachunków świętopietrza* z 1326 roku. Przed 1386 rokiem wieś była własnością królewską, dlatego prawdopodobnie była to fundacja monarsza. W 1350 roku istniała jako samodzielna parafia. Około 1450 roku kościół parafialny p.w. Św. Marcina w Zdziarcu został inkorporowany jako filialny do Rzochowa, ale już w 1513 roku widnieje jako samodzielny okręg parafialny. W latach 1470-1480 należała do dekanatu pilzneńskiego jako filia Rzochowa. W końcu XVI wieku do parafii w Zdziarcu należały: Zdziarzec, Dulcza Wielka, Dulcza Mała, Zgórsko oraz nowolokowana wieś Zdziarówka (Żarówka).

W 1776 roku do parafii w Zdziarcu należały wioski: Dulcza Wielka, Żarówka oraz Janowiec.

W 1872 roku za probostwa ks. Tomasza Turza rozpoczęto budowę nowej świątyni, którą w 1886 roku konsekrował ks. Bp Ignacy Łobos. Nowy kościół poświęcono pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny. W 1938 roku od parafii odłączyła się Dulcza Wielka, pozostawiając tylko kilka domów przysiółka Świerże.

Parafia w Zgórsku powstała w 1582 roku z fundacji Mikołaja Mieleckiego, wojewody podolskiego, hetmana wielkiego koronnego i właściciela Zgórska. Jej oficjalnej erekcji dokonał 9 maja 1583 roku oficjał krakowski Stanisław Maniecki.

Pierwszy kościół p.w. św. Mikołaja Biskupa ufundowany został w 1561 roku przez Mikołaja Mieleckiego, wojewody podolskiego i hetmana wielkiego koronnego. Konsekracji kościoła dokonał w 1595 roku biskup krakowski kardynał Jerzy Radziwiłł. W tym też roku kardynał Jerzy Radziwiłł utworzył dekanat mielecki (zwany też przecławskim) przyłączając do niego 14 parafii z dekanatu pilzneńskiego: Borowa, Chorzelów, Czermin, Książnice, Mielec, Przecław, Radomyśl, Rzochów, Wadowice, Zgórsko oraz Brzeźnicę, Dębicę, Lubzinę i Straszęcin, do czego przed 1608 rokiem doszły Niwiska (przedtem filia Rzochowa).

Obecny kościół pw. Św. Mikołaja Biskupa wzniesiony został w 1781 roku z fundacji Michała Ossolińskiego, kasztelana czchowskiego. Dekretem z dnia 16 maja 1784 roku biskup tarnowski Jan Duwal utworzył m.in. dekanat radomyski w skład którego weszły następujące parafie z dekanatu mieleckiego: Borowa, Czermin, Książnice, Przecław, Radomyśl Wielki, Wadowice i Zgórsko.

W latach 1812-1817 był tu proboszczem Michał Tomasz Wincenty Korczyński, późniejszy biskup przemyski (1834-1839). Pod koniec XIX wieku dobudowano do kościoła nową zakrystię. W 1908 roku wzniesiono przy nawie od zewnątrz

przeszkloną przybudówkę na ołtarz, w miejsce rozebranej w 1803 roku murowanej kaplicy Matki Boskiej Różańcowej, wzniesionej zapewne w XVII wieku przy poprzednim kościele i początkowo wykorzystywanej przy obecnym.

Kolejną parafią funkcjonującą na terenie gminy jest **parafia p.w. Przemienienia Pańskiego w Radomyślu Wielkim.** W 1584 roku istniał w mieście pierwszy kościół drewniany p.w. Michała Archanioła obsługiwany przez proboszcza z Przecławia Marcina Milasza. Dnia 7 lipca 1599 roku, biskup krakowski kardynał Jerzy Radziwiłł erygował przy tym kościele parafię Radomyśl, w dekanacie pilzneńskim. W tym też roku kardynał Jerzy Radziwiłł utworzył dekanat mielecki (zwany też przecławskim) przyłączając do niego 14 parafii z dekanatu pilzneńskiego: Borowa, Chorzelów, Czermin, Książnice, Mielec, Przecław, Radomyśl, Rzochów, Wadowice, Zgórsko oraz Brzeźnicę, Dębicę, Lubzinę i Straszęcin, do czego przed 1608 rokiem doszły Niwiska (przedtem filia Rzochowa). Pierwszym proboszczem został Marcin Miłosoniusz, mianowany 9 lipca 1599 roku. W roku 1602 sufragan krakowski Paweł Dębski ją konsekrował p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja. Kościół ten spłonął w wyniku pożaru.

W 1646 r. wydano kolejny akt lokacyjny parafii i nakładem Mikołaja Firleja zbudowano kolejny kościół pod poprzednim wezwaniem. Konsekracji tej świątyni dokonał biskup sufragan krakowski Michał Kunicki w 1740 roku. Świątynia ta spłonęła w okresie pomiędzy 1740 a 1770 rokiem.

Obecny murowany kościół parafialny p.w. Przemienienia pańskiego wzniesiony został w latach 1779-1784 z fundacji Eliasza Wodzickiego, starosty generalnego krakowskiego i właściciela Radomyśla. Dekretem z dnia 16 maja 1784 roku biskup tarnowski Jan Duwal utworzył m.in. dekanat radomyski w skład którego weszły następujące parafie z dekanatu mieleckiego: Borowa, Czermin, Książnice, Przecław, Radomyśl Wielki, Wadowice i Zgórsko.

W latach 1925 – 1935, za probostwa ks. Franciszka Łukasińskiego, świątynia została gruntownie przebudowana. Wybudowano nową kopułę nad sygnaturkę, którą obito blachę ocynkowaną, a w miejsce wyburzonej kaplicy od strony południowo-wschodniej, dobudowano nową nawę boczną. Po przeciwnej stronie zachodniej dobudowano drugą nawę boczną, czyniąc kościół trójnawowym. Przedłużono i podwyższono prezbiterium, do którego po obydwóch bokach dobudowano zakrystie oraz zmodernizowano przedsionek kościoła.

W 1918 roku biskup tarnowski Leon Wałęga utworzył **w Rudzie niezależną od parafii Przecław ekspozyturę.** W 1919 roku wzniesiony został kościół p.w. NMP Szkaplerznej według projektu i pod kierownictwem mistrza murarskiego Leyko. Dnia 10 maja 1925 roku biskup tarnowski Leon Wałęga erygował parafię Ruda, zaś 25 maja tegoż roku dokonał konsekracji świątyni.

Parafię w Dulczy Wielkiej, wydzieloną z parafii Zdziarzec erygował 1 sierpnia 1938 roku biskup tarnowski Franciszek Lisowski. Obejmuje ona teren miejscowości, bez przysiółka Świerże, należącego do parafii Zdziarzec.

Obecny kościół parafialny p.w. Trójcy Przenajświętszej wzniesiony został w latach 1951-1956 według projektu architekta Edwarda Okonia, pod kierunkiem Zygmunta Wolaka. Budowniczym kościoła był ówczesny proboszcz parafii ks. Kazimierz Kalinowski. Kamień węgielny poświęcił i wmurował 14 stycznia 1952 roku biskup pomocniczy tarnowski Karol Pękala. Pod jego przewodnictwem odbyło się również poświęcenie świątyni dnia 25 listopada 1956 roku. Konsekracji kościoła dokonał biskup tarnowski Jan Styrna dnia 13 września 1992 roku.

***

Na obszarze gminy funkcjonują następujące zabytkowe cmentarze parafialne:

- cmentarz rzymskokatolicki w Dulczy Wielkiej,
- cmentarz rzymskokatolicki (przykościelny) w Radomyślu Wielkim,
- cmentarz rzymskokatolicki, tzw. „stary" przy ul. Wałowej w Radomyślu Wielkim,
- cmentarz żydowski „nowy" przy ul. Akacjowej w Radomyślu Wielkim,
- cmentarz rzymskokatolicki w Rudzie,
- cmentarz rzymskokatolicki w Zdziarcu,
- cmentarz rzymskokatolicki (przykościelny) w Zgórsku,
- cmentarz rzymskokatolicki w Zgórsku.

Cmentarz rzymskokatolicki w Dulczy Wielkiej założony został w 1937 roku. Położony jest na zachodnim zboczu łagodnego wzniesienia, położonego po wschodniej stronie wsi, około 300 metrów od zabudowy i 500 metrów od znajdującego się po przeciwnej stronie kościoła. Otoczony polami ornymi i łąkami. Dostępny drogą, częściowo pomiędzy zabudową parterową. W łączności widokowej z wsią i leżącym niemal na osi wzdłużnej cmentarza kościołem parafialnym.

Założony został na planie zbliżonym do prostokąta wydłużonego na osi wschód-zachód i zwężającego się owalnie ku wschodowi, po stronie południowej. Dostępny w połowie granicy północnej z drogi gruntowej. Od północy i zachodu otoczony ogrodzeniem metalowym. Teren cmentarza wyraźnie wznoszący się ku południowemu - wschodowi, gdzie w narożniku wzniesiono budynek gospodarczy. Od wschodu ograniczony skarpą i wyrobiskami piasku.

Cmentarz rzymskokatolicki (przykościelny) w Radomyślu Wielkim założony został w 1599 roku. Położony jest na płaskiej działce, na skraju zabudowy, około 50 metrów na zachód od rynku. Nieco odsunięty od rynku. Dostępny od południa krótką alejką. Bryła dobrze widoczna w panoramie miasta.

Założony na planie wydłużonego na osi orientowanego kościoła owalu. Otoczony ogrodzeniem żeliwnym, z bramą i kościołem parafialnym i dzwonnicą od zachodu. Użytkowany obecnie jako plac kościelny.

Cmentarz rzymskokatolicki, tzw. „stary" przy ul. Wałowej w Radomyślu Wielkim założony został po 1772 roku. Położony jest na wale, przy południowym skraju miasta, w północno – zachodnim narożniku skrzyżowania drogi do Tarnowa i Dulczy Wielkiej. Od północy otoczony polem uprawnym, od zachodu zabudową zagrodową. Połączony widokowo z miastem i odległym o około 300 metrów kościołem parafialnym.

Założony na planie prostokąta wydłużonego na osi wschód – zachód, o owalnym narożniku południowo – zachodnim. Pośrodku murowana kaplica grobowa Kosturkiewiczów na osi – od wschodu brama ze schodkami. Po obu stronach alei groby lokowana na osi północ -południe. Teren cmentarza silnie opadający ku północy i południu otoczony ażurowym, ceglanym murem. Teren porasta nieliczny starodrzew.

Radomyśl Wielki – Cmentarz „stary" przy ul. Wałowej

Cmentarz żydowski „nowy" przy ul. Akacjowej w Radomyślu Wielkim założony został w połowie XIX wieku. Położony we wschodniej części miasta, około 800 metrów od zabudowy i około 100 metrów od drogi do Dąbrówki Wisłockiej. Usytuowany jest przed zachodnim skrajem lasu, na płaskim nieco pofałdowanym terenie. Od wschodu ograniczony polną drogą, z której dojazd do cmentarza, od północy rowem melioracyjnym i wąską plantą oraz wysokim lasem, od północy kępą lasu mieszanego i od zachodu polami uprawnymi. Połączony widokowo z sylwetą miasta. 19 lipca 1942 roku na cmentarzu rozstrzelano 500 radomyskich żydów.

Założony na wydłużonej, nieregularnej działce, o dominującej osi wschód – zachód. Dłuższe granice podkreślone niskimi nasypami. Wzdłuż północnej granicy cmentarza przebiega droga. Dostępny od wschodu drogą rozwidlającą się w ¼ długości. Wewnątrz nieliczne kępy zwartych krzewów oraz dwa skupienia zniszczonych macew.

Cmentarz zniszczony w czasie II wojny światowej. Na terenie cmentarza zachowało się kilkadziesiąt macew (około 50). Najstarszy nagrobek Efraima Fiszela z 1817 r., zbudowany z wapienia skalistego, prawdopodobnie macewa została przeniesiona ze starego cmentarza. Na macewie znajduje się inskrypcja: Zasłużony odpoczynek w starości, Mąż prawy i zacny Efraim Fiszel syn Pereca błogosławionej pamięci, zmarł w dniu,....(5)577. W pobliżu znajduje się grupa kilku nagrobków z 1862 r., i 1851 r., reszta nagrobków jeśli przetrwała okres wojny jest przykryta krzakami i darniną – praktycznie niewidoczna. Do najlepiej zachowanych nagrobków należą macewy rodziny Pistrągów (1942 r.,) oraz Windstrauchów (1939 r.,). We wschodniej części cmentarza są zlokalizowane masowe groby Żydów z Radomyśla zastrzelonych w 1942 r., przez Niemców.

Radomyśl Wielki – Cmentarz żydowski przy ul. Akacjowej

Cmentarz rzymskokatolicki w Rudzie założony został w 1 ćw. XX wieku. Położony jest na terenie płaskim, po północnej stronie dość luźnej zabudowy wsi. Otoczony polami, od północy terenem kościelnym. Dostępny bezpośrednio od szosy, od zachodu. Dobrze eksponowany.

Założony został na planie prostokąta wzdłużnego wschód – zachód, z krótszym wąskim , nowym sektorem od północy. Symetryczna droga wejściowa, z bramką od zachodu. W jej wlotu w ¾ długości nagrobek księży. Na terenie cmentarza pochowany jest Szymon Kosturkiewicz (1863-1925), dziedzic majątku

Ruda i fundator Kościoła.

Cmentarz rzymskokatolicki w Zdziarcu założony został w 1 połowie XIX wieku. Położony jest około 300 metrów na wschód od kościoła parafialnego, znajdującego się pośrodku zabudowy ulicowej wsi, po wschodniej stronie drogi do Dębicy. Na terenie nieco pofałdowanym, wyniesionym w 1/3 przy kaplicy i łagodnie opadającym ku wschodowi. Od północy otoczony polami ornymi, dalej las; od południa i wschodu lasem, a od zachodu polami ornymi. Dostępny z drogi biegnącej wzdłuż jego północnej granicy. Połączony widokowo z kościołem parafialnym.

Założony na planie bardzo wydłużonego na osi wschód – zachód prostokąta. W 1/3 długości cmentarza kulminujące wzniesienie, na którym kaplica oraz od północy wejście na cmentarz. Dalej ku wschodowi teren cmentarza nieznacznie opadający, z wejściem na cmentarz w 2/3 jego długości. Przy wschodnim skraju cmentarza – krucyfiks. Mogiły na osi wzdłużnej cmentarza.

Cmentarz rzymskokatolicki (przykościelny) w Zgórsku założony został w końcu XVI wieku. Założony na rozjeździe, pośrodku wsi, przy małym placyku, w odległości 50 metrów na południe od drogi Tarnów- Mielec. Otoczony zabudową mieszkalną. Od zachodu poprzez drogę graniczy z terenem dawnej i nowej plebanii. Bryła dobrze widoczna w panoramie wsi, w równinnej okolicy.

Założony na planie wielobocznego, wydłużonego owalu. Centrum założenia orientowany kościół parafialny. Teren porasta swobodny szpaler obrzeżny, który stanowią okazałe lipy i białodrzewy. Obecnie użytkowany jako plac kościelny.

Cmentarz rzymskokatolicki w Zgórsku założony został po 1871 roku. Położony jest na północ od zabudowy wsi i około 100 metrów na północ od drogi Tarnów- Mielec, od której dostępny jest drogą w alei i częściowo pomiędzy zabudową. Położony jest na terenie równinnym, za cmentarzem ku północy lekko opadającym ku Wadowicom. Założony niemal na poprzecznej osi kościoła parafialnego, około 150 metrów na północ od niego, w dobrej łączności widokowej. Bryła cmentarza dobrze widoczna z kierunku północnego.

Cmentarz założono na planie mocno wydłużonego, na osi północ – południe prostokąta, otoczonego nowym, metalowym ogrodzeniem. Dostępny od południa bramą w narożniku południowo- zachodnim. Na terenie cmentarza znajduje się zbiorowa mogiła żołnierzy poległych w czasie II wojny światowej.

Oprócz wyżej wymienionych cmentarzy na terenie gminy znajduje się także:

- cmentarz żydowski „stary" w Radomyślu Wielkim,
- cmentarz wojenny w Dąbiu,
- cmentarz choleryczny w Żarówce.

Cmentarz żydowski „stary" w Radomyślu Wielkim założony został w końcu XVIII wieku. Położony jest 50 metrów, na zachód od rynku, przy ul. Armii Krajowej. Teren cmentarza zabudowany. Dawniej przylegał do rozebranej synagogi. Układ przestrzenny cmentarza nieczytelny, brak podziału na kwatery, brak nagrobków oraz mogił. Cmentarz zlikwidowany.

Cmentarz wojenny w Dąbiu założony został w 1915 roku, na zachód od wsi. Cmentarz żołnierzy rosyjskich i austrowęgierskich znajduje się na terenie prywatnego lasu i zajmuje powierzchnię 1,8 ara. Brak danych na temat liczby pochowanych tutaj żołnierzy.

Dąbie – Cmentarz wojenny z 1915 roku

W latach 80-tych XX wieku teren częściowo uporządkowano. W latach 2008-2009 przeprowadzony został remont cmentarza. Mogiły otoczono betonowym krawężnikiem. Teren cmentarza ogrodzono drewnianymi żerdziami, przymocowanymi do metalowych słupków z cementowymi słupami na rogach.

Cmentarz choleryczny w Żarówce założony został 1873 roku. Położony jest w północno-wschodniej części wsi, przy drodze polnej do Zdziarca. Odnowiony w 2017 roku. Na terenie cmentarza ustawiono pomnik. Do pomnika wykorzystano metalowy krzyż postawiony pamięci 15-letniego Wojciecha Pluty, uzupełniony obeliskiem i podstawą wykonaną z kostki kamiennej. Na obelisku umieszczono dwie metalowe tablice. Pierwsza z napisem: OFIARY EPIDEMII CHOLERY 1873 ROKU i nazwiskami 18 osób z podaniem ich wieku. Druga tabliczka o treści: ODNOWIONO PRZEZ SPOŁECZNOŚĆ ŻARÓWKI w 2017 r.

Żarówka – Cmentarz choleryczny z 1873 roku

* * *

Układy planistyczne wsi założonych na prawie polskim na obszarze gminy Radomyśl Wielki nie zachowały się. Wszystkie istniejące wsie powstały „na surowym korzeniu" i były lokowane na prawie niemieckim. Nowe prawo zmieniało zasadniczo wygląd wcześniejszych wiosek. Wprowadzało gospodarkę uporządkowaną, trójpolową wraz z nowym podziałem gruntów pod zabudowę i uprawę rolną.

W miejsce dotychczasowej zabudowy i pojedynczo uprawianych polan leśnych wytyczono główną ulicę, a przylegającą do niej ziemię dzielono na sadyby i ogrody. W ten sposób wieś otrzymała wygląd taki, jaki w głównych zarysach zachował się do dzisiaj w Dulczy Wielkiej, Podborzu, Partyni czy Zdziarcu.

Pomimo zniszczeń spowodowanych przez obie wojny światowe miejscowości gminy Radomyśl Wielki zachowały historyczny układ przestrzenny.

Charakteryzując zabytkowe obiekty trudno nie wspomnieć o następujących zabytkach nieruchomych:

Kościół parafialny p.w. Przemienienia Pańskiego w Radomyślu Wielkim usytuowany jest po południowej stronie rynku, poza jego obrębem. Od północnego-wschodu sąsiaduje z budynkiem Urzędu Miejskiego i mieszkalną zabudową przyrynkową. Od południowego zachodu poprzez ul. Piłsudskiego sąsiaduje z zabudową mieszkalną, zaś od północy z zabudową plebańską.

Wzniesiony został z fundacji Eliasza Wodzickiego, właściciela dóbr radomyskich, w latach 1779 - 1784, w miejscu starszego drewnianego kościoła pw. Św. Mikołaja z 1646 roku, zniszczonego w wyniku pożaru w okresie pomiędzy 1740 a 1770. W latach 1925 - 1935 kościół został powiększony i znacznie przebudowany. Prace objęły przedłużenie, podwyższenie i zasklepienie prezbiterium oraz wzniesienie dwóch zakrystii, podwyższenie nawy głównej, dobudowę nawy bocznej

północnej i przekształcenie kaplicy od południa w analogiczną nawę boczną.

Zbudowany z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowany. Nad nawami bocznymi i prezbiterium sklepienie kolebkowe z lunetami, nad nawą główną – sklepienie zwierciadlane, zaś w kruchcie i zakrystiach stropy płaskie. Więźba dachowa drewniana, krokwiowo - wieszarowa. Dach kryty blachą miedzianą. Stolarka okienna metalowa. Drzwi drewniane, płycinowe, współczesne. Schody wewnętrzne drewniane. Schody zewnętrzne betonowe, wylewane.

Radomyśl Wielki – Kościół par, p.w. Przemienienia Pańskiego

Korpus trójnawowy, bezwieżowy, z nawą główną nieznacznie wyższą od zamkniętego trójbocznie prezbiterium i niższymi nawami bocznymi, nakryty wysokim dwuspadowym dachem. Do prezbiterium przylegają dwie zakrystie, zaś do nawy głównej po przeciwległej stronie prezbiterium kruchta nakryta kopułą.

Kościół pomocniczy p.w. Przemienienia Pańskiego i NMP Królowej w Radomyślu Wielkim usytuowany jest na północny zachód od Rynku, przy ul. Rolnej. Wzniesiony został w latach 1872 - 1873, z fundacji Piotra Kosturkiewicza, właściciela okolicznych dóbr ziemskich, jako wotum za ustanie epidemii cholery. Kościół wzniesiony został przez miejscowych wykonawców.

Jest to obiekt murowany z cegły pełnej, obustronnie tynkowany. Jednonawowy, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Po stronie północnej prezbiterium przybudówka zakrystyjna. Wnętrze nakryte sklepieniami żaglastymi, na gurtach. Dach siodłowy, kryty dachówką ceramiczną, karpiówką. Mury od zewnątrz ujęte masywnymi szkarpami. Elewacje zaakcentowane profilowanym gzymsem podokapowym. Fasada jednoosiowa, z masywnym uskokowym szczytem (grzebieniowym). W szczycie wyprofilowane, płytkie, zamknięte górą ostrymi łukami nisze, z których środkowa przesłonięta szybą, na której wizerunek

Ukrzyżowanego. W polu środkowym fasady kolisty otwór okienny, doświetlający chór muzyczny we wnętrzu. Prezbiterium wydzielone od nawy przejściem – ostrołukową arkadą. Otwory okienna w nawy smukłe, ostrołukowe, z oknami o stolarce drewnianej, szklone drobno kwaterowo, umieszczone w ściętych glifach. Okno zakrystii półkoliście zamknięte, górą, o dwuskrzydłowej, podwójnej stolarce.
Otwór wejścia głównego zamknięty górą łukiem odcinkowym, od strony wewnętrznej z profilowanymi glifami. Drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe, z ozdobnymi okuciami. Drzwi do zakrystii jednoskrzydłowe, płycinowe w futrynie skrzynkowej.

Kapliczka przydrożna przy ul. Armii Krajowej 39 w Radomyślu Wielkim usytuowana jest we wschodniej części miasta, po północnej stronie ul. Armii Krajowej. Wzniesiona została w połowie XIX wieku przez Szymona Bartnika, byłego burmistrza miasta.

Budynek wzniesiony został w cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowany. Wewnątrz sklepiona kolebką. Na podłodze wylewka betonowa. Więźba dachowa konstrukcji krokwiowo-płatwiowej, pokryta blachą ocynkowaną. Stolarka okienna metalowa, wielopolowa. Stolarka drzwiowa drewniana, futrynowa, płycinowa, z górną partią płycin wypełnioną szybami. Drzwi z nadświetlem. Założona na planie prostokąta, z półkolistym zamknięciem, jednoprzestrzenna.

Wewnątrz ołtarzyk w stylu barokowym z rzeźbą Matki Bożej z Dzieciątkiem, odnowiony w 1957 roku, krucyfiks z gipsowym wizerunkiem Chrystusa oraz oleodruk z wizerunkiem Serca Jezusowego.

Kaplica mszalna p.w. św. Jana Nepomucena przy ul. Firleja 28 w Radomyślu Wielkim usytuowana jest na północ od rynku, po wschodniej stronie ulicy Firleja, prowadzącej w kierunku Mielca. Wybudowana została staraniem Julii i Leona Staniszewskich około 1900 roku, obok nieistniejącego dworku fundatorów.
Kaplica wzniesiona została z cegły pełnej, obustronnie tynkowana. Na zewnątrz ujęta w narożach lizenami, z wejściem i oknami zamkniętymi ostrołukowo i szczytem schodkowym, ze sterczynami i odcinkowo zamkniętymi wnękami. W zwieńczeniu kuty krzyż. Więźba dachowa drewniana krokwiowo - stolcowa. Dach kryty blachą.

Kaplica założona na planie prostokąta z trójbocznym zamknięciem. Bryła zwarta, prostopadłościenna, dwukondygnacyjna.

Wewnątrz neogotycki, drewniany ołtarz wykonany przez miejscowego stolarza Tomasza Sławińskiego, z rzeźbą św. Jana Nepomucena oraz obrazem Serca Jezusa w zwieńczeniu.

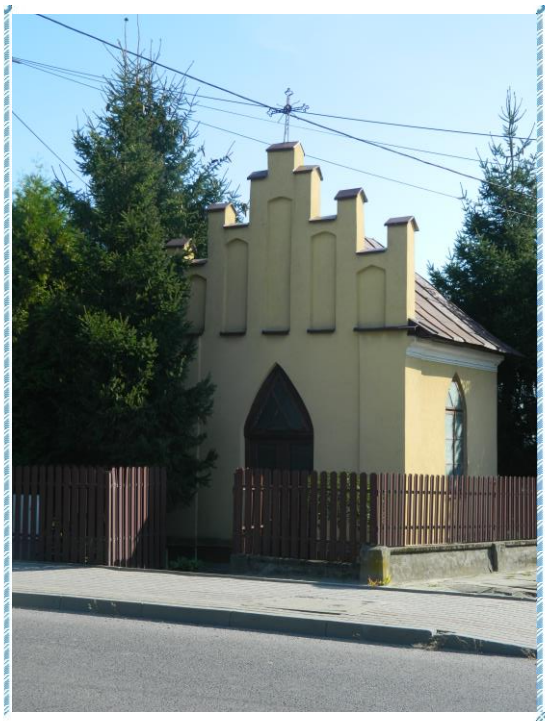

Radomyśl Wielki – Kaplica mszalna przy ul. Firleja

Kapliczka Matki Boskiej Częstochowskiej przy ul. Kościuszki w Radomyślu Wielkim usytuowana jest w zachodniej części miasta, przy drodze do Dulczy Małej, u zbiegu ul. Kościuszki i Ludwika Lonczaka. Wybudowana została w 3 ćw. XIX wieku z fundacji Rusinowskich, na ich dawnej parceli.

Kaplica wzniesiona została z cegły pełnej, obustronnie tynkowana. Dach kryty blachą. Wewnątrz sklepienie żaglaste. Na zewnątrz ściany w podziałach ramowych z profilowanymi płycinami i gzymsem koronującym. Okna w ścianach bocznych zamknięte ostrołukowo, zaś w absydzie okienko koliste. Szczyt ze spływami i dwiema sterczynami po bokach. Na dachu wieżyczka na sygnaturkę w kształcie sześciobocznej latarni zwieńczonej namiotowym daszkiem i ozdobnym kutym krzyżem, drugi krzyż w zwieńczeniu szczytu.

Wewnątrz na murowanej mensie obraz Marki Boskiej Częstochowskiej z 2 poł. XIX wieku.

Kaplica grobowa Kosturkiewiczów na cmentarzu parafialnym w Radomyślu Wielkim usytuowana jest na terenie założonego na wale, przy południowym skraju miasta cmentarzu parafialnym, u zbiegu ul. Piłsudskiego i Wałowej.

Wzniesiona została w 1851 roku jako kaplica grobowa przez bogatego radomyskiego mieszczanina Piotra Kosturkiewicza, na miejscu istniejącego do początku XIX wieku kościółka prebendarskiego p.w. św. Stanisława.

Budynek wzniesiony został z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, tynkowany. Nakryta płaskim stropem belkowym, z tynkowaną podsufitką. Podłoga drewniana, na legarach. Więźba dachowa krokwiowo-płatwiowa, pokryta blachą ocynkowaną. Krypta niedostępna. Stolarka okienna drewniana, wielopolowa.

Stolarka drzwiowa drewniana, futrynowa, płycinowa. Założona na planie prostokąta zamkniętego półkolistą absydą, jednoprzestrzenna.

Wewnątrz, w absydzie ustawiony ołtarz z umieszczonym w retabulum oleodrukiem na blasze z wizerunkiem MB Leżajskiej.

Kościół parafialny p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Zdziarcu usytuowany jest w centrum wsi, po wschodniej stronie drogi prowadzącej z Radomyśla Wielkiego do Dębicy, na niewielkim wzniesieniu.

Kościół wzniesiony został w latach 1870-1872 za probostwa ks. Tomasza Turzy. W 1925 roku za probostwa ks. Jakuba Krogulskiego dokonano rozbudowy świątyni poprzez przedłużenie prezbiterium i dobudowę zakrystii. Uszkodzony podczas działań wojennych w 1944 roku. Po odbudowie ze zniszczeń wojennych został w 1950 roku odnowiony poprzez wykonanie polichromii wnętrza, w tradycji secesyjnej przez malarzy Józefa Kotułę i Stanisława Śmieszka.

Budynek wzniesiony został z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, tynkowany. Posadzki marmurowe. Strop drewniany, plaski belkowy, z polichromią na płótnie. Więźba dachowa drewniana, krokwiowo-stolcowa. Dach kryty blachą ocynkowaną. Okna metalowe o wykroju ostrołukowym. Stolarka drzwiowa drewniana, płycinowa, jedno- i dwu skrzydłowa. Schody na chór muzyczny drewniane, zabiegowe.

Kościół jednonawowy, z nawą główną nieznacznie wyższą od prezbiterium, zakrystia ze skarbczykiem nieco niższa od prezbiterium. Nawa główna nakryta dachem dwuspadowym, prezbiterium pięciopołaciowym, a zakrystia- pulpitowym. Wieża trójkondygnacyjna, w trzeciej kondygnacji ośmioboczna, nakryta ostrosłupowym hełmem. U zbiegu nawy głównej i prezbiterium ażurowa sygnaturka.

Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja Biskupa w Zgórsku zlokalizowany jest w centrum wsi, około 50 m od drogi prowadzącej z Mielca do Tarnowa, na niewielkim wzniesieniu, otoczony murowanym ogrodzeniem. Na terenie cmentarza przykościelnego murowana dzwonnica i figura NMP.

Kościół wzniesiony został w 1781 roku z fundacji Michała Ossolińskiego, kasztelana czchowskiego. W końcu XIX wieku dobudowano zakrystię, a w 1908 roku wzniesiono przy nawie od zewnątrz przeszkloną przybudówkę na ołtarz w miejscu rozebranej w 1803 roku murowanej kaplicy MB Różańcowej, wzniesionej prawdopodobnie w XVII wieku, przy poprzednim kościele.

Jest to obiekt drewniany, konstrukcji zrębowej, zwęgłowany na jaskółczy ogon, z uciętymi ostatkami. Szalowany pionowo, na betonowej podmurówce. W nawie głównej sklepienie pozorne, zwierciadlane, zaś w prezbiterium strop płaski ze skośnymi płaszczyznami po bokach. W nawach bocznych, zakrystii, skarbczyku i kruchtach stropy płaskie, kasetonowe. Chór muzyczny drewniany, wsparty

na dwóch słupach, z drewnianą ślepą, falistą balustradą. Więźba dachowa, drewniana, konstrukcji krokwiowej, z zastrzałami. Dachy kryte blachą ocynkowaną. Otwory okienne drewniane, podwójne, wielopolowe. Skrzydła zewnętrzne otwierane na zewnątrz, wewnętrzne do wewnątrz. Pomiędzy nimi kuta krata.

Korpus kościoła prostokątny, trzynawowy. Z szerszą nawą główną i wąskimi nawami bocznymi. Po stronie wschodniej prostokątne węższe od nawy głównej prezbiterium, zamknięte trójbocznie. Do ścian zachodniej i południowej przylegają prostokątne kruchty. Od strony północnej przylega do prezbiterium prostokątny skarbczyk z zakrystią oraz kaplica, dostępna od zewnątrz. Nawa i prezbiterium ozdobione polichromią ornamentalno-figuralną z 1873 roku pędzla malarza, powstańca styczniowego Wiktora Władysława Puszczyńskiego, zmarłego 30 grudnia 1899 roku i pochowanego na cmentarzu parafialnym w Przecławiu.

Zgórsko – Kościół par. p.w. św. Mikołaja Biskupa

* * *

Kapliczki i figury świętych wrosły w nasz krajobraz i są nieodłącznym jego elementem. Można je spotkać przy drogach, na rozstajach, na leśnych duktach, wśród pól, na rynkach miasteczek, czy w przydomowych ogródkach. Tradycja ich wznoszenia sięga początków chrześcijaństwa, kiedy w miejsce pogańskich świątyń, kamienia i innych symboli stawiano krzyż, jako znak zwycięstwa wiary chrześcijańskiej. Spotykane na obszarze gminy kapliczki i figury przydrożne oraz krzyże wzniesione przez wiejskich cieśli, wykute przez ludowych lub na pół ludowych kamieniarzy, są najczęściej bardzo skromne, grubo i nieudolnie wykonane. Wyraźna ich rodzimość oraz dodatnie funkcje w krajobrazie budzą żywe zainteresowanie tymi zabytkami i podkreślają ich znaczenie dla kultury regionu.

Zgórsko – Figura św. Jana Nepomucena

Dulcza Wielka – Kapliczka św. Jana Nepomucena

Pierwszą grupę stanowią kapliczki w formie ustawionej na wysokim cokole niszy, przykrytej daszkiem siodłowym. Tego rodzaju kapliczki występują w Radomyślu Wielkim, przy ul Piłsudskiego, Dąbiu czy Dulczy Wielkiej.

Osobną grupę stanowią kapliczki kubaturowe w MB Nieustającej Pomocy w Partyni, MB Niepokalanie Poczętej w Rudzie oraz kapliczki w Radomyślu Wielkim: MB z Dzieciątkiem przy ul. Armii Krajowej, MB Częstochowskiej przy ul. Kościuszki i Św. Jana Nepomucena przy ul. Firleja. Są to obiekty murowane z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowane. Nakryte w części nawowej dachem dwuspadowym, zaś w części ołtarzowej dachem trójpołaciowym. Wewnątrz umieszczone ołtarzyki z obrazami Matki Boskiej lub świętych.

***

Pierwotnie zabudowa wiejska była drewniana, jednak ze względu na nietrwałość materiału uległa ona zniszczeniu i była wymieniana na nową. Również pożary oraz okres I i II wojny światowej spowodowały poważne straty wśród tych obiektów. Pomimo powstania od lat 60-tych XX w. szeregu budynków murowanych, często o architekturze niedostosowanej do miejscowej tradycji oraz krajobrazu kulturowego do chwili obecnej zachowało się wiele obiektów drewnianych. Pierwotna zabudowa drewniana była z bali drewnianych, w konstrukcji zrębowej, o węgłach łączonych na „obłap" później na „rybi lub jaskółczy ogon". Końce belek były pierwotnie nieobcinane, a dopiero później równo obcięte. Dachy domów były krokwiowe, czterospadowe, kryte słomą, wysokie. Domy zwrócone były szczytem do drogi, głównie jednotraktowe, długie z sienią przelotową i częścią gospodarczą pod jednym dachem (po jednej stronie sieni była izba, a po drugiej komora, obora). Często do domu dobudowywane były aneksy gospodarcze (stajnie, szopy itp.)

W okresie międzywojennym zaczęto zmieniać formę dachu z czterospado-

wego na dwuspadowy i jego pokrycie, ściany szalowano deskami.

Wiele obiektów o zmienionej architekturze zachowało się w Dulczy Wielkiej, Dąbrówce Wisłockiej, Partyni, Radomyślu Wielkim czy Zgórsku. Wpisują się one w naturalny krajobraz kulturowy miejscowości.

Radomyśl Wielki – Dwór Kosturkiewiczów przy ul. Piłsudskiego

Murowana zabudowa o charakterze zabytkowym na obszarze gminy zachowała się w Radomyślu Wielkim. Zgrupowana jest ona wokół pierzei przyrynkowych i ulic dolotowych do rynku. Pochodzi ona z końca XIX i początku XX wieku. Kamienice przyrynkowe należą do najbardziej reprezentacyjnych budynków miasta Radomyśl Wielki. Wszystkie murowane z cegły, otynkowane, parterowe lub jednopiętrowe z podziałem ramowym ścian, z gzymsami kordonowymi między piętrami. W przyziemiu znajdują się pomieszczenia handlowo-usługowe. Współczesne budownictwo mieszkaniowo-usługowe powstało w charakterze plomb w miejscu wcześniejszych kamienic. Są to obiekty jednopiętrowe, dostosowane gabarytem do otaczającej zabudowy, lecz o zróżnicowanym wystroju fasad i układu wnętrz, który dostosowany został do potrzeb i funkcji obiektów. Z murowanych obiektów użyteczności publicznej powstałych na przełomie XIX i XX wieku istnieją budynki: d. Szkoły Ludowej, ob. Zespół Szkół przy ul. Kościuszki 2, d. apteki, ob. Posterunek Policji przy ul. Rynek 27.

3.2. Zabytki ruchome.

a/ wpisane do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony jest (podobnie jak rejestr zabytków nieruchomych) przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru zabytków w przypadku uzasadnionej obawy

zniszczenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzealnego lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Wedle stanu obecnego na terenie Gminy Radomyśl Wielki znajduje się 9 zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków, na mocy dwóch decyzji w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków. Są to następujące decyzje:

- **Decyzja B - 942 z 18 czerwca 2019 r.**

Wyposażenie kościoła parafialnego p.w. Św. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Zdziarcu (według załączonego do decyzji spisu, stanowiącego integralną część decyzji, obejmuje 8 obiektów znajdujących się w kościele).

- **Decyzja B - 582 z 20 lutego 2013 r.**

Nagrobek Agnieszki Bardanowej, usytuowany na cmentarzu parafialnym w Zgórsku.

b/ w zbiorach muzealnych

Na terenie Gminy Radomyśl Wielki nie funkcjonuje instytucja muzealna, która gromadziłaby zabytki dotyczące historii i kultury regionu.

3.3. Zabytki archeologiczne.

Gmina Radomyśl Wielki położona w północno – zachodniej części województwa podkarpackiego pod względem fizjograficznym obejmuje Płaskowyż Tarnowski (Wysoczyznę Tarnowską), położony między dolinami Dunajca i Wisłoki i wchodzący w skład makroregionu Kotliny Sandomierskiej. Płaskowyż ma charakter lekko falistej równiny o wysokości od 200 do 260 m n.p.m. Pod względem geologicznym jest to garb podłoża mioceńskiego, pokryty cienką warstwą czwartorzędowych piasków, żwirów i glin, których miąższość wzrasta na zboczach. Na wierzchowinie są wychodnie iłów mioceńskich.

Kotlina Sandomierska jest zapadliskiem przedgórskim (przedkarpackim) o charakterze obniżenia erozyjnego, a jednocześnie jest ona basenem akumulacyjnym dla rzek karpackich.

Występująca na terenie Płaskowyżu Tarnowskiego duża liczba cieków wodnych powoduje, że na obszarze gminy Radomyśl Wielki znajduje się bardzo duża liczba stanowisk archeologicznych. Znane są one z badań stacjonarnych i powierzchniowych wykonywanych metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski. Stanowiska posiadają różną wartość poznawczą.

Analizując stan osadnictwa prehistorycznego i średniowiecznego na obszarze Gminy Radomyśl Wielki należy zdawać sobie sprawę z odmiennych niż obecnie warunków naturalnych. Podstawowymi czynnikami determinującymi życie

społeczeństw pierwotnych był: klimat, gleby, rzeźba terenu oraz szata roślinna.

Najstarsze ślady osadnictwa pochodzą z okresu paleolitu (ok. 9000 – 8300 lat p. n. e.) i są pozostałością sezonowych obozowisk zakładanych przez wyspecjalizowanych myśliwych. Zamieszkiwane były one przez niewielkie, z reguły kilku lub kilkunastoosobowe grupy łowców, używających do wyrobu narzędzi głównie krzemienia, a także rogu, kości i drewna. Ślady osadnictwa z tego okresu na obszarze gminy występują w Dąbiu, Dąbrówce Wisłockiej, Dulczy Małej, Dulczy Wielkiej, Janowcu, Partyni, Pniu, Podborzu, Radomyślu Wielkim, Rudzie, Wólce Duleckiej, Zdziarcu, Zgórsku i Żarówce.

Po ostatecznym ustąpieniu lądolodu i ociepleniu się klimatu formacje tundrowe stopniowo zastępowane były leśnymi.

Okres ten datowany na przełom plejstocenu i holocenu, czyli około 8000 lat p.n.e. nazywany jest mezolitem. W tym czasie następuje migracja części wyspecjalizowanych myśliwych na północ i wschodnie obrzeże Bałtyku. Społeczności, które nie migrowały, zdołały przejść proces adaptacji, wytwarzając nowy model gospodarczy i kulturowy, uwidoczniony poprzez miniaturyzację i geometryzację narzędzi krzemiennych. Materiał archeologiczny datowany na okres mezolitu (epoka kamienia) na terenie gminy reprezentują stanowiska w Dąbiu (st. 12), Dąbrówce Wisłockiej (st. 7) i Rudzie (st. 6 i 17).

Pomimo zarysowanych wyżej różnic kulturowych, model ekonomiczny tych społeczności był podobny i stanowił udoskonalenie gospodarki łowiecko – zbierackiej znanej ze schyłkowego paleolitu. Rozprzestrzenienie się lasów zmieniło warunki polowań. Powszechnie używany był łuk. Duże ilości zbrojowników krzemiennych znajdujących się na stanowiskach świadczą o znaczeniu łowiectwa, jako podstawowej formy gospodarczej. Ostrza wykorzystywane były pojedynczo, jako groty strzał lub były składnikami dużych narzędzi kombinowanych typu harpunów. Szczególną odmianę łowiectwa stanowiło rybołówstwo, a o jego znaczeniu świadczy fakt koncentracji osadnictwa w strefie doliny Sanu.

Epoka neolitu (5800 – 2300 lat p. n. e.) wprowadzając gospodarkę wytwórczą związaną z zajęciami rolniczymi (uprawa roli, hodowla zwierząt) doprowadziła do zmiany systemu osadnictwa. Powstały stałe osady, w których jednym z ważniejszych zajęć była produkcja naczyń glinianych. Do najciekawszych stanowisk z tego okresu zaliczyć można stanowiska w Dulczy Małej (st. 13), Dulczy Wielkiej (st. 4, 13, 15), Janowcu (st.3), Partyni (st. 7), Podborzu (st.8, 11,15), Rudzie (st.7), Radomyślu Wielkim (st.5) i Zgórsku (st. 2, 7).

Kultura pucharów lejkowatych jest pierwszą kulturą neolityczną, której ludność trwale opanowała tereny nad Dolnym i Środkowym Sanem. Należy przypuszczać, że przybyła ona tutaj z terenów położonych po zachodniej stronie Wisły, przede wszystkim z gęsto zaludnionej Wyżyny Sandomierskiej. Na obszarze gminy osadnictwo tej kultury reprezentowane jest przez stanowisko w Dulczy Wielkiej (st. 4) i Rudzie (st. 2, 21).

W ciągu środkowego (III), młodszego (IV) i późnego (V) okresu epoki brązu ukształtowała się i funkcjonowała tzw. grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej. Wchodzi ona w skład wielkiego kompleksu tzw. kultur popielnicowych, obejmującego znaczne partie Europy zachodniej, środkowej i południowej, których wspólnym elementem był ciałopalny obrządek pogrzebowy i dominacja pochówków popielnicowych. Z obszaru gminy Radomyśl Wielki znanych jest obecnie stanowiska zlokalizowane w miejscowościach: Janowiec (st. 1) i Podborzu (st. 2).

W wyniku olbrzymich przemieszczeń ludności, jakie miały miejsce pod koniec IV i w V wieku n.e. na ten teren napływała także ludność słowiańska zamieszkująca pierwotnie tereny położone znacznie dalej na Wschodzie. Był to czas, kiedy rozpoczynał się okres zwany wczesnym średniowieczem, trwający aż do połowy XIII w.

Od przełomu VII i VIII wieku powstawały pierwsze ugrupowania plemienne, a w X wieku pierwsze organizmy państwowe. Z omawianego okresu pochodzą następujące stanowiska archeologiczne: Podborze (st. 3) i Ruda (st. 5).

Z okresu późnego średniowiecza zachowało się 7 stanowisk: (Dulcza Mała st.12, Dulcza Wielka st. 7, 11, Podborze st. 6, Wólka Dulecka st.3, Zdziarzec st. 5, Żarówka st. 5), zaś z okresu nowożytnego stanowiska: Dąbie st. 14, 18, 20, Partynia st.8, Podborze st. 1, Radomyśl Wielki st. 1, 2, 3, 4, 6, 10, 12, Ruda st. 8, Wólka Dulecka st.1, Zdziarzec st. 3, 4, 9, 10, i Żarówka st. 8, 9.

Wykaz stanowisk archeologicznych gminy Radomyśl Wielki, będących w ewidencji i rejestrze zabytków stanowi załącznik nr 3 do niniejszego opracowania.

Podborze – Zamczysko (stanowisko nr 1)

3.4. Krajobraz kulturowy.

Obszar Gminy Radomyśl Wielki pod względem ukształtowania powierzchni jest dość zróżnicowany krajobrazowo. W jego krajobrazie występują płaskodenne doliny rzeczne i wynoszące się ponad ich poziom wysoczyzny zwane płaskowyżami. Rolniczy charakter gminy znajduje odzwierciedlenie w krajobrazie, w którym dominują pola uprawne, przeplatane łąkami i pastwiskami. Wśród pól pojawiają się kępy zadrzewień i zakrzewień oraz niewielkie laski. Krajobraz urozmaicają rzeki, śródpolne oczka wodne, stawy, czy starorzecza (okolice Zgórska).

Najbardziej atrakcyjna krajobrazowo jest zachodnia część gminy porośnięta dużym kompleksem leśnym Puszczy Sandomierskiej (okolice Dulczy Wielkiej i Janowca), przeplatanym śródleśnymi łąkami i mokradłami, a także dolina Potoku Zgórskiego ze wspaniałym widokiem na Zgórsko.

Ruda – Kościół par. p.w. NMP Szkaplerznej

Trzeba zaznaczyć, że tereny rolne, łąkowe i leśne przecinają liczne cieki wodne, w części uregulowane oraz kanały i rowy melioracyjne.

Nieodłącznym składnikiem krajobrazu jest zabudowa skupiona we wsiach i mieście Radomyśl Wielki.

Głównymi dominantami krajobrazowymi wyróżniają się wsie: Dulcza Wielka, Ruda, Zdziarzec, Zgórsko i miasto Radomyśl Wielki. W krajobrazie gminy eksponowana jest zabudowa miejscowości położonych nad Potokiem Zgórskim (Zgórsko, Ruda, Dąbie, Podborze).

Dulcza Wielka – Kościół par. p.w. Św. Trójcy

Osadnictwo o starej metryce wykazuje ścisły związek z formami krajobrazu naturalnego. Najstarsza osada (Zgórsko) o charakterze lokacyjnym reprezentuje typ owalnicy. Charakterystyczne jest lokalizowanie zabudowy wsi wokół centralnego placu. Zwarte zabudowania tworzą zamknięty pierścień z jednym lub dwoma wejściami do wsi. Plac o zróżnicowanym kształcie (owalnym, eliptycznym) zwany *nawsiem* zabudowany, ale wyłącznie obiektami wspólnymi dla wszystkich mieszkańców, takimi jak staw, cmentarz, kościół. Często z jednej strony wejścia znajduje się brama, a z drugiej kościół. Formy osadnictwa lokacyjnego (Zdziarzec, Dulcza Wielka, Dulcza Mała) reprezentują rozproszoną ulicówkę z nawsiem (okres średniowieczny). Osadnictwo okresu nowożytnego reprezentowane jest przez miasto Radomyśl Wielki oraz wsie: Ruda, Dąbie, Dąbrówka Wisłocka, Żarówka czy Wólka Plebańska (ob. część Radomyśla Wielkiego).

4. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń.

Słabe strony:

- niezadowalający stan zachowania wielu zabytków i historycznej przestrzeni,
- niepełna wiedza społeczeństwa o wartościach dziedzictwa kulturowego,
- brak miejscowych planów zagospodarowania dla niektórych wsi,
- niewykorzystanie specyfiki dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego gminy w procesie jej promocji, edukacji, integracji jej mieszkańców i aktywizacji ruchu turystycznego na jej terenie.

Mocne strony:

- przeznaczenie części budżetu na restaurację zabytków,

- możliwość wykorzystania zasobu dziedzictwa kulturowego i niektórych obiektów zabytkowych dla potrzeb kultury, oświaty i obsługi ruchu turystycznego,
- sukcesywna rewitalizacja najważniejszych przestrzeni publicznych, takich jak otoczenie najcenniejszych obiektów zabytkowych, cmentarzy żołnierskich z czasów I wojny światowej i innych,
- propagowanie wiedzy o przeszłości Radomyśla Wielkiego, wsi gminy i o zabytkach poprzez publikacje prasowe, wydawnictwa książkowe, prelekcje i Internet,
- sukcesywne przygotowywanie zasad zarządzania przestrzeniami zabytkowymi dla poszczególnych obszarów, miejscowości i zespołów,
- zaangażowanie organizacji społecznych do promocji zabytków oraz do opieki nad nimi i ich ochrony,
- wdrożenie systemu konsultacji społecznych poprzedzających decyzje władz gminy w sprawach odnoszących się do zespołów i poszczególnych obiektów zabytkowych.
- zaangażowanie w ochronę i promocję zabytków władz gminy i członków Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Radomyskiej.

Szanse:
- walory harmonijnego krajobrazu kulturowego gminy,
- interesująca historia Radomyśla Wielkiego oraz pozostałych wsi z terenu gminy,
- możliwość przystosowania i wykorzystania wielu obiektów dla obsługi ruchu turystycznego,
- możliwość pozyskania finansowania ochrony zabytków ze środków zewnętrznych.

Zagrożenia:
- brak dbałości o wiele obiektów zabytkowych ze strony ich właścicieli i użytkowników,
- podejmowanie decyzji w sprawie losu zabytków bez uwzględniania ich wartości historycznych i artystycznych
- niespójność przepisów prawnych odnoszących się m.in. do zabytków powodująca, że znaczna część zidentyfikowanych zasobów dziedzictwa kulturowego pozbawiona jest jakiejkolwiek ochrony,
- presja na realizację różnych przedsięwzięć inwestycyjnych i prac wymuszających rozwiązania dla nich niekorzystne,
- nieuregulowane stany własnościowe obiektów i zespołów zabytkowych uniemożliwiające ich ochronę, zabezpieczenie lub przekazanie ich innym użytkownikom,
- szczupłość własnych środków finansowych gminy uniemożliwiająca właściwe utrzymanie pozostających w ich gestii obiektów zabytkowych,

• dekapitalizacja obiektów zabytkowych w wyniku ich porzucenia przez właścicieli, a także w wyniku przeprowadzanych w sposób niewłaściwy prac remontowych i adaptacyjnych.

5. Zadania.

Koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego jest warunkiem podstawowym i niezbędnym do realizacji zadań wytyczonych w Programie Opieki nad Zabytkami.

Można to osiągnąć poprzez:

- uwzględnienie warunków ochrony zabytków (w tym krajobrazu kulturowego) i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody, równowagi ekologicznej w planach rozwoju gminy,
- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań priorytetowych, wynikających z koncepcji zagospodarowania przestrzennego gminy,
- uwzględnianie w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy i planach zagospodarowania przestrzennego ochrony krajobrazu naturalnego, związanego z założeniami ruralistycznymi,
- wykorzystanie nowej formy prawnej ochrony zabytków jaką stanowi park kulturowy,
- przeciwdziałanie tendencjom rozpraszania zabudowy wsi,
- uwzględnianie w Studiach Uwarunkowań i planach zagospodarowania przestrzennego problematyki form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie nawiązywania w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów.

5.1. Rewaloryzacja układu urbanistycznego miasta Radomyśl Wielki.

- **Działania prawne** - sporządzenie i uchwalenie planu zagospodarowania przestrzennego i rewaloryzacji zespołu staromiejskiego Radomyśla Wielkiego. Zadanie to winno być potraktowane jako priorytetowe ze względu na występowanie w Radomyślu Wielkim układu przestrzennego o szczególnych walorach kompozycyjnych i znacznym nasyceniu zabytkową zabudową. Plan zagospodarowania przestrzennego i rewaloryzacji starego miasta uwzględniać powinien wytyczne konserwatorskie oraz zapisy zawarte w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radomyśl Wielki.

- Kompleksowa i konsekwentna realizacja rewaloryzacji starego miasta Radomyśla Wielkiego, ze szczególnym uwzględnieniem następujących wytycznych:

a/ w zakresie ochrony i konserwacji zabytkowych zasobów kulturowych

oraz ich restauracji:

- zachowanie i uczytelnienie historycznego rozplanowania miasta – rynku z siecią uliczną, z zachowanymi w istniejących ulicach dróg średniowiecznych i nowożytnych,
- ochrona konserwatorska zabudowy zabytkowej oraz zabudowy o cechach regionalnych,

b/ w zakresie zachowania i rekompozycji zabytkowego krajobrazu:

- zachowanie kompozycyjnych wartości zespołów wnętrz architektoniczno – krajobrazowych (zachowanie kompozycji wnętrz urbanistycznych związanych z zespołem kościoła parafialnego p.w. Przemienienia Pańskiego),
- ochrona ekspozycji charakterystycznych układów kompozycyjnych wnętrz urbanistycznych oraz sylwety miasta poprzez zachowanie kierunków, ciągów i punktów widokowych,

c/ przystosowanie zespołu staromiejskiego do współczesnego funkcjonowania jako ośrodka usługowego Gminy Radomyśl Wielki, ze szczególnym uwzględnieniem zasad istotnych dla ochrony środowiska kulturowego:

- sanacja i modernizacja sieci uzbrojenia – wymiana sieci napowietrznych na ziemne, zastąpienie obecnie istniejących latarni na dostosowane charakterem do zabytkowego otoczenia,
- uporządkowanie działek na zapleczu zabudowy,
- przestrzeganie wskazanych zasad w stosunku do nowej, uzupełniającej zabudowy dotyczących bryły, formy, kształtu i pokrycia dachów, materiałów i wystroju architektonicznego,
- przestrzeganie wskazanych zasad dotyczących umieszczania reklam.

d/ rewaloryzacja pierzei rynkowych zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi, odnoszącymi się przede wszystkim do gabarytów pierzei, uzupełniania pierzei.

- Opracowanie oraz realizacja projektu zagospodarowania płyty całego rynku, uwzględniającego: uczytelnienie kompozycji, historyczne elementy rozplanowania, funkcję, małą architekturę, nawierzchnię placu, oświetlenie, korektę zieleni itp.

Projekt uwzględnić powinien historyczne i współczesne potrzeby funkcjonalne, w tym m.in.: funkcję reprezentacyjną, umożliwiającą organizowanie uroczystości patriotycznych i religijnych, imprez rozrywkowych itp., funkcję rekreacyjną (miejsce spotkań i odpoczynku mieszkańców i turystów). Konieczne jest także uporządkowanie ruchu kołowego, uwzględniającego ograniczenie występującej obecnie w rynku uciążliwości komunikacji.

- Opracowanie Studium krajobrazowego dla miasta Radomyśl Wielki, w celu ochrony i świadomego kształtowania i uczytelnienia walorów krajobrazu i architektury, charakterystycznej sylwety zespołu staromiejskiego z główną

pozytywną dominantą bryły kościoła parafialnego p.w. Przemienienia Pańskiego

- Ochrona wartości zabytkowego krajobrazu kulturowego miasta poprzez zapewnienie szczególnej kontroli zamierzeń inwestycyjnych na atrakcyjnych kierunkach ekspozycji obiektów i zespołów zabudowy w celu ochrony tych ekspozycji.
- Nadanie wyższego standardu przestrzeniom publicznym (przy pełnym zacho waniu ich atrybutów) poprzez konsekwentne stosowanie wytycznych konserwatorskich oraz zachowanie lokalnego charakteru zabudowy przy nowych inwestycjach.
- Popularyzacja wartości zespołu staromiejskiego oraz potrzeb i zasad jego re - waloryzacji nastawiona przede wszystkim na szeroko rozumianą społeczność lokalną (inwestorów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych oraz pozostałych mieszkańców);
- Prezentowanie przez władze samorządowe perspektywicznego, pozytywnego obrazu rozwoju miasta i gminy, szans i korzyści, jakie może przynosić należyta dbałość o szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe (pozyskiwanie dodatkowych funduszy, rozwój turystyki, nowe miejsca pracy).

5.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i układów ruralistycznych na obszarach wiejskich.

- Staranne planowanie przestrzenne wsi, respektujące wartości układu ruralistycznego,
- Sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów położonych w strefach ochrony konserwatorskiej wyznaczonych w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radomyśl Wielki ze względu na potrzebę zapewnienia ładu przestrzennego i ochrony zespołów zabytkowej zabudowy.
- Nawiązanie w nowej architekturze do lokalnych wzorów i materiałów (regionalizm) i konsekwentnego egzekwowania praw w tym zakresie.
- Opracowanie katalogu form budownictwa regionalnego i jego praktyczne wykorzystanie przy realizacji nowych inwestycji przede wszystkim w zakresie budownictwa mieszkalnego, zwłaszcza na obszarach stref ochrony konserwatorskiej i historyczne ukształtowanych i czytelnych do dziś układów przestrzennych.
- Ochrona najcenniejszych obiektów „in situ".
- Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego, oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje, itp.).
- Wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów.

5.3. Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów, charakterystycznych dla gminy i obszaru kulturowego, na którym zlokalizowana jest gmina.

- Podjęcie działań zmierzających do objęcia ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych o znaczących dla regionu wartościach historycznych, artystycznych i naukowych.

Proponuje się uwzględnienie w ww. działaniach następujących obiektów:

- kościół parafialny p.w. św. Trójcy w Dulczy Wielkiej,
- kościół parafialny p.w. Przemienienia Pańskiego w Radomyślu Wielkim,
- kościół parafialny p.w. NMP Szkaplerznej w Rudzie,
- kaplica mszalna p.w. św. Jana Nepomucena przy. Ul. Firleja w Radomyślu Wielkim,
- kapliczka przydrożna przy ul. Armii Krajowej 39 w Radomyślu Wielkim,
- kapliczka przydrożna przy ul. Kościuszki w Radomyślu Wielkim,
- najstarszą część cmentarza parafialnego wraz z kaplicą grobową Kosturkiewiczów w Radomyślu Wielkim,
- dwór Kosturkiewiczów przy ul. Piłsudskiego 7 w Radomyślu Wielkim,
- kamienica, ul. Rynek 27 w Radomyślu Wielkim,
- figurę św. Jana Nepomucena, stojącą na placu przed kościołem parafialnym w Zgórsku.

- Prowadzenie prac remontowych w obiektach zabytkowych, stanowiących własność władz samorządowych, zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi.

W pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne.

- Zapobieganie dekapitalizacji zabudowy zespołu staromiejskiego w Radomyślu Wielkim poprzez podejmowanie przez samorząd inicjatyw zachęcających właścicieli obiektów zabytkowych do przeprowadzenia remontu i konserwacji.
- Samorządowy system preferencji finansowych dla właścicieli i użytkowników zabytków (m.in. ulgi i zwolnienia podatkowe, partycypacja w kosztach).
- Wspieranie działań zmierzającym do powstrzymania procesu niszczenia oraz działań ratunkowych w stosunku do obiektów zabytkowych o wybitnych w skali gminy, nieużytkowanych i znajdujących się w złym stanie technicznym, a dających jednak możliwość adaptacji do nowej funkcji, służącej (bezpośrednio lub pośrednio) społeczności lokalnej:
  - dwór Kosturkiewiczów przy ul. Piłsudskiego 7 w Radomyślu Wielkim.
- Starania o zachowanie i ochronę drewnianego budownictwa w mieście i gminie; zachowanie nielicznych już „enklaw" tego budownictwa.
- Dążenie do zabezpieczenia, konserwacji i zachowania nielicznych już najstar -

szych i najcenniejszych obiektów budownictwa.

- Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych organizowanych w zabytkowych budynkach jako jedna z możliwych form ratowania niedoinwestowanych, niszczejących i ginących z krajobrazu obiektów drewnianych.
- Zapewnienie respektowania wymogów ochrony konserwatorskiej w stosunku do obiektów i zespołów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w strefach ochrony konserwatorskiej.
- Prowadzenie w pierwszej kolejności prac zabezpieczających i powstrzymujących proces destrukcji, remontowanie zgodnie z wymogami konserwatorskimi, preferowanie działań zabezpieczających autentyczną substancję zabytkową.
- Eliminowanie prac adaptacyjnych i remontowych przeprowadzanych ze szkodą dla substancji zabytkowej obiektu.
- Reagowanie samorządu na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków, w konsekwencji prowadzące do uszkodzeń i zniszczeń.
- Przy sprzedaży przez gminę obiektów zabytkowych preferowanie inwestorów zobowiązujących się do właściwego zagospodarowania obiektów nieużytkowanych.
- Wdrożenie systemu wsparcia finansowego dla właścicieli i użytkowników zabytkowych obiektów (wpisanych do rejestru i do Gminnej Ewidencji Zabytków) przeznaczonego na wykonanie remontów i konserwacji budynków (ulgi podatkowe, finansowanie prac inwentaryzacyjnych i dokumentacyjnych, współfinansowanie remontów).
- Wykonanie kart ewidenycyjnych i włączenie do Gminnej Ewidencji Zabytków:
  * kościół parafialny p.w. Św. Trójcy w Dulczy Wielkiej,
  * kościół parafialny p. w. NMP Szkaplerznej w Rudzie,
  * cmentarz wojenny w Dąbiu,
  * kapliczka MB Częstochowskiej, przy ul. Kościuszki w Radomyślu Wielkim.
- Zdjęcie z Gminnej Ewidencji Zabytków kaplicy cmentarnej w Zdziarcu, wzniesionej w 1991 r.
- Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów, ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.
- Zwracanie uwagi w trakcie wykonywania remontów zabytkowych kapliczek na zachowanie lub przywracanie ich pierwotnej, tradycyjnej bryły, formy, stylu, materiałów, pokrycia dachowego, wystroju i detalu architektonicznego itp.
- Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków:

• monitoring dotyczący stanu zachowania obiektów zabytkowych, prowadzonych prac remontowych i konserwatorskich oraz bieżące wprowadzanie danych do komputerowej bazy ewidencji gminnej,

- wypracowanie zasad wymiany informacji i aktualizacji danych dotyczących obiektów zabytkowych, objętych gminną ewidencją zabytków pomiędzy Urzędem Ochrony Zabytków – Delegatura w Tarnobrzegu a Urzędem Miejskim w Radomyślu Wielkim.

5.4. Opieka nad zabytkami ruchomymi.

- Wspieranie prac konserwatorskich zespołów zabytków ruchomych w kościołach parafialnych w Radomyślu Wielkim i Zdziarcu.
- Należy wykonać karty ewidencyjne zabytków ruchomych znajdujących się w kościołach parafialnych w Radomyślu Wielkim i Zdziarcu.
- Podjęcie działań w zakresie ochrony zabytkowego wyposażenia kapliczek przydrożnych drogą wymiany oryginałów na kopie oraz umieszczanie zabytków w zbiorach publicznych (państwowych i kościelnych).

5.5. Ochrona wartości niematerialnych.

- Pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, wzmacnianie procesów integracyjnych w społeczności lokalnej.
- Utrwalenie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca**,** lokalizacji nieistniejących obiektów o znaczeniu dla historii regionu np. cmentarzy żydowskich, mykwy czy synagogi.
- Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowo powstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowych – przysiółków, historycznych nazw ulic itp., inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie, promujących lokalną historię i lokalne tradycje.
- Utrzymanie i bieżąca konserwacja figur przydrożnych i pomników połączone z kultywowaniem, dokumentowaniem i upowszechnianiem tradycji związanej z tymi obiektami.
- Upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia, ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem itp., poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji na temat przeszłości kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji itp.
- Wspieranie lokalnych inicjatyw zmierzających do udokumentowania, zachowania, kultywowania, wartości niematerialnych (pieśni, podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi, jak śluby czy pogrzeby, tradycje związane ze świętami, potrawy regionalne, nazwy miejscowe).
- Otaczanie opieką historycznych miejsc kultu religijnego.
- Wspieranie i promowanie lokalnych inicjatyw – imprez kultywujących tradycje, regionalny strój, obrzędy.

5.6. Opieka nad zabytkami archeologicznymi.

Dziedzictwo archeologiczne ma zasadnicze znaczenie dla wiedzy o historii ludzkości. Skutki ostatnich wojen, industrializacja, nielegalne i nienaukowe wykopaliska sprawiły, że wśród europejskiej społeczności wzrosła świadomość w tym zakresie. W styczniu 1992 roku w La Valetta przyjęto Europejską Konwencję o ochronie dziedzictwa archeologicznego, nakładając na sygnatariuszy obowiązek objęcia przez państwo ochroną reliktów przeszłości oraz właściwego kształtowania prawa w celu ich ochrony. Polska jest sygnatariuszem tej konwencji.

- Dla właściwej i pełnej ochrony dziedzictwa i środowiska kulturowego ważne jest rozpoznanie i zbadanie materiału archeologicznego. Podstawowym programem badawczym, realizowanym w Polsce od połowy lat 70-tych XX wieku, którego celem jest rejestracja stanowisk archeologicznych w oparciu o badania powierzchniowe jest Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Na podstawie wyników tworzony jest wykaz stanowisk archeologicznych w obrębie terenu, stanowiącego fragment umownie podzielonego obszaru Polski (prostokąt o powierzchni ok. 35 km^2). Ilość stanowisk na poszczególnych obszarach jest zróżnicowana, zestawienie liczbowe jest ciągle aktualizowane. Niewielki procent wszystkich stanowisk jest dogłębnie przebadany. Dla Radomyśl Wielki wykonano AZP na przełomie lat 80-tych i 90-tych XX wieku.
- Stanowiska archeologiczne ze względu na położenie (w dużej masie) na polach uprawnych są zagrożone dewastacją i nieodwracalną utratą. Wśród miejscowej ludności nie ma świadomości wieku owych zabytków. Ochrona stanowisk archeologicznych często to tylko dobra wola użytkownika pola. Trudno winić miejscową ludność za nienależytą dbałość, ale brak aktualnej wiedzy prowadzi właśnie w tym kierunku.
- Obszar Gminy Radomyśl Wielki charakteryzuje się występowaniem interesujących stanowisk archeologicznych. Część z nich należałoby objąć badaniami wykopaliskowymi, które umożliwiłyby ich pełniejszą charakterystykę. Rozpoznanie należałoby przeprowadzić na stanowiskach z wszystkich okresów; wydaję się, że ważne byłyby stanowiska, na których stwierdzono wielofazowość zasiedlenia.
- Wszelkie prace ziemne w obrębie zlokalizowanych stanowisk archeologicznych prowadzić należy w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5.7. Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

5.7.1. Rozwój turystyki i działania promocyjne:

a/ kreowanie szlaków edukacyjno – turystycznych po zasobach dziedzictwa kulturowego gminy,
b/ wspieranie rozwoju agroturystyki z wykorzystaniem zabytkowych obiektów budownictwa drewnianego,
c/ wykorzystanie zasobów kulturowych w promocji gminy i intensyfikacji jej rozwoju, szczególnie obszarów wiejskich np. w powiązaniu z ochroną środowiska, inwestycjami w otoczeniu rolnictwa, ochroną tradycyjnych form gospodarowania.

5.7.2. Działania edukacyjne:

a/ inicjowanie i wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia ochrony dóbr kultury,
b/ budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków,
c/ wspieranie inicjatyw mających na celu edukowanie społeczeństwa, zwłaszcza dzieci i młodzieży na rzecz ochrony dziedzictwa, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn,
d/ popularyzacja opieki nad zabytkami poprzez wszelkiego rodzaju konkursy promujące wiedzę i znawstwo dziedzictwa kulturowego,
e/ wspieranie inicjatyw mających na celu edukowanie, zwłaszcza dzieci i młodzieży na rzecz ochrony dziedzictwa archeologicznego,
f/ inicjowanie i wspieranie rozwoju szkolnych izb tradycji (gromadzących dawne i współczesne fotografie dokumentujące przestrzeń kulturową; przedmioty użytku codziennego przodków itp.).

6. Instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radomyśl Wielki.

Zakłada się, że zadania określone w Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Radomyśl Wielki będą realizowane w wyniku następujących działań:
a/ ścisła współpraca władz samorządowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, parafiami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami i regionalnymi ośrodkami naukowymi,

b/ działania własne władz samorządowych:

- **prawne** – sporządzenie i uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków województwa podkarpackiego obiektów, które winny być objęte ochroną, powoływanie parków kulturowych,
- **finansowe** – należyte utrzymywanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, będących własnością gminy oraz stosowanie systemu dotacji i ulg finansowych, nagród, czy zachęt dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych,
- **programowe** – realizacja projektów i programów regionalnych,
- działania promocyjne i edukacyjne,

c/ działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prezydent, burmistrz, wójt ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdania z realizacji programu, które przedstawia radzie gminy.

Zaleca się, aby sprawozdania te były przekazywane do wiadomości Urzędu Ochrony Zabytków – Delegatura w Tarnobrzegu.

Kolejna edycja (aktualizacja programu opieki nad zabytkami Gminy Radomyśl ma być opracowany po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Miejską Radomyśla Wielkiego.

7. Zasady oceny realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radomyśl Wielki.

Zgodnie z zapisami art. 87 ust. 1 i ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prezydent, burmistrz, wójt ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdania z realizacji programu, które przedstawia radzie gminy.

Zaleca się, aby sprawozdania te były przekazywane do wiadomości Urzędu Ochrony Zabytków – Delegatura w Tarnobrzegu.

Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,* wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów

zabytkowych,

- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.,
- liczba osób zatrudnionych w agroturystyce i dziedzinach związanych z ochroną zabytków,
- liczba zabytków oznakowanych znakiem błękitnej tarczy.

8. Źródła finansowania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radomyśl Wielki.

Przygotowany program jest zbiorem celów dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie władz samorządowych, także źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponować może samorząd. Zakłada się zatem, że źródłem finansowania zadań będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub zasięgu władz samorządowych, jak również inne źródła (prywatne, rządowe itp.). Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku.

Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

1) dotacje ministra kultury,
2) programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
3) promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
4) dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
5) dotacje powiatowe,
6) dotacje gminne,
7) dotacje Województwa.

Źródła zagraniczne:

1) źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
2) źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

8.1 ŹRÓDŁA KRAJOWE

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ MINISTRA WŁAŚCIWEGO DS. KULTURY ORAZ PROGRAMY OPERACYJNE MINISTERSTWA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy operacyjne stanowią podstawę ubiegania się o środki ministerialne na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy operacyjne określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców, wskaźniki monitoringu. Przy ocenie wniosków branych jest pod uwagę wiele kryteriów, m.in.: wartość merytoryczna, zakorzenienie w tradycji, zasadność realizacji projektu, wiarygodność organizatora, efektywność wykorzystania środków. Programy są ogłaszane rokrocznie, z reguły w kilku priorytetach.

Celem **Programu „Dziedzictwo kulturowe”** jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

a/ Ochrona zabytków

INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA: Departament Ochrony Zabytków

Strategicznym celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Kluczowe dla realizacji celów priorytetu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach priorytetu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. W pierwszej kolejności wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone oraz zabytki najcenniejsze – wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznane za Pomniki Historii oraz te, posiadające wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Biorąc pod uwagę fakt, że priorytet ma charakter ogólnopolski, szczególny nacisk kładziony jest też na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki. Dlatego istotnym celem priorytetu jest kierowanie pomocy dla cennych obiektów położonych na terenach uboższych gospodarczo i turystycznie, czego efektem będzie zwiększenie dostępności do zabytków, podniesienie atrakcyjności regionów i wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Mimo, że określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac.

Istotnym elementem branym pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie ich doświadczenie, podejmowanie w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu zabytkowego oraz umiejętność pozyskiwania innych niż ministerialne środków na realizację zadania, a także zdolność do maksymalnego wykorzystania w przyszłości potencjału dofinansowanej inwestycji. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach priorytetu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczenia. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania.
2. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).
3. W przypadku zadań określonych w ust. 1 można ubiegać się wyłącznie o dofinansowanie kosztów określonych w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 roku, poz. 282).
4. Do priorytetu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

Uprawnieni wnioskodawcy

1. O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki

organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

2. W przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pk. 2 regulaminu tego priorytetu o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze środków publicznych.
3. O dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty, o których mowa w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tryb naboru: do 30 listopada br. i 31 marca następnego. Nabory listopadowe zazwyczaj wyczerpują alokację na dany rok.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 25 000,00 zł.
2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.
3. Dofinansowanie, zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych.
4. W przypadkach określonych w art. 78 ust. 2 i ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dofinansowanie może być udzielone w kwocie do 100% nakładów koniecznych.
5. Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych zobowiązany jest umieścić we wniosku stosowną informację na ten temat wraz z uzasadnieniem. Wniosek nie zawierający takiego uzasadnienia zostanie odrzucony jako błędny formalnie.

Na podstawie art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,

11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabyt - kach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15,
17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

UWAGA !!! – * *sporządzenie ekspertyz, badań, dokumentacji, programów lub projektów stanowi koszty kwalifikowane jedynie w przypadku, gdy są częścią prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, bądź wynikają z prowadzonych prac i są wykonywane po dacie podpisania umowy o dotację.*

Radomyśl Wielki - Rynek

b/ Ochrona zabytków archeologicznych

INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA: Narodowy Instytut Dziedzictwa

PROGNOZOWANY BUDŻET PROGRAMU.

- przewidywana kwota wydatków w etapie konkursowym: 4 000 000 zł
- kwota zarezerwowana dla zadań rozpatrywanych w etapie odwoławczym: 600 000 zł
- ogółem: 4 600 000 zł

Strategicznym celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka.

Stąd zadaniem priorytetu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także publikacja ich wyników. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym).

Ze względu na rozległość, różnorodność, a zwłaszcza nieodnawialność zasobów tworzących dziedzictwo archeologiczne oraz złożoność procesów związanych z jego badaniem i ochroną, kluczowe dla właściwej realizacji celów priorytetu jest nie tylko zachowanie wysokiej wartości naukowej i poznawczej prowadzonych działań, lecz również przestrzeganie w trakcie ich realizacji określonych norm międzynarodowych, wskazanych w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska). Zadania finansowane w ramach priorytetu powinny być realizowane zgodnie z tymi zasadami. Szczególnie istotne jest upowszechnianie wyników badań już zakończonych, które do tej pory nie doczekały się opracowania i publikacji, stąd projekty podejmujące takie zagadnienia będą wyżej oceniane.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem, umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach priorytetu rozszerzony zostaje zakres finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść

do 40% budżetu priorytetu.

Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy, dysponując niezbędnym doświadczeniem oraz zapleczem organizacyjnym i naukowym, gwarantują stabilność działania oraz wysoki poziom kadry odpowiedzialnej za realizację podjętych zamierzeń merytorycznych.

Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach priorytetu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników przeprowadzonych dotychczas badań, co pozwoli na wykorzystanie ich do świadomej i zrównoważonej ochrony dziedzictwa. Równolegle działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

1) ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;

2) nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;

3) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

W przypadku wyników archeologicznych badań poprzedzających inwestycje, dofinansowane mogą być wyłącznie koszty opracowania redakcyjnego i publikacji książkowej oraz ewentualnych dodatkowych analiz, które nie zostały wykonane w ramach umowy z inwestorem.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

1) samorządowe instytucje kultury,
2) państwowe instytucje kultury,
3) organizacje pozarządowe,
4) publiczne uczelnie akademickie,
5) niepubliczne uczelnie akademickie,
6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 30 000 zł.
2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.
3. Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 200 000 zł oraz nie może przekraczać 85% budżetu przedstawionego we wniosku.

Wnioskodawca może ubiegać się o dofinansowanie zadania na okres dwóch kolejnych lat. Zadania dwuletnie muszą spełniać następujące warunki:

1) wnioskodawca przedstawia w formularzu wniosku odrębne kosztorysy i harmonogramy na każdy rok realizacji zadania;
2) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie minimalnej i maksymalnej kwoty dofinansowania wnioskowanego na dany rok realizacji, określone w § 14 ust. 1 i ust. 3 regulaminu priorytetu;

3) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie procentowego udziału dofinansowania ministra w stosunku do rocznego budżetu zadania określone w § 14 ust. 3 regulaminu priorytetu, z zastrzeżeniem § 14 ust. 7-9 .

W przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku, określona zostaje całościowa kwota dofinansowania wraz z podziałem na każdy rok realizacji.
Koszty kwalifikowane:

1. Honoraria i wynagrodzenia:
   - wykonawców badań, dokumentacji, konserwacji i analiz specjalistycznych,
   - autorów tekstów i opracowań,
   - redaktorów, tłumaczy i recenzentów tekstów do publikacji.
2. Zakup usług związanych z realizacją zadania:
   - analizy i badania specjalistyczne, np. metalograficzne, dendrologiczne,
   - wykonanie dokumentacji, także w formie cyfrowej (np. modele 3D, skany),
   - konserwacja zabytków ruchomych,
   - wykonanie zdjęć lotniczych,
   - badania nieinwazyjne, np. geomagnetyczne, elektrooporowe
3. Koszty związane z publikacją, w tym:
   - projekt, skład, łamanie, druk,
   - opracowanie fotografii i ilustracji,
   - tłoczenie płyt,
   - publikacja w internecie.
4. Organizacja realizacji zadania, w tym:
   - wynajęcie sprzętu niezbędnego do wykonania badań,
   - zakup map niezbędnych do realizacji zadania,
   - zakup niezbędnych materiałów biurowych,
   - koszty transportu i wyjazdów w teren (z wyłączeniem noclegów),
   - koordynacja zadania,
   - obsługa finansowo-księgowa (nie dotyczy instytucji kultury oraz uczelni).
5. Promocja zadania, w tym: ogłoszenia w mediach i internecie, ulotki i broszury reklamowe, organizacja wystaw, spotkań i konferencji (ale nie udział w konferencjach organizowanych przez inne podmioty).

Koszty promocji nie powinny przekraczać 10% budżetu zadania.

c/ Rozwój infrastruktury kultury – Infrastruktura kultury

INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA: Departament Szkolnictwa Artystycznego i Edukacji Kulturalnej

PROGNOZOWANY BUDŻET PROGRAMU.

- kwota zarezerwowana na finansowanie zadań wieloletnich z lat 2018-2019: 4 520 000,00 zł
- przewidywana kwota wydatków w etapie konkursowym: 23 480 000,00 zł
- kwota zarezerwowana dla zadań rozpatrywanych w etapie odwoławczym: 4 200 000,00 zł

ogółem: 32 200 000,00 zł

Celem Programu „Rozwój infrastruktury kultury" jest wsparcie infrastruktury i poprawa funkcjonowania podmiotów prowadzących działalność kulturalną, szkół i uczelni artystycznych oraz domów kultury.

Celem priorytetu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.

Od wielu lat sytuacja podmiotów działających w sferze kultury ukazuje ogromne potrzeby wsparcia finansowego, które umożliwi ich modernizację i rozwój, a także zwiększenie dostępu i podniesienie atrakcyjności oferty kulturalnej.

Strategicznym celem priorytetu jest zatem stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań priorytetu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych priorytetem.

Ze względu na zróżnicowany stan infrastruktury w tym sektorze założenia priorytetu dopuszczają finansowanie różnorodnych zadań. Szczególnie istotne są: poprawa stanu infrastruktury kultury zwiększająca dostęp do oferty kulturalnej i podnosząca jej atrakcyjność, działania przyczyniające się do faktycznego zwiększenia potencjału instytucji kultury, dostosowanie do standardów europejskich, wzrost konkurencyjności podmiotu, wzmocnienie działalności o charakterze ponadregionalnym. Konieczne jest także wspieranie zadań o charakterze interwencyjnym, likwidujących skutki zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych lub związanych z prowadzeniem wieloletnich inwestycji, wdrażaniem działań zapewniających niezbędne warunki do prowadzenia działalności kulturalnej.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem umożliwiającym skuteczną realizację projektów, o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, zostaje wprowadzona w ramach priorytetu możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu priorytetu w danym roku budżetowym. Wsparcie finansowe kierowane będzie do podmiotów, których zadania powstaną w oparciu o stabilne źródła finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują konsekwentną realizację podjętych działań, a inwestycje wpiszą się w ich kompleksowe plany rozwoju. Istotnym kryterium oceny projektów będą zarówno korzyści, wynikające z realizacji zadania na tle potrzeb podobnej grupy wnioskodawców, jak i zdolność do prowadzenia działań inwestycyjnych oraz dotychczasowa działalność kulturalna w okresie 2 ostatnich lat.

Inwestycje w zakresie poprawy infrastruktury, poprzez tworzenie przyjaznej i nowoczesnej bazy technicznej, powinny przyczynić się do zwiększenia efektywności działalności instytucji kultury oraz wzrostu uczestnictwa w kulturze.

1. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu działalności kulturalnej:
   1) budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej,
   2) zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych,
   3) przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko,
   4) zadania dotyczące budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:
   1) samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury,
   2) państwowe instytucje kultur,
   3) jednostki samorządu terytorialnego – z wyjątkiem sytuacji, gdy występują o dofinansowanie jako organy prowadzące domy kultury, centra kultury oraz ośrodki kultury,
   4) organizacje pozarządowe,
   5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi:
   1) 50 000 zł – w przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt 2 i pkt 3 regulaminu priorytetu,

2) 300 000 zł – w przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt 1 i pkt 4 regulaminu priorytetu.

2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.

3. Wnioskowane dofinansowanie nie może przekraczać:

1) 75% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania nie wyższej niż 3 000 000 zł,
2) 50% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania wyższej niż 3 000 000 zł.

Koszty kwalifikowane:

Budowa, roboty budowlane, przebudowa i remont obiektu budowlanego na cele działalności kulturalnej i edukacyjnej w zakresie kultury – koszty prac wykonywanych w obiektach lub koszty adaptacji obiektów, służących poprawie warunków ich funkcjonowania, tj.

- budowa – wykonanie obiektu budowlanego w określonym miejscu, a także odbudowa, rozbudowa, nadbudowa obiektu budowlanego,
- roboty budowlane – prowadzenie prac polegających na budowie, przebudowie, montażu, remoncie lub rozbiórce obiektu budowlanego,
- przebudowa (modernizacja) – wykonanie robót budowlanych, w wyniku których następuje zmiana parametrów użytkowych lub technicznych istniejącego obiektu budowlanego,
- remont – wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, przy czym możliwe jest stosowanie wyrobów budowlanych innych, niż użyto w stanie pierwotnym. Dopuszcza się prace remontowe polegające na bieżącej konserwacji i wykończeniu obiektu (malowanie ścian, cyklinowanie podłóg),
- urządzenia budowlane – wyposażenie obiektu budowlanego w urządzenia techniczne zapewniające możliwość użytkowania obiektu, jak: przyłącza, urządzenia instalacyjne, w tym służące oczyszczaniu lub gromadzeniu ścieków, a także place postojowe, ogrodzenia,
- przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do realizacji planowanych prac – koszty opracowań/projektów dokumentacji branżowej, w tym także projekty aranżacji wnętrz,
- nadzór inwestorski/autorski – kontrola obiektów i procesów budowlanych,
- koszty związane z przeprowadzeniem postępowania przetargowego,
- koszty transportu.

Zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych – koszty zakupu środków trwałych służących wielokrotnemu wykorzystaniu takich jak:

- instrumenty i akcesoria muzyczne,
- sprzęt komputerowy i oprogramowanie,
- urządzenia biurowe,
- meble,
- systemy zabezpieczające przed kradzieżą/włamaniem,
- sprzęt/system nagłośnieniowy, oświetleniowy, multimedialny,
- wyposażenie pracowni specjalistycznych, np. pracowni plastycznych (sztalugi, antyramy, piece ceramiczne, koła garncarskie itp.), muzycznych, baletowych, krawieckich, scenograficznych, fotograficznych (aparaty fotograficzne, obiektywy, lampy, statywy, akcesoria ciemniowe itp.), filmowych, multimedialnych (tablice interaktywne, sprzęt audio-video, komputerowy, czytniki, tablety, oprogramowanie itp.), sal wystawowych (gabloty, systemy ekspozycyjne, manekiny itp.), sal teatralnych i kinowych (fotele teatralno-kinowe, kurtyny, żaluzje, rolety, wyposażenie audio-video, rampy oświetleniowe, zaplecze techniczne itp.),
- środki transportu służące działalności kulturalnej,
- specjalistyczny sprzęt umożliwiający osobom niepełnosprawnym dostęp do oferty kulturalnej,
- montaż zakupionego sprzętu lub wyposażenia,
- transport zakupionego wyposażenia.
- przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji – koszty wykonania projektów architektonicznych, studium wykonalności, analiz oddziaływań na środowisko,
- budowa, rozbudowa i przebudowa obiektów budowlanych wraz z zakupami niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich – współfinansowanie kosztów niekwalifikowanych projektów budowy i przebudowy obiektów służących działalności kulturalnej ze środków europejskich, mających podpisane umowy na dofinansowanie projektu, które są kosztami objętymi niniejszym programem, jak w przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt 1 regulaminu priorytetu.
-

PROMESA MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Szczególnym rodzajem ministerialnego programu operacyjnego jest **Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**. Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich, w tym na zadania z zakresu ochrony

i zachowania dziedzictwa kulturowego. Dofinansowanie dotyczy projektów realizowanych w ramach: Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013, 16 Regionalnych Programów Operacyjnych 2007-2013, Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Programu Rozwój Obszarów Wiejskich 2007-2013, Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej, Programu Kultura 2007-2013. Uprawnionymi do pozyskania dotacji są jednostki samorządu terytorialnego oraz państwowe i samorządowe instytucje kultury i filmowe, kościoły lub związki wyznaniowe, archiwa państwowe, organizacje pozarządowe ze sfery kultury, organizacje pozarządowe i niepubliczne szkoły artystyczne I i II stopnia oraz uczelnie artystyczne. Promesa MKiDN może pokrywać maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może zadecydować o pokryciu więcej niż 85 % wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA: Departament Funduszy i Spraw Europejskich
PROGNOZOWANY BUDŻET PROGRAMU.

- kwota zarezerwowana na finansowanie zadań (zobowiązań) z lat 2018-2019: 3 573 920,88 zł
- przewidywana kwota wydatków w etapie konkursowym: 2 526 079,12 zł
- kwota zarezerwowana dla zadań rozpatrywanych w etapie odwoławczym: 915 000,00 zł

ogółem: 7 015 000,00 zł

Warto wspomnieć także o innych programach realizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a mianowicie:

„Zabytek Zadbany” - jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 roku podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Ocenie Jury konkursowego podlegać będą jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury. Konkurs promuje właściwe użytkowanie zabytkowych obiektów, ochronę „substancji zabytkowej” podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli oraz ich otoczenia, które nierzadko również wpisane

jest do rejestru zabytków.

PROGRAM MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO 2020 - Wspieranie działań muzealnych.

INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

PROGNOZOWANY BUDŻET PROGRAMU.

- kwota zarezerwowana na finansowanie zadań (zobowiązań) z lat 2018-2019: 1 157 530 zł
- przewidywana kwota wydatków w etapie konkursowym: 4 342 470 zł
- kwota zarezerwowana dla zadań rozpatrywanych w etapie odwoławczym: 825 000 zł
- ogółem: 6 325 000 zł

STRATEGICZNE CELE PROGRAMU.

Strategicznym celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. Główny nacisk w ramach programu zostaje położony na projekty kompleksowe, charakteryzujące się wysoką wartością merytoryczną oraz nowatorskimi rozwiązaniami aranżacyjnymi, dopełnionymi umiejętnie wykorzystanymi elementami multimedialnymi. Finansowane w ramach programu zadania konserwatorskie powinny być realizowane w zgodzie z dobrymi praktykami w zakresie opracowywania i ewidencjonowania zbiorów, przy czym szczególnie istotne jest wspieranie działań, które prowadzić będą do zachowania lub przywrócenia stanu właściwego obiektom zagrożonym nieodwracalnym uszkodzeniem. Z kolei projekty wydawnicze, prócz wysokiej wartości prezentowanych treści, powinny wyróżniać się oryginalną i spójną koncepcją graficzną. Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach programu przewidziana jest możliwość finansowania zadań w trybie dwuletnim, a suma tych dofinansowań może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy i wykonawcy gwarantują realizację założonych celów merytorycznych. Istotnym elementem branym pod uwagę przy ocenie potencjału podmiotów będzie ich doświadczenie, zgodność procedur działania ze standardami rekomendowanymi przez ministerstwo, a także umiejętność nawiązywania współpracy z innymi partnerami na szczeblu lokalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym. Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach programu powinno być

umocnienie muzeów oraz innych podmiotów działających w tym obszarze jako ważnych centrów kultury, dzięki którym świadomość historyczna i tożsamość kulturowa obywateli staje się kluczowym elementem kształtującym współczesną przestrzeń społeczną.

PROGRAM MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO 2020

- Kultura ludowa i tradycyjna.

INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA: Departament Narodowych Instytucji Kultury Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

PROGNOZOWANY BUDŻET PROGRAMU.

- kwota zarezerwowana na finansowanie zadań (zobowiązań) z lat 2018-2019 1 035 000 zł
- przewidywana kwota wydatków w etapie konkursowym: 5 465 000 zł

- kwota zarezerwowana dla zadań rozpatrywanych w etapie odwoławczym: 975 000 zł
- ogółem: 7 475 000 zł

STRATEGICZNE CELE PROGRAMU.

Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują, i w ramach, których są przekazywane (transmitowane). Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzę-

dzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. Biorąc pod uwagę fakt, że czynnikiem wpływającym na skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach programu wprowadza się możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe kierowane będzie przede wszystkim do zadań konstruowanych w oparciu o różnorodne źródła finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują stabilność działania i realizację podjętych celów merytorycznych. Istotnym elementem branym pod uwagę przy ocenie potencjału organizatorów będzie ich doświadczenie oraz umiejętność pozyskiwania znaczących środków na realizację zadania, a także zdolność do nawiązywania współpracy z innymi partnerami na szczeblu lokalnym, regionalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym. Ze względu na specyfikę programu szczególnie ważne dla realizacji jego celów będą zadania, dla których problematyka związana z kulturami tradycyjnymi (zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym) będzie punktem wyjścia do podjęcia działań na rzecz integracji społeczności lokalnych, co przyczynić się może do wzmacniania tożsamości i budowania poczucia dumy z przejawów lokalnych i regionalnych kultur. W roku 2017 zakres programu pozostaje nadal rozszerzony o zadania, związane w sposób bezpośredni z międzypokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych, adresowane do „mistrzów tradycji", będących depozytariuszami wiedzy lokalnej i regionalnej. Zakres podejmowanych działań jest zgodny z założeniami Konwencji UNESCO z 2003 roku. Głównym celem tego trybu dofinansowania jest wspieranie procesu transmisji w obrębie danej wspólnoty kulturowej, przejawiającego się w bezpośrednim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji – ze szczególnym naciskiem na ich unikatowość, bądź zagrożenie zanikiem. Istotnym jest przy tym czynnik in situ – przekaz winien odbywać się pomiędzy osobami wywodzącymi się z tej samej wspólnoty i kultury lokalnej, bądź możliwie najbliższej. Sposób przekazywania powinien odbywać się w jak najbardziej naturalny sposób, z uwzględnieniem lokalnie rozwijających się technik i sposobów transmisji, będących integralną częścią tradycji. O dofinansowanie mogą ubiegać się także przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych, których kultura lokalna stanowi integralną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego Polski. Najbardziej pożądanym efektem programu ma być wypracowanie wzorców ochrony oraz twórczego inspirowania się elementami kultur tradycyjnych zarówno w wymiarze materialnym, jak i niematerialnym, z uwzględnieniem społecznego kontekstu funkcjonowania.

PROGRAM MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO 2020

- Groby i cmentarze wojenne w kraju.

INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA: Departament Dziedzictwa Kulturowego
PROGNOZOWANY BUDŻET PROGRAMU.

- przewidywana kwota wydatków w etapie konkursowym: 4 000 000 zł
- kwota zarezerwowana dla zadań rozpatrywanych w etapie odwoławczym: 600 000 zł
- ogółem: 4 600 000 zł

STRATEGICZNE CELE PROGRAMU.

Strategicznym celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem. Realizacja ustawowych zadań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego służy podtrzymywaniu i rozpowszechnianiu tradycji narodowej i państwowej. Celem programu jest otoczenie grobów i cmentarzy wojennych w kraju opieką polegającą na:

- prowadzeniu robót budowlanych, prac remontowych, konserwatorskich i restauratorskich,
- zabezpieczeniu i utrzymaniu w jak najlepszym stanie,
- prowadzeniu badań archeologicznych i prac poszukiwawczych,
- prowadzeniu prac związanych z urządzeniem grobu/kwatery/cmentarza wojennego,
- dokumentowaniu i prowadzeniu badań naukowych,
- popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy.

Promowane jest:

- obejmowanie opieką obiektów, których stan zachowania wymaga podjęcia niezwłocznego działania,
- opieka nad grobami i cmentarzami wojennymi o wyjątkowej wartości historycznej,
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniej rangi obiektom grobownictwa wojennego,
- wykorzystanie nowoczesnych metod badań, edukacji, i promocji,
- zaangażowanie w opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jak największej liczby różnych podmiotów,
- stosowanie, w ramach obowiązujących przepisów prawa, rozwiązań sprzyjających lepszej ochronie prawnej grobów i cmentarzy wojennych.

Beneficjenci:

- samorządowe instytucje kultury (które nie są współprowadzone przez Ministra

Kultury i Dziedzictwa Narodowego),

- organizacje pozarządowe,
- jednostki samorządu terytorialnego ,
- uczelnie publiczne i uczelnie niepubliczne,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

ŚRODKI FUNDUSZU KOŚCIELNEGO.

Fundusz, będący w dyspozycji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych) powstał w oparciu o art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 roku o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9 poz. 87 z późn. zm.) i § 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 61 poz. 354). Stanowi formę rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Dotacje z Funduszu Kościelnego udzielane są wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.).

Ze środków Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże, ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz, takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki.

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW

1. Cel rozdziału środków:

Poprawa stanu zachowania zabytków poprzez:

a) ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego,
b) konserwację i rewaloryzację zabytków,
c) udostępnianie zabytków na cele publiczne.

2. Rodzaje kwalifikujących się zadań: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (projekty realizowane bez udziału środków europejskich):

a) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych,
b) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające

wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych,

c) przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

3. Uprawnieni wnioskodawcy:

a) osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego,

b) z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa w pkt 2 lit. c, może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wnioskodawcami nie mogą być: państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra Edukacji Narodowej, państwowe szkoły i uczelnie wyższe, a także podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Koszty kwalifikujące się do dofinansowania:

a) dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 poz. 282),

b) dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych,

c) dofinansowanie w wysokości do 100 % może być udzielone jedynie w przypadkach gdy:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót.

Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych jest zobowiązany do uzasadnienia swojego wniosku. Uzasadnienie winno być poparte dokumentem potwierdzającym spełnienie przez wnioskodawcę przesłanek, o których mowa w art. 78 ust.. 2 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (np. kserem karty białej, szczegółowy opis stanu zachowania obiektu sporządzony przez autora programu prac konserwatorskich, ekspertyza techniczna itp.).

DOTACJE WOJEWÓDZKIE

Przeznaczenie udzielonego wsparcia:

Z budżetu Województwa Podkarpackiego mogą być udzielane dotacje celowe

na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na terenie województwa podkarpackiego, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym, w szczególności na:

- prowadzenie prac konserwatorskich zabytkowego wyposażenia i wystroju zabytków nieruchomych posiadających najwyższą wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- podejmowanie prac konserwatorskich kolekcji stanowiących zbiory zabytkowych przedmiotów i dzieł zgromadzonych i uporządkowanych oraz opracowanych i udostępnianych publicznie,
- prace konserwatorskie dotyczące zabytków ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, w szczególności: wybitnych dzieł dawnej sztuki (np.: polichromie, rzeźby, malarstwo sztalugowe, ołtarze), rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej; kolekcji stanowiących zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych; wytworów techniki charakterystycznych dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny,
- podejmowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy substancji zabytku nieruchomego wraz z jego otoczeniem oraz w historycznych układach urbanistycznych, ruralistycznych i w historycznych zespołach budowlanych,
- przedsięwzięcia, które polegają na prowadzeniu prac konserwatorskich lub restauratorskich przy najwartościowszych i najcenniejszych z punktu widzenia wartości dziedzictwa kulturowego i wartości artystycznej, zabytkach nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, będących: układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa sakralnego, dziełami budownictwa obronnego, obiektami dawnego przemysłu, zabytkowymi cmentarzami, miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne.

W pierwszej kolejności wsparcie finansowe w postaci dotacji z budżetu województwa otrzymują prace konserwatorskiej, restauratorskie i budowlane unikatowych zabytków województwa podkarpackiego, tj. wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO, uznanych za pomnik historii, włączonych do parku kulturowego oraz najcenniejszych obiektów w skali kraju i regionu spośród wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków.

Uprawnieni beneficjenci środków:

O dotację może ubiegać się każdy podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku, jeżeli posiadanie to oparte jest o tytuł prawny do zabytku wynikający z użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Pomocą finansową obejmowane są prace przy obiektach, które uznane zostały za zabytek i wpisane są do rejestru zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program prac musi być uzgodnionych w WKZ i potwierdzony stosownym pozwoleniem

konserwatorskim na wnioskowany zakres.

Szczegółowe kryteria oraz tryb weryfikacji i przyznawania pomocy finansowej, jak też jej realizacji określa stosowny regulamin przyjmowany w postaci uchwały Sejmiku Województwa Podkarpackiego.

Cel przekazania środków:

W ramach mecenatu samorząd Województwa Podkarpackiego udziela dotacji celowych w zakresie kultury i sztuki na następujące projekty:

- organizacja festiwali, konkursów, przeglądów, spotkań, plenerów, kursów, warsztatów, konferencji, seminariów, tournee zespołów artystycznych, wystaw artystycznych, historycznych, muzealnych i innych imprez mających istotne znaczenie dla polskiej kultury i sztuki oraz ich zagranicznej promocji, w tym fundowanie nagród,
- upowszechnianie, promocja i popularyzacja dokonań z zakresu kultury i sztuki oraz twórczości i wykonawstwa artystycznego w kraju i za granicą,
- organizacja imprez przeznaczonych dla Polonii, emigracji i Polaków za granicą,
- edukacja kulturalna dzieci i młodzieży realizowana w różnych formach,
- wspieranie amatorskiego ruchu artystycznego, twórczości ludowej oraz ochrona unikalnych i zanikających zawodów i umiejętności artystycznych i ich warsztatów,
- ochrona i propagowanie kultury mniejszości narodowych,
- wydawanie niskonakładowych książek, czasopism, periodyków ulotnych, nut, katalogów wystaw i zbiorów, opracowań naukowo-badawczych i krytycznych.

O dotacje w ramach mecenatu mogą występować:

- organizacje pozarządowe w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057),
- osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego.

DOTACJE POWIATOWE

W myśl art. 81 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

Art. 82 ust 1 precyzuje, iż łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

DOTACJE GMINNE

Zgodnie z art. 81 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

8.2. ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE POZAUNIJNE

MECHANIZM NORWESKI
Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego

Cele i obszary wsparcia

Celem programu jest ochrona, zachowanie i udostępnianie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Program przyczyni się do osiągnięcia tego celu poprzez wsparcie nakierowane na projekty inwestycyjne z zakresu konserwacji i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego (nieruchomego oraz ruchomego), dokumentowania historii kultury poprzez digitalizację zbiorów, jak również budowy i rozbudowy infrastruktury kultury o znacznym potencjale wpływu na rozwój społeczno-ekonomiczny.

Inwestycje w kulturę i dziedzictwo kulturowe stanowią czynnik rozwoju miast i regionów, przyczyniając się do wzrostu ich atrakcyjności turystycznej oraz inwestycyjnej. Aż 70% światowej turystyki stanowi turystyka kulturowa, inwestycje w kulturę stymulują również rozwój sektora usług (w tym przemysłów kultury i kreatywnych) i nowych miejsc pracy. Polska kultura przyczynia się do kreowania pozytywnego wizerunku kraju w Europie i na świecie stając się rozpoznawalną marką. Jednocześnie wpływa pozytywnie na rozwój współpracy międzynarodowej

i tworzenie wspólnej europejskiej tożsamości. Ze względu na swój potencjał dziedzictwo kulturowe powinno być przedmiotem ochrony i finansowego wsparcia.
W ramach programu współfinansowane będą następujące typy działań:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu),
- budowa, rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji, kultury (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu),
- konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych,
- rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie wirtualnych instytucji kultury.

5% alokacji zostanie przeznaczone na realizację projektów z zakresu dokumentacji historii kultury, w tym mniejszości etnicznych i narodowych. W programie będą realizowane projekty wybrane w ramach otwartego naboru wniosków.
Nabór wniosków.

Przewiduje się jeden nabór wniosków w ramach programu. W przypadku niewykorzystania wszystkich środków w ramach pierwszego naboru, operator uruchomi drugi nabór wniosków.
Uprawnieni beneficjenci:

- państwowe i samorządowe instytucje kultury, instytucje filmowe,
- publiczne szkoły artystyczne i uczelnie artystyczne,
- archiwa państwowe,
- jednostki samorządu terytorialnego i ich związki,
- kościoły i związki wyznaniowe,
- organizacje pozarządowe ze sfery kultury.

Wartość i poziom dofinansowania projektu

Minimalna wartość dofinansowania projektu wynosić będzie 1 000 000 euro (maksymalna nie została określona).

Poziom dofinansowania projektu wynosi do 85% całkowitych kosztów kwalifikowanych.
Partnerstwo na poziomie projektu z instytucjami z państw-darczyńców.
Partnerstwo w projektach zgłaszanych w konkursie nie jest wymagane.

FUNDUSZ WSPÓŁPRACY DWUSTRONNEJ EOG

Operator Programu rezerwuje część kwoty z budżetu Programu (w wysokości 1,5% całkowitych kosztów kwalifikowanych Programu) na potrzeby Funduszu

Współpracy Dwustronnej na poziomie Programu podczas jego wdrażania. W ramach całkowitego budżetu Funduszu Współpracy Dwustronnej:

- ok. 83% będzie przeznaczone na poszukiwanie partnerów projektów z krajów Państw – Darczyńców przed lub w trakcie przygotowania wniosku aplikacyjnego dla projektu, rozwój takich partnerstw oraz przygotowywanie wniosków aplikacyjnych dla projektów partnerskich z Darczyńcami (wskaźnik „a"),
- ok. 17% będzie przeznaczone na tworzenie sieci, wymianę, dzielenie się i przekazywanie wiedzy, technologii, doświadczeń i najlepszych praktyk między Beneficjentami a podmiotami w Państwach-Darczyńcach (wskaźnik „b"),
- ok. 40 000 euro z całkowitej alokacji na Fundusz Współpracy Dwustronnej zostanie przeznaczone na realizację działań podejmowanych przez Operatora Programu, mających na celu osiągnięcie obydwu wskaźników („a" i „b"),
- pozostała część środków w ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej, tj. ok. 126 000 euro z całkowitej alokacji na Fundusz Współpracy Dwustronnej, będzie przeznaczona wyłącznie dla wnioskodawców, którzy otrzymają dofinansowanie w ramach Programu, na zasadzie refundacji wydatków poniesionych zarówno przez wnioskodawcę oraz partnerów w celu nawiązania partnerstw dla realizacji projektu (wskaźnik „a").

Jeśli wnioskodawca wnioskuje o środki z Funduszu Współpracy Dwustronnej, jest zobowiązany do wypełnienia ostatniej części wniosku aplikacyjnego dotyczącej zwrotu wydatków poniesionych przez wnioskodawcę i partnera/ów na nawiązanie partnerstwa (wnioskodawcy będą przedstawiać we wniosku aplikacyjnym przedkładanym do Operatora Programu finansowe zestawienie należycie udokumentowanych wydatków, które zgodne są z zasadami Funduszu).

W ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej wnioskodawcy mogą ubiegać się o refundację 90% kwalifikowanych kosztów. Pozostała kwota będzie musiała zostać zapewniona przez wnioskodawcę. Wysokość refundacji będzie uzależniona od ilości dostępnych środków, nie powinna jednak przekroczyć 6 300 EUR.

W przypadku jeśli wnioskodawca jest instytucją prowadzoną i finansowaną przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wnioskowana kwota może wynosić 100%. Wkład własny finansowy w ramach FWD może zostać zapewniony także przez partnera/ów.

Następujące kategorie wydatków są kwalifikowane w ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej:

- opłaty i koszty podróży za udział w konferencjach, seminariach, kursach, spotkaniach i warsztatach;
- koszty podróży w ramach wizyt studyjnych (zawierające diety);
- koszty podróży i wynagrodzenia za wizyty ekspertów;
- koszty konferencji, seminariów, kursów, spotkań i warsztatów;

- działania informacyjno-promocyjne;
- opłaty za doradztwo zewnętrzne;
- zakup danych niezbędnych do przygotowania wniosku.

Wydatki ponoszone z tego Funduszu będą kwalifikowane od 9 maja 2012 r. do dnia złożenia dokumentacji aplikacyjnej u Operatora Programu.

Kryteria wyboru projektów

Ocena projektów jest dwuetapowa i składa się z oceny formalnej i merytorycznej. Wyłącznie projekty, które spełnią wszystkie kryteria formalne będą podlegały ocenie merytorycznej.

Ocena formalna jest dokonywana przez ekspertów polskich. W trakcie oceny formalnej jest przewidziany tryb uzupełnień trwający 3 dni robocze. Wykaz błędów podlegających uzupełnieniom znajduje się w Karcie oceny formalnej oraz Podręczniku Wnioskodawcy, które stanowią załącznik do ogłoszenia.

Ocena merytoryczna dokonywana jest przez ekspertów polskich i norweskich. Każdy wniosek oceniany jest przez dwóch ekspertów, a ostateczna punktacja wniosku jest średnią punktów przyznanych przez obu ekspertów.

Ostatecznej rekomendacji projektów do dofinansowania dokonuje Zespół ds. Wyboru Projektów. Decyzje o dofinansowaniu projektów podpisuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

System dofinansowania

Łączne dofinansowanie przekazane beneficjentowi w formie zaliczek nie może przekroczyć 80% przyznanej kwoty grantu. Każda kolejna transza zostanie wypłacona pod warunkiem stwierdzenia przez Operatora prawidłowego wydatkowania zarówno pod względem merytorycznym, jak i finansowym co najmniej 70% kwoty przekazanych wcześniej transz.

Termin, miejsce i sposób składania wniosków o dofinansowanie projektów

Nabór projektów odbywa się w określonym przez instytucję obsługującą program czasie. Termin końcowy odnosi się zarówno do dokumentacji aplikacyjnej składanej w wersji papierowej jak i elektronicznej składanej poprzez generator wniosków w systemie EBOI. Wniosek składa się z dwóch wersji językowych: polskiej i angielskiej. Wniosek musi zostać obowiązkowo złożony poprzez generator wniosków znajdujący się na stronie: www.eog.mkidn.gov.pl

Następnie, wydrukowane 2 oryginały wniosku wraz z 2 egzemplarzami załączników (wszystkie dokumenty muszą być podpisane i parafowane na każdej stronie oraz poświadczone za zgodność z oryginałem – jeśli dot.) oraz skanami wszystkich dokumentów na płycie CD/DVD muszą być dostarczone w kopercie lub paczce, drogą pocztową, przesyłką kurierską (w tych przypadkach decyduje data stempla pocztowego) lub osobiście do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Uwaga!!! *Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.*

Załącznik Nr 1

Wykaz zabytków architektury i budownictwa na terenie gminy Radomyśl Wielki, figurujących w Gminnej Ewidencji Zabytków.

DĄBIE

1. Kapliczka z figurą Matki Boskiej, murowana, z około 1900 r., obok nr 57
2. Kapliczka z figurą Matki Boskiej , murowana, z pocz. XX w., obok nr 103

DULCZA WIELKA

1. Kapliczka, murowana, 2 poł. XIX w., ul. Św. Jana 13
2. Chałupa, drewniana, nr 95, lata 80-te XIX w.

PARTYNIA

1. Figura Matki Boskiej , kamienna, 1907, przy potoku
2. Chałupa nr 47, drewniana , 4 ćw. XIX w.
3. Stodoła, drewniana, obok domu nr 47,
4. Pozostałości parku podworskiego, XIX/XX
5. Chałupa nr 77, drewniana, 4 ćw. XIX w.
6. Stodoła obok domu nr 77, drewniana, pocz. XX w.
7. Chałupa nr 169, drewniana, koniec XIX w.,
8. Chałupa nr 313, drewniana, pocz. XX w.,

RADOMYŚL WIELKI

1. Kościół parafialny p.w. Przemienienia Pańskiego, murowany, 1779, rozbudowany, 1923-31,
2. Dzwonnica przy kościele parafialnym, murowana 1956 r.,
3. Kościół pomocniczy p.w. Przemienienia Pańskiego i NMP Królowej, murowany, 1873, remontowany, 1956,
4. Kaplica przy ul. Firleja 28, murowana, 1900, remontowana, 1976
5. Kaplica przy ul. Armii Krajowej 37, murowana, poł. XIX w.,
6. Kapliczka MB Niepokalanie Poczętej, przy ul. Piłsudskiego 8, murowana, lata 20-te XX w.,
7. Kapliczka MB Niepokalanie Poczętej,, przy ul. Rolnej, kamienna, 2 poł. XIX w.,
8. Dom przy ul. Armii Krajowej 2, drewniany, XIX/XX w.,
9. Rzeźnia, przy ul. Armii Krajowej 53, murowana, XIX/XX w.,

10. Dom przy ul. Krótkiej 1, murowany, poł. XIX w.,
11. Dwór Kosturkiewiczów, przy ul. Piłsudskiego 7, murowany, 4 ćw. XIX w.,
12. Dom, ul. Rynek 1, murowany, XIX w.,
13. Dom, ul. Rynek 2, murowany, początek XIX w.,
14. Dom, ul. Runek 4, murowany, początek XX w.,
15. Dom, ul. Rynek 6, murowany, początek XX w.,
16. Dom, ul. Rynek 14, murowany, XIX/XX w.,
17. Dom, ul. Rynek 15, murowany, XIX/XX w.,
18. Dom, ul. Rynek 16, murowany, XIX/XX w.,
19. Dom, ul. Rynek 17, murowany, XIX/XX w.,
20. Dom, ul. Rynek 18, murowany, początek XX w.,
21. Dom, ul. Rynek 19, murowany, początek XX w.,
22. Dwór Stadnickich, ul. Rynek 24, murowany, XVII, 2 poł XIX, remont. 1944
23. Dom, ul. Rynek 25, murowany, koniec XVIII, XIX/XX
24. Dom, ul. Rynek 26, murowany, XIX/XX.,
25. Dom, ul. Rynek 27, murowany, 1 połowa XIX w.,
26. Dom, ul. Rynek 28, murowany, koniec XIX w., rozbud, XX w.,
27. Dom, ul. Targowa 1, murowany, XIX/XX w.,
28. Dom, ul. Targowa 12, murowany, 1889 r.,
29. Spichlerz (lamus), ul. Targowa 12, murowany 1889 r.,
30. Dom, ul. Targowa 18, drewniany, lata 30-te XX w.,
31. Dom, ul. Targowa 21, drewniany, XIX/XX w.,
32. Dom, ul. Targowa 22, drewniany, ok. 1930 r.,
33. Dom, ul. Targowa 29, drewniany, 1926, remont. 1976 r.,
34. Dom, ul. Wałowa 2, drewniany, połowa XIX w.

ZDZIARZEC

1. Kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP, murowany, ok. 1910 r.,
2. Kaplica cmentarna, murowana, ok. 1991 r.
3. Krzyż przydrożny, obok domu nr 53, kamienny, 1923 r.,
4. Figura MB Niepokalanie Poczętej, obok domu nr 82, kamienna, 1905 r.,

ZGÓRSKO

1. Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja Biskupa, drewniany, 1783 r.,
2. Dzwonnica przy kościele parafialnym, murowana, lata 30-te XX w.,
3. Dawna plebania, murowana, 1905 r.,
4. Krzyż przyrożny, przed rozjazdem do Podborza, drewniany, 1928 r.,
5. Figura Św. Jana Nepomucena, przed kościołem parafialnym, kamienna, 1715 r.,

6. Figura MB z Dzieciątkiem, przy kościele parafialny, kamienna, 3 ćw. XIX w. ,
7. Figura MB Różańcowej, przy drodze do Podborza, kamienna, pocz. XX w.,

Załącznik Nr 2

Wykaz zabytków ruchomych z kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP w Zdziarcu, wpisanych do rejestru zabytków województwa podkarpackiego.

1. Ołtarz główny, drewniany, polichromowany, złocony , neobarokowy , z końca XIX w.
2. Ołtarz boczny p.w. MB Nieustającej Pomocy, drewniany, polichromowany, złocony , neobarokowy , z końca XIX w.
3. Ołtarz boczny p.w. św. Antoniego Padewskiego, drewniany, polichromowany, złocony , neobarokowy , z końca XIX w.
4. Ambona, drewniana, polichromowana, historyzm, z 1925 r.
5. Chrzcielnica, drewniana, polichromowana, noebarokowa z końca XIX w.
6. Prospekt organowy, drewniany, polichromowany, neogotycki , wykonany przez firmę Rieger – Jeagerndorf
7. Witraż z przedstawieniem Serca Jezusowego, w prezbiterium, z 1925 r., wykonany w Krakowskim Zakładzie Witraży S.G. Żeleński
8. Witraż z przedstawieniem Św. Teresy od Dzieciątka Jezus, w prezbiterium z 1926 r., ., wykonany w Krakowskim Zakładzie Witraży S.G. Żeleński

Załącznik Nr 3

Spis stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Radomyśl Wielki, będących w rejestrze zabytków i ewidencji konserwatorskiej.

Lp	Miejsco-wość	Stanowisko	Nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości	Nr ob-szaru	Chronologia	Kultu-ra	Nr reje-stru
1	Zgórsko	ślad osadnictwa	48	2	98-69	N		
2	Zgórsko	ślad osadnictwa	81	3	98-69	EK		
3	Zgórsko	ślad osadnictwa	82	4	98-69	EK		
4	Zgórsko	ślad osadnictwa	83	5	98-69	EK		
5	Zgórsko	ślad osadnictwa	84	6	98-69	EK		
6	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	6	1	99-68	EK		
7	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	7	2	99-68	EK		
8	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	8	3	99-68	EK		
9	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	5	3	99-69	EK		
10	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	6	4	99-69	EK		
11	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	9	5	99-69	EK		
12	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	10	6	99-69	EK		
13	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	11	7	99-69	prahistoria		
14	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	12	8	99-69	EK		
15	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	13	9	99-69	EK		
16	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	14	10	99-69	EK		
17	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	15	11	99-69	EK		
18	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	16	12	99-69	PŚ		
19	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	17	13	99-69	EK		
20	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	18	14	99-69	N		
21	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	19	15	99-69	EK		
22	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	20	16	99-69	EK		
23	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	19	15	99-69	EK		
24	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	21	17	99-69	EK		

25	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	22	18	99-69	EK		
26	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	23	19	99-69	EK		
27	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	24	20	99-69	EK		
28	Partynia	ślad osadnictwa	35	1	99-69	EK		
29	Partynia	ślad osadnictwa	36	2	99-69	EK		
30	Partynia	ślad osadnictwa	37	3	99-69	EK		
31	Partynia	ślad osadnictwa	38	4	99-69	EK		
32	Partynia	ślad osadnictwa	39	5	99-69	EK		
33	Partynia	ślad osadnictwa	50	6	99-69	prahistoria		
34	Partynia	ślad osadnictwa	51	7	99-69	N		
35	Partynia	ślad osadnic-twa/ osada	52	8	99-69	EK/NW		
36	Partynia	ślad osadnictwa	63	9	99-69	EK		
37	Partynia	ślad osadnictwa	64	10	99-69	EK		
38	Partynia	ślad osadnictwa	65	11	99-69	EK		
39	Partynia	ślad osadnictwa	66	12	99-69	EK		
40	Partynia	ślad osadnictwa	74	13	99-69	EK		
41	Partynia	ślad osadnictwa	75	14	99-69	EK		
42	Pień	ślad osadnictwa	25	1	99-69	EK		
43	Pień	ślad osadnictwa	26	2	99-69	EK		
44	Podborze	zamczysko	3	1	99-69	NW		C-51 z 28.12. 1968 r.
45	Podborze	ślad osadnictwa	2	5	99-69	EK/NW		
46	Podborze	ślad osadnictwa	56	6	99-69	PŚ		
47	Podborze	ślad osadnictwa	57	7	99-69	EK		
48	Podborze	ślad osadnictwa	58	8	99-69	N		
49	Podborze	ślad osadnictwa	59	9	99-69	prahistoria		
50	Podborze	ślad osadnictwa	60	10	99-69	EK		
51	Podborze	ślad osadnictwa	61	11	99-69	N		
52	Podborze	ślad osadnictwa	62	12	99-69	EK		
53	Podborze	ślad osadnictwa	68	13	99-69	EK		

54	Podborze	cmentarzysko	69	14	99-69	EK		
55	Podborze	ślad osadnictwa	70	15	99-69	N		
56	Podborze	ślad osadnictwa	71	16	99-69	EK		
57	Podborze	ślad osadnictwa	72	17	99-69	EK		
58	Podborze	ślad osadnictwa	73	18	99-69	EK		
59	Radomyśl Wielki	ślad osadnictwa	40	8	99-69	EK		
60	Radomyśl Wielki	ślad osadnictwa	41	9	99-69	EK		
61	Radomyśl Wielki	ślad osadnic-twa/osada	42	10	99-69	Prahisto-ria/NW		
62	Radomyśl Wielki	ślad osadnictwa	43	11	99-69	EK		
63	Radomyśl Wielki	ślad osadnic-twa/osada	44	12	99-69	Prahisto-ria/NW		
64	Radomyśl Wielki	ślad osadnictwa	67	13	99-69	EK		
65	Ruda	ślad osadnictwa	76	22	99-69	EK		
66	Ruda	ślad osadnictwa	77	23	99-69	EB		
67	Zgórsko	kolekcja zabyt-ków	1	1	99-69	P/N/EB		
68	Zgórsko	ślad osadnictwa	53	7	99-69	N		
69	Zgórsko	ślad osadnictwa	54	8	99-69	EK		
70	Zgórsko	ślad osadnictwa	55	9	99-69	EK		
71	Podborze	osada	4	2	99-70	EB		
72	Podborze	ślad osadnictwa	5	3	99-70	WŚ		
73	Podborze	ślad osadnictwa	11	4	99-70	EK		
74	Ruda	ślad osadnictwa	7	1	99-70	EK		
75	Ruda	osada/ślad osadnictwa	8	2	99-70	N/ prahi-storia	KPL	
76	Ruda	ślad osadnictwa	9	3	99-70	EK		
77	Ruda	ślad osadnictwa	10	4	99-70	EK		
78	Ruda	osada	12	5	99-70	WŚ		
79	Ruda	ślad osadnictwa	13	6	99-70	M		
80	Janowiec	ślad osadnictwa	8	1	100-68	EB		
81	Janowiec	ślad osadnictwa	9	2	100-68	EK		

82	Janowiec	ślad osadnictwa	10	3	100-68	N		
83	Janowiec	ślad osadnictwa	11	4	100-68	EK		
84	Dąbie	ślad osadnictwa	41	11	100-69	EK		
85	Dąbie	ślad osadnictwa	43	12	100-69	M		
86	Dąbie	ślad osadnictwa	44	13	100-69	EK		
87	Dąbie	osada	50	14	100-69	NW		
88	Dąbie	ślad osadnictwa	55	15	100-69	EK		
89	Dąbie	osada	56	16	100-69	NW		
90	Dąbie	ślad osadnictwa	59	17	100-69	EK		
91	Dąbie	osada	60	18	100-69	NW		
92	Dąbie	ślad osadnictwa	63	19	100-69	M lub N		
93	Dąbie	osada	64	20	100-69	NW		
94	Dąbie	ślad osadnictwa	65	21	100-69	EK		
95	Dąbie	ślad osadnictwa	66	22	100-69	EK		
96	Dąbie	ślad osadnictwa	67	23	100-69	EK		
97	Dąbie	ślad osadnictwa	68	24	100-69	EK		
98	Dąbrówka Wisłocka	ślad osadnictwa	57	1	100-69	EK		
99	Dąbrówka Wisłocka	ślad osadnictwa	58	2	100-69	EK		
100	Dąbrówka Wisłocka	ślad osadnictwa	61	3	100-69	EK		
101	Dąbrówka Wisłocka	ślad osadnictwa	62	4	100-69	EK		
102	Dąbrówka Wisłocka	ślad osadnictwa	69	5	100-69	EK		
103	Dąbrówka Wisłocka	ślad osadnictwa	70	6	100-69	EK		
104	Dulcza Mała	ślad osadnictwa	5	2	100-69	EK		
105	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	4	3	100-69	EK		
106	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	6	4	100-69	N	KPL	
107	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	7	5	100-69	EK		
108	Dulcza Wielka	osada	8	6	100-69	PŚ		
109	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	9	7	100-69	PŚ		

110	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	10	8	100-69	EK		
111	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	11	9	100-69	EK		
112	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	12	10	100-69	EK		
113	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	13	11	100-69	PŚ		
114	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	23	12	100-69	EK		
115	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	24	13	100-69	N		
116	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	2	14	100-69	EK		
117	Dulcza Wielka	ślad osadnictwa	3	15	100-69	N		
118	Ruda	ślad osadnictwa	51	7	100-69	N		
119	Ruda	osada	52	8	100-69	NW		
120	Ruda	ślad osadnictwa	53	9	100-69	EK		
121	Ruda	ślad osadnictwa	54	10	100-69	EK		
122	Radomyśl Wielki	miasto	1	1	100-69	NW		
123	Radomyśl Wielki	osada	25	2	100-69	NW		
124	Radomyśl Wielki	osada	37	3	100-69	NW		
125	Radomyśl Wielki	osada	38	4	100-69	NW		
126	Radomyśl Wielki	ślad osadnictwa	39	5	100-69	N		
127	Radomyśl Wielki	osada	40	6	100-69	NW		
128	Radomyśl Wielki	ślad osadnictwa	41	7	100-69	EK		
129	Wólka Dulecka	osada	26	1	100-69	NW		
130	Wólka Dulecka	ślad osadnictwa	27	2	100-69	EK		
131	Wólka Dulecka	osada	28	3	100-69	PŚ		
132	Zdziarzec	ślad osadnictwa	21	1	100-69	EK		
133	Zdziarzec	ślad osadnictwa	22	2	100-69	EK		
134	Zdziarzec	osada	29	3	100-69	NW		
135	Zdziarzec	osada	30	4	100-69	NW		

136	Zdziarzec	osada	31	5	100-69	PŚ		
137	Zdziarzec	ślad osadnictwa	32	6	100-69	EK		
138	Zdziarzec	ślad osadnictwa	33	7	100-69	EK		
139	Zdziarzec	ślad osadnictwa	34	8	100-69	EK		
140	Zdziarzec	osada	35	9	100-69	NW		
141	Zdziarzec	osada	36	10	100-69	NW		
142	Zdziarzec	ślad osadnictwa	45	11	100-69	EK		
143	Zdziarzec	ślad osadnictwa	46	12	100-69	EK		
144	Zdziarzec	ślad osadnictwa	47	13	100-69	EK		
145	Zdziarzec	ślad osadnictwa	48	14	100-69	EK		
146	Zdziarzec	ślad osadnictwa	49	15	100-69	EK		
147	Żarówka	osada	14	5	100-69	PŚ		
148	Żarówka	ślad osadnictwa	15	6	100-69	EK		
149	Żarówka	ślad osadnictwa	16	7	100-69	EK		
150	Żarówka	osada	17	8	100-69	NW		
151	Żarówka	osada	18	9	100-69	NW		
152	Żarówka	ślad osadnictwa	19	10	100-69	EK		
153	Żarówka	ślad osadnictwa	20	11	100-69	EK		
154	Dąbrówka Wisłocka	ślad osadnictwa	16	7	100-70	M		
155	Ruda	ślad osadnictwa	2	11	100-70	EK/ prehistoria		
156	Ruda	ślad osadnictwa	10	12	100-70	EK		
157	Ruda	ślad osadnictwa	11	13	100-70	EK		
158	Ruda	ślad osadnictwa	12	14	100-70	EK		
159	Ruda	ślad osadnictwa	13	15	100-70	EK		
160	Ruda	ślad osadnictwa	14	16	100-70	EK		
161	Ruda	obozowisko	15	17	100-70	M		
162	Ruda	ślad osadnictwa	17	18	100-70	EK		
163	Ruda	ślad osadnictwa	18	19	100-70	EK		
164	Ruda	ślad osadnictwa	24	20	100-70	EK		
165	Ruda	osada	25	21	100-70	N	KPL	

LEGENDA:

P - paleolit

M - mezolit

N - neolit

EB - epoka brązu

EK - epoka kamienia

KPL - kultura pucharów lejkowatych

PŚ – późne średniowiecze

NW – nowożytność

Lipa św. Jana Nepomucena
w Dulczy Wielkiej